

12-A
12.

91
12

356.

E. Bornhöhe

kirjatööde kogu.

i 14522706

A. Kimmeli trüff, Tallinnas.

A-3724

1727

E. Bornhöhe.

Eduard Brunberg, kes oma noorepõlves walitud warjuntmele „E. Bornhöhe“ siamaani truusi on jäänud, sündis 12. weebruaril 1862 Kullaaru mõisas, Rakvere lähedal, kus tema isa sellel ajal walitsejaks oli. Mõne aasta pärast asusid wanemad Tallinna elama, ja siin kaswas meie tulewane kirjanik üles. Juba lapsena koolis käies awaldas noor Eduard iseäralist waimuandi ja armastust kenade kunstide vastu. Kirjandus, maalimine, muusika jne. neid ei suutnud ta ei kodus ega koolis unustada. Waewalt 15 aastat wana, lõpetas ta selleaegse kreiskooli kursuse ja kirjutas selsamal ajal oma esimese jutu „Röwel ja mõisnik“. Warsti peale selle wiis saatus ta Peeterburisse, kus ta suures „Sarepta kaubakontoris“ koha leidis. Kaupmehe amet ei olnud aga teaduse- ja kunstijärgsele noorele Brunbergile sugugi meelt mööda. Ta wiskas selle ameti sedamaid wara ja hakkas ennast teadustes täiendama, nii raske, kui see ta oma kae peal elawal noorel mehel oli. Ühtlasi ärkas tema hinges kustumata rändamise-himu, mis teda kufagil kauemat aega aset pidada ei lubanud. Meie leiame teda pea siin, pea seal, lord on ta Cesti ehk Saksja ajakirjanik, siis jälle maamõõtja, joonistaja, organist, kihelkonnakooli ja seminari kooliõpetaja, kõige rohkem aga lugupeetud kodukooliõpetaja Cesti- ja Wenemaa mõisades. Suhtus tal aga tasku reisirahaks midagi üle jääma, siis leiame teda pikematel reisidel. Ta wiibib mitmel korral Vääne-Euroopas, on seal ka kui ajakirjanik, naljapiltide joonistaja jne. tegew. Paaril korral reisib ta Hommiku maale, käib ka Palestiina pühamaad, Afrikat jne. vaatamas.

Aastal 1880, s. o. 18 aasta wanaduses, laskis Bornhöhe oma jutu „Tasuja“ ilmuda, mis tema nime Cesti rahwa seas korraga üleilbifelt tuttawaks tegi. Jutt äratas laialist tähelepanemist ja kiitust, nii et see tänini juba mitmendas trilkis ilmunud on. „Tasujale“ järgnesid pikemate wahaeegade järele teised Bornhöhe ajaloolised jutustused, nagu „Willu wõitlused“, „Würst Gabriel“ jne. — Oma ette seatud sihile püüdes walmistas Brunberg ennast ilikooli wastu ette, tegi 1888. a. Tallinna gümnaasiumis lõpueksami ja läks Tartu ilikooli keeleteadust õppima. Mitmesuguste raskustega wõideldes peab ta aga ilikooli lõpetamise plaanist, nii hästi Tartus, kui ka hiljemalt Saksamaal, taganema. 1893. aastast saadik asus Brunberg Tallinna elama, ta astus riigiteenistusse, on kaua kohtuniku ametit pidanud ning maitseb kodus waitset, õnneliku perekonnaelu.

Bornhöhe kirjatööde hull Cesti ja Sassa keeles on kaunis suur, kuid neid on väga raske kätte saada, sest et neist suur hull ilma nimeta on ilmunud ja kirjanik ise nende ilmunise ajast ka palju ei mäleta. Bornhöhe on üks neist haruldastest kirjanikkudest, kellel oma kirjutatud raamatutest ja siin ja seal ajalehtedes ja ajakirjades ilmunud töödest mitte ühte ainustki kodus ei ole. Ta on mees, kes oma töödest rääkida ei armasta.

Bornhöhe tööd seisawad Cesti algupäralises jutukirjanduses ehmises reas. Meie leiame tema töödes palju kodumaa rahwaste algkujusid ja loomulikku, kaasatistawat jutukäitu, kuna ta kujutusewits ja keel suuremale hulgaie meie jutukirjanikkudest eeskujuks wõib olla. Ta kirjeldab kujukalt, wõrdlewalt ja maalib selgetes joontes kujutada wõetud inimesed ja olud lugeja silma ette, kuna kirjaniku soe tundmus ja mõnus nalsatoon weel iseäralist armast helki ta tööde peale heidawad. Ta on oma soojalt kaasatuntud, äratawate ajalooliste juttudega isamaalise iseteadwuse tõstmiseks wististi rohkem teinud, kui suur hull teisi kofku. Tema tööde lugemine on kunsti maitmine ja kohufeks iga eestlasele.

1. fogu wäljaandja.

E. Bornhöhe kirjatööde fogu, mis, nagu ülemaal öeldud, laugeltki täielik ei ole, ilmus 15 aasta eest, ja on raamatukauplustest ammu viimse eksemplarini kadunud. Nüüd ilmub ta jälle, et ka autori poolt ajakohaselt parandatud näol selleks jääda, mis ta siiani olnud — meie paremaks rahwaraamatuks ja teewalmistajaks kõigele, mis hea, ilus ja armas.

2. fogu väljaandja.

Tasuja.

Jutustus Cesti wanast ajast.

1.

Kastafadade kuristik haigutab meie ja selle aja wahel, milles siin räägitawad juhtumised sündinud on. Selle pika aja sees on meie maal, niisama kui mujal maailmas, palju wanu asju igawiku rüppe wajunud, kust neid kellegi muinasaegade tagasifoowija õhkimine enam wälja ei meelita; uusi olusid, kuigi mitte kõigiti paremaid, on lugemata armul tekkinud. Üleüldse on maailma muutlik nagu nooremaks, lahkemaks läinud; kuuesaja aasta eest oli ta, meie ajaga võrreldes, wana ja mõru. Iseäranis meie maal.

Luba, lugeja, et ma sulle seda tagasitõukawat nagu paari kerge kriipsuga mõtte ette maalin. On pildil waltsew põhiwärv, siis on kergem pildi kujudele karm ja muljet anda.

Kolmeteistkümnenda aastasaja hakatusel sattus eestlane isewärki naabrite keskele. Seltsasse, et naabritega üleiildse raske olewat rahus ja sõpruses elada. Aga eestlase tolleaegsed naabrid olid päris hullud, üks hullem kui teine. Nad riisufid ta waeße pagana puupaljaks, et Rooma päike otsekohesemalt tema pimedat hinge walguataks, pekfid ta armetuks, et ta kristlikku armu saaks maitsta, tegid ta weoloomaks, et ta keskaja haridust suudaks kanda, ja saatfid ta tööle tema endisele pärispõllule, kus kupja tuline piits temale uue peremehe õigust, haridust, Katoliku usku ja ebajumalate wilude hiite põlgamist üheskoos kätte õpetas.

Niisugused halastajad, õpetawad naabrid olid daanlased ja sakslased.

Teised naabrid — rootslased, wenelased, lätlased, leedulased — ei warjanud kiskja hambaid mahedate nokkadega, waid näitasid neid ausa otsekohesusega, kui wõifid. Nad käifid sagedasti eestlase kehwal laual sõomas, aga kui kõht täis wõi peremehe malk tüisedam juhtus olema, wantfis palumata külaline jälle kodupoole, paganaid paganateks jättes.

Esimestes wõitlustes usu ja hariduse eest kiskus Daani kuningas Harju ja Wiru maakonnad enese kätte. Muu eestlaste maa jäi Liivi ordu ja piiskoppide omaks.

Kui sõdade järele ajuti rahu tuli, woolasid sakslased ja daanlased wõidetud maale, igaüks sai oma tüki kätte ja jäi nende talupoegade peremeheks, kes maatiiki peal elasid. Esiotsa ei olnud eestlane mitte pärisori, waid peaaegu waba rentnik. Aga mida enam wõõraste kisserändajate hull ja hulgaga wõim kaswas, seda enam nõuti talupojalt, ja sada aastat pärast maa allahetmist kinkis Daani kuningas Christoph II. kõik Eesti sugu talu-

pojad oma wasallide, Daani ja Saksa sugu isandate pärisomanduseks igaweseks ajaks.

Tal poleks seda tarwiski olnud teha, sest pärisorjus oli juba ainmu enne täit hoogu wõtnud. Hirnus oli weel meie walgustatud päiwil pärisorja põli, palju hirmsam oli ta toorel, sõjahädast kurnatud ning ebausust rumaldatud keekajal. Ei olnud waigistust ususti, sest usku ei õpetanud keegi. Ei tuginud ka raskesti rõhutatud talupoegade hädakisa kuningateni, kes, ise kaugel ja pealegi alati koduste tülidega kaelani töös, küll pealiskuid Tallinnas pidasid, sellest aga mõisnikud nii wähe hoolisid, et isekeskis seadusi tegid ning mitu korda maad Riigi ordu walitsuse alla pakkusid.

Eestlane oli taewakarja lambaks saanud, kuid willu kaswatas ta ainult wõõrastele.

Sest ajast ütleb üks sakslane, kroonika kirjutaja Kellch: „Cesti- ja Riimimaal on mõisnikkude taewas, pappide paradis, wõõraste kullaauk, aga talupoegade põrgu.“

2.

Sarjuma põhjapoolses osas, Tallinna lähedal, põlise laane keskel seisis üksik talu, teedest kaugel, nii palju kui sel ajal teesid wõis olla. Talu hüüiti Metsa taluks, sest et ta metsa sees oli, ja ta oli imelikul wiisil ühe sündinud maamehe, Tambeti, pärast, kes siin walitses kui mõni „Ruura kuningas“ kunagi.

Ruidas oli see mees pärisperemeheks saanud, kuna peaaegu kõik muud eestlased juba pärisorjad olid? Seda me kohe näeme.

Lambeti isa oli Tallinna piiskopi ori olnud. Piiskopil oli palju maid ja metsi, kus ta, oma tähtsast tehakülusest hoolimata, sagedasti küttimas käis. Lambeti isa, nimega Bahur, oli pikk, priske pois, kelle määratuks liimetes sama palju raudset jõudu kui tinast laiskust peitus. Ta oli niisama tugew ja niisama laisk kui karu. Aga ta nahk oli õrnem kui karul, ja need lugemata hoobid, mis ta laiskuse eest sai, tüütasid tema wiimaks nõnda ära, et jalad selga wõttis ja metsa palku jooksis. Piiskopil oli tugewast sulasest kahju; ta wandus, maksu mis maksab, pagulast jälle tätte püüda. Saatis sulased wälja, ronis ise rammusa mära selga ja ratsutas metsa. Metsas ekkis ta küll ära, aga leidis truuduseta sulase tüwika tamme warjul rahukalt puhkamast.

„Küll ma find äratan,“ urises piiskop, ronis mära seljast maha, tõstis piitsa — tsiuh!

Hellasti äratatud pahategija kargas kui nõelatult püsti ja nühtis aietades hellasti puudutatud kohta.

„Sa pahareti sulane! Sa redu, kurjategija, mi—is? Sulased fiia, halloo! Waat' sulle, fäh!“

Waimulik isand tõstis jälle piitsa, mille õel wilistamine pahareti sulase hinge äritas.

Aga sel filmapilgul kiskus ennaft mära äkki lahti ja putkas tuhatnelja metsa. Lähedalt kostis tume urin. Suur metselajas tuli nähtawale ja näitas nõu pidawat, kas maksab kahejalgseid külalisi ligemalt waatama minna.

„Karul!“ karjatas püha isand ja pillas piitsa maha.

„Määratu weis,“ pomises sulane.

„Püha Jumal, mis nüüd teha?“

Sulane kehitas õlasid ja istus sõnalausumata maha.

„Jeesus ja Maria! Oled sa juhm? See on meie ots! Selle saadana küüsis furra! Rumal talupoeg, tõuse,

mine ta kallale — ja oled ise kui karu... Bai Bahur, fägista teda, rebi ta lõhki... Näe, tuleb... oh Jumala ema... Bahur, aita, päästa mind, oma hingepäästjat!"

Bahur raputas tõsiselt pead.

"Parem on kistja küüsis, kui nuhtlejate piitsa all färwata."

Karu tuli ligemale. Piiskop kerkis ühelt jalalt teise peale.

"Jää siis ometi siia, ma pistan jooksu."

Ja piiskop tahtis punuma panna.

Aga Bahur wenis püsti ja lausus rahuliseft:

"Mul on pikemad koivad kui piiskopi herral."

"Ma ei lase sind nuhelda —"

Sulane naeris.

"Ma lasen su priiks —"

Sulane kuulas terawamalt.

"Ma annan sulle maid päri — ai, ai, ai — Isfand halasta... näe!"

Karu ajas ennaft kolm sammu eemal urisedes püsti.

"Kas herrad annawad pärismaad?"

"Annan, Jumala eest annan."

"Kas wannuwad selle peale?"

"Wannun, wannun, wannun!"

Sulane rebis jahinoa piiskopi wööst ja astus karule wastu, teda terawasti filmates. Mesikäpp urises wihaselt.. Bahur lipittes filmapilgu tema ümber. Korraga haaras ta raudsörmedega elaja kõrist kinni ja tõukas talle jahinoa tera täielt rindu. Aga surmawalt haawatud loom wöttis wastase palawasti laisku. Snimene ja kistja weerlesid maas. Murtud raod ragisesid, peene liiwa tolm keerles üles, kuuldus segane poollämbunud rõhin ja mõmin — siis kerkis wõitja inimene, kriimustatult ja

lõhiste riietega, piisti ja waatles wõidurõõmuga wõidetud waenlase müraallist, surmatrampides tuksumat kehha.

„Selle kistja weri paneb minu wabaduse taime tärkama,“ pomises ta iseeneses.

Ta ei effinud. Piiskop pidas sõna, lastis pagenuid sulase wabaks ja kinkis talle tüki metsa, mis hiljemates sõdades maapinnalt kadunud Lodi järwe lossi maade sõrwal seisis, pärisomanduseks. Minult sõjas pidi ta piiskoppi aitama.

Tugew Wahur ehitas enesele metsa sisse majakese, oli aga liiga laisk, et põldu harima hakata. Ta luusis mööda metsi ja toitis ennast jahisaagist. Tema kõige suurem lust oli kistjaid elajaid häwitada. Tema haruldane kehajõud tegi teda kangel ümberkaudu kuulsaaks ja tema nimi ning teod sajawõrra suurendatud kujukel elasid kogu rahwa suus. Räägiti temast, kuidas ta kord terve hundikarja, kes libeda külma ajal ta kallale kippunud, palja käega ära kagistanud, nahad maha nälginud ja tereid kui jõulukingitused kuupe okstesse riputanud, kust neid siis nälginud suguwennad halastades maha rebinud ja aufasti oma tühja kasta matnud; kuidas ta korra targema rahwa suust kuulnud, et wanal ajal üks wäga rammus mees, Simpson wõi Sampson, olnud, kes sada hunti wõi karu sabapidi kogu sidunud, mispeale tema, Wahur, ühe metshärja, ühe karu, ühe hundi, ühe metskuldi ja veel mõne muu tigea eluka finni püüdnud, imetatsaks teinud ja selle põrgutuskisake karjaga läbi küla uidanud; kuidas ta kuused juurtega maa põuest kiskunud, juured ja ladwad maha murdnud ja enesele tüwidest maja ehitanud. Neid ja muid muinasjutte rääkis rahwa suurendaw suu tugewast Wahurast, ja neid jutte kuulates särasid poiste silmad elawamalt, wajus meeste rõhutatud selg weel enam küüru

ja mahapöördud orjapill paratas: „See oli tema. Dieie feda ei wõi. . . peame kannatama. . .”

Tugew Bahur luusis mõne aja ükspäini mööda metsi, tundis siis igawust, lunastas enesele Kodijärwe lossiherra käest hundinahkade eest nägusa neiu naiseks ja naise wenna sulaseks, hellitas naist, lastis sulase tüki maad põlluks muuta, tegi end kõigi metsaliste hirmuks ja furi raugana, oma poja Tambetile, kes ise juba naise-mees ja lapseisa oli, järgmisi õpetusi kaasa andes:

„Sa tead, poeg, mina sain priiuse ja maa oma tugewa käewarre läbi ja hoidsin neid oma käewarre tugevusega. Sina oled küll ka sirge pois, aga sul on pikk kael, kitsad õlad ja lahjad puusad. Noort puud maa seest juuristada ja metsfiga maha wirutada sa ei jaksaks. Sul on aga terane pea, wast teed sa kawalusega, mis mina kangusega. Waata ette, warja kergelt saadud wabadust — ta on magusam kui mesi, aga ka sulawam kui mesi: enne kui sa märkad, wõib ta ära aurata, ja sa imed orjahigi. Tee kõrge müüri meie maja ümber, osta omale rohkem sulaseid, hari maad ja korja jõukust. Üra tee isandatega tegemist, põlga nende segast usku, palu Saewataati. . .”

Siin jäi Bahura hing rindu kinni; ta jõi suutäie magusat mõdu ja lisas juure:

„Ma tunnen orjapõlwe, tunnen oma rahwa häda, aga ei suutnud muud kui hambaid kiristada. Üks ei jõua midagi, teised sajawad hammaste taga, aga ei julge hammustada. . . rahwa hing on lämbutatud ja kiunud haledasti rõhujate põlwe ümber. . . Otsi neid, kes ei kaeba, aita tagant, kihuta teisi aitama. . . ja kõlab siis ähwardaw hulgumine üle maa, siis kõlistage sõja-

riistu ja tõstke mürinat, mis pilweid lõhub ja leinawaid jumalaid wägewasti äratab! . . .“

Tugew Wahur ei rääkinud enam. Sing lahkus õhates raugenud lehast.

Tema surmawoodi ees seisis nuttes ta naine, Tambet oma naisega ja nende poeg Jaanus, kes sel ajal kahelksa aastane oli. Wahura lest läks paar kuud hiljemalt armastatud mehe järele hauda. Ka Tambeti naine suri kahe aasta pärast.

Tambet oli agar, wäle mees, kes liitumist ja warakuhjamist armastas ning isamaa õnnetusest palju ei hoolinud. Tema ostis weel kolm noort sulast, ehitas kena, ruumika elumaja kõrwaliste hoonetega, piiras õuet palkseintega ja istutas aia wäljaspool seinu. Parajal kohal, elumajast wähe eemal, raius ta metsa maha ja hakkas suuresti põldu harima. Sakstest ei hoidnud ta Wahura käsu wastu ennaft mitte eemal, waid hakkas juba warakult nende keelt õppima, käis sagedasti Tallinnas ning Lodi-järwe lossis kauplemas ja omale tarwilist kraami toomas. Oma poja Jaanuse pani ta kohe pärast Wahura surma Tallinna Mustamunga kloostrisse*) õppima. Tema nõu oli poega täieks saksa ja kirjatargaks kaswatada. Wahura wiimse maanitsuse unustas ta hoopis ära.

Aga Jaanus pidas seda meeles. Meesterahwas mäletab üleüldse wähe lapsepõlwest, sest ei sügawasti mõjuw lapsest meheks muutumise aeg seda, mis lapse maailm olnud, korraga ärkawale waimule nii tühjaks kujutab, et sellest osawõtmisega ühtlasi ka mälestus kaob ja waim uuesti sünnib. Aga ükshilud juhtumised, mis lapse südant põhjani pörrutanud, helisewad järele läbi mehe-

*) See kloooster seisis sel kohal, kus nüüd Katoliku kirik on.

põlwe ja hõljuwad ükssinduse tundidel rõõmsaid ja turwi mälestusi äratades weel hallide juuste ümber.

Kui Jaanus esimest korda läbi kitsa, pimeda Harju-wärawa Tallinna sisse sõitis, wahtis tema, roheliste metsade waba poeg, pool lohkunult, pool turwalt ilmatu kõrgeid kiwist hooneid, millede wõretatud afnate taga wõõrad, külmad näod wilksatasid. Jaanusel oli tundmus, kui pigistaks keegi tal kõri finni. — „Warja wabadust!“ tajas ta kõrwus Wahura wiimne sõna. Uga ta harjus ja õppis talwel wisalt ja wirgasti munkade tarkust, mis sel ajal peaaegu ainus tarkus oli. Seda suurema isuga luusis ta suwel mööda koduseid metsi.

3.

Jaanus oli kümme aastat wana, kui ta isaga esimest korda Lodi järwe lossi ratsutas, mille maade sõrwal, nagu öeldud, Lambeti talu seisis.

Selleaegne lossiherra, rüütel Konrad Raupen, oli mõistlik isand, kes targast ja osawast Lambetist meelehead leidis ja teda sagedasti nõuküsimise pärast lossi kutsuda lastis. Kuna Lambet ise lossi sisse läks, jäi Jaanus ükspäini hoowi peale hobuste juure. Tema istus lauahuniku otja, pani käed rinnale risti ja jäi uudishimuliselt ringi waatama. Madal paistis temale linna wallide sõrwal müür olewat, mis lossihoowi piiras ja mille peal hall wahitorn nagu wanaeit parsil kükitas. Hoowi keskel sirutas peahoone ise hulga nurki, otsti, korstnaid ja tornikesi kui ähwardawaid kiwiförmi sinise taewa poole. Kitsaste afnate taga sõelufid tegewalt inimesed sinna tanna.

Hoowis lomberdasid laisalt punaste nägude ja finiste ninadega sõjasulased ja puhusid tüdrukutega, kes taewust wett winnasid, nalja, mis meelitatud tütarlapsi pihu sisse itilama pani. Wahitorni august pistis wärawawaht enese roostetanud waskkübara ja niisama roostetanud nina wälja, mis kui wõitja kuu tema walgete habepilwete festel läikis. Jaanus hakkas temasuguste jõmsikute jultunudega habeme, nina ja roostetanud kübara kaudu selle näo filmi otsima. Asjata töö. Kõik walge habe, nina: puna ja kübararooste. Poiss otsis, wahtis wahel mujale ja hakkas jälle otsima.

Korraga tundis ta, et miski asi kui Taara piksenool tema jalge wahele ratsatas, üks hele hääl hüüdis: „Such', Taarapita, such'!“ — ja kole must kogu müüskas pea nii tormiliselt meie sõbra sülle, et ta wennike tagurpidi üle lauahuniku lendas.

Wali naerulagin kahest heledast kõrist tõusis selle peale sealsamas ligidal ja lossiherra lapsed, kümne aastane poiss ja vähe noorem tüdruk, tõttasid õnnetusepaigale. Siin sirgus meie noormees parajasti püsti ja märkas, mis temaga sündinud. Ta pill langes esiti pahaselt suure koera „Taarapita“ peale, kes oma isanda käsul nii harimatult ratast oli püüdnud. Koer ei näidanud oma koerustükki sugugi kahetsawat, sest ta kargas, ratas suus, kui päris narr ringi, aga tütarlapse nagu läks tõsiselt; ta astus Jaanuse ette ja küsis osawõtlikult, kas see wäst wiga jaanud?

Jaanus kogeles, tema meelest imeilusat plikat filmates, midagi nagu „pole wiga ühti.“

„Eee oli tore“, naeris wäike noorsand ja tatsutas Taarapita selga, mis kui uks ta käte all keerles.

„Häbi sulle, Dodo!“ maanitses aulise tõsidusega wäike preili; „meie oleme temale häda teinud ja sa pilkad weel. Kas see on ilus?“

„Ilus ja mehine!“ kiltas Dodo; „paras pimedale. Wupsti! Nagu puhutud üle lauahuniku. Oh Taarapita, küll see läks libedasti! Hohohoo!“

Nüüd libises Jaanusel tops üle maffa.

„See on kõlwatu temp, toeri wõõra peale äsfitada,“ pahwatas ta wihastelt; „sina oled rumal pois ja muud midagi.“

Nende sõnadega wõttis ta jälle istet, pani käed rinnale risti ja wahtis fulmu kräsutades kõrwale. Tema wäike kaitsja waatles teda lahke naeratusega.

Meie peame siin pihu sisse sofistama, et Jaanus ilus sirge pois ja täna kõige paremas riides oli — päris „satsa laps.“

Dodo läks näost punaseks, pörutas jalga wastu maad ja tõmbas käed rusikasse.

„Kuda sa tohid mulle „rumal pois“ ütelda?“ kärkis ta filmi walgutades.

„Sa tead ise, mispäraft — see on su päris nimi. Sinu rusikaid ma ei kardä, need on minul ka olemas.“

Ja Jaanus näitas, et temal ka rusikad olid.

„Ma äsfitan Taarapita su peale, lasen su lõhki kiskuda!“

Aga ehk küll Taarapita ennaft urisedes isanda käs-kude täitjaks tunnistas, ei liigutanud Jaanus ennaft sugugi, muudkui kostis külmalt: „Katsu!“

Kes teab, kui palju Dodo oma töotust oleks täitnud, aga enne katsumist astus jälle wäike rahutooja werejännu-liste waenulikkude parteide wahle.

„Häbi sulle, Dodo!“ algas ta noomiwalt: „kas sa sedawiisi kellegi junker oled? Sa tahad koera wäetima wõõra peale äsfitada, kelle ees sa ise süüblane oled. Ei isa feda oleks teinud. Mõttele ikka isa peale. Isa oleks ennemalt andeks palunud ja Taarapita oleks oma rumaluse eest tapelda saanud. Häbene, Taarapita, häbene, sa pole parem sugugi, kui päris koer. Kas see on mu kaswatamise waewa palk? Mine, ma ei salli find.“

See noomitus mõjus niipalju, et Taarapita oma urina jättis ja Dodo veel ikka wihaseft, aga enam rüüti. Iikult ütles:

„Siis peab ta minuga wõitlema. Minu au nõuab feda.“

„Minugi pärast,“ seletas Jaanus wahwalt ja tõusis püsti.

„Teie olete hirmus kangekaelsed,“ kurtis preilike ja uuris haleda meelega waenlaste nägusid, et sealt wähe-matti leppimise mõtet leida. Aga sealt puhast tigeidust ja kõrkust lugedes, tõmbas ta mõlemate käed oma kätte pihku ja ütles kurwalt:

„Siin te ei wõi wõidelda, kõikide inimeste filmaees. Pähme aeda.“

Mindi aeda. Pehme liiwane koht waarikapõõsaste wahel waliti tapluse paigaks ja waenlased seadsid end kibeda rusikawõitluse nõuga teine teise wastu. Aga enne kui taplus algas, katkus wäike lepitaja veel kord heaga asja ajada. Wastaste käsa soojalt surudes, palus ta mahedasti ning magusasti:

„Pai poisid, mul on nutt waraks — miks te mind nii kurwastate? („Pai poisid“ tundsid ühe kolmandiku oma wihast kaduwat.) Pai wõõras pois, mu weid on nii hea, nii armas, ainult täna wähe, üsna wähe äfiline.

Tõesti, ta on hea wend, ma ei taha kedagi muud wenna. (Dodo naeratas ilma tahtmata.) Pai wend, minu wõõras sõber on ka hea ja armas (Jaanus naeratas ilma tahtmata); teist mõlemist saawad head sõbrad (poisid luurasiid altkulmu, aga mitte enam nii werejänulifelt kui enne, teine teise filmi), tõesti, teist saawad head ja mõnusi sõbrad, ja mina olen teie kummagi sõber. Ma armastan teid mõlemaid (siin surus ta jälle poiste kása), siis armastame kõik kolmetesi üksteist — kuni surmani. Eks ole, jah?"

Siin pani tüdruk poiste käed oma kae pihu wahel põlku ja piilus ara naeratusega mõlema filmi.

Säbi on tunnistada, aga tõeks ta jääb, et meeste rahwa süda sulawam kui lumi on, kui naisterahwa mahe pill teda päikesena soendab. Säbenedes tunnistab katelwendadest, et nad tats filmapillu hiljemalt kui sõbrad teine teise lätt raputasid ja nüüid Emmi — nii oli nende lepitaja nimi — see oli, kes neid pillas ja naeris, nagu wallatu plika kunagi.

Säbenedes pean kolmandaks tunnistama, et nüüid mõistmata elajas Taarapita see õnnelind oli, kes mõistliffude inimeste patud oma koeranaha peale pidi wõtma. Esiti pidi täieealine ja suurtugu Taarapita ühe lapse (Emmi) käest läbitungiwa noomimise halbade eluwiiSIDE pärast wastu wõtma. Teiseks pandi teda küllalise auks ja seltskonna lõbusaks ajawiiteks kunsttülka tegema. Tema oli kõrgesti koolitatud koer ja mõistis säherdusi wigurid teha, et uued sõbrad endale pistes kõhtu naersid ja Taarapita loojat kiitsid, kes teda nii tähtsate annetega ehtinud.

Kuid tema nimi ei olnud sugugi Jaanuse meele pärast. Tema, kes weel Wahura juttudest eeslaste wanade

jumalate lugu mäletas, pidas seda nime õigusega taewa-
taadi Taara teotamiseks ja päris aru, kes koera sedawiisi
nimetanud.

„Taarapita nimi oli enne Tõlp,“ seletas Dodo naer-
des, „aga et ta nii osaw ja tark oli, häbenesime teda nii
hüüdmast ja tahtsime talle õige hülgawa nime panna.
Et aga meie endi tarkus ei ulatanud, küsisime kubjaselt
nõu, ja tema ütles: „Ma mäletan, et talupojad endises
ebausus oma peajumalat „Taaraks“ kutsusid ja teda praegu
weel salaja austawad. Pange Tõlbile nüüd talupoegade
hirmuks nimi „Taarapita“, sest saksa keeles öeldakse „Taara“
asemel „Taarapita“. Ja sest saadik hüüame Tõlpi
„Taarapitaks.“

„Kes see kubjas on?“ küsis Jaanus.

„Kes ta on? Eks ta ole meie kubjas.“

„Ei, ma küsin, mis mees ta on — maamees wõi saks?“

„Tont teda teab! Wist mõni wärdjas. Ta räägib
weidrat keelt, ütleb, „Bauerunt,“ kus peab ütlema „Bauer-
hund,“ ja kirub: „Sah, tu teiwel! hah, tu teiwel!“

Jaanus ei lausunud selle peale midagi, aga ta ei
hüüdnud Taarapitat kordagi nime pärast ja tõmbas kulmu
kortsu, kui teised teda nimetasid.

Dodo ei pannud seda tähelegi. Ta oli koera südam-
sõber ja mängis temaga kui oma wennaga. Nad ajasid
teine teist taga, wõitlesid rind rinna wastu, weeretasid
end kaisus maas, löid kuterkuuti ja tegid muid narri-
tempa. Kord ajas Dodo enese pea peale püsti, sirutas
jalad laiali ja hüüdis:

„Hiippa, Taarapita!“

Ja Taarapita sirge ja sirge koha lendas kui nool
ta jalge wahelt läbi.

„Katsu sina sedasama,“ ütles Dodo Jaanusele.

Jaanus seadis enese pea peale, ajas jalad laiali ja hüüdis:

„Hüppa, Tõlp!“

Aga Tõlp-Taarapita pistis keele pikalt suust välja, otse usfikeerudel liigutades, pilgutas altkulmu kollaseid filmi peremehe poole ja läks põõsa taha.

„Uhaa!“ naeris Dodo, „Taarapita pahandab „Tõlbi“ üle. Miks ja „Taarapita“ ei hüüdnud? Tule siia, Taarapita!“

Taarapita ilmus juba liputades põõsa tagant. Poiss ja koer heitsid sekili maha, Taarapita ajas neli jalga sirukile, pigistas filmad kinni ja näitas sügavasti uinuwat. Korraga sosistas Dodo: „Kass tuleb!“ — ja koer pühkis kui tuisk ja tolm minema, noor rüütel tagantjärele.

Jaanus kohendas oma keha jälle loomuliku olekusse ja ütles, kui Dodo ja koer läinud olid, tasase häälega Emmile, kes kuskilt lehelt lepatriinu oli tabanud ja seda oma walgete sõrmekeste wahel patseerida lastis:

„Nüüd ma pean hoowi minema. Isa wast otsib juba.“

Emmi pigistas õrnalt pihu kinni, nii et lepatriinu wangi jäi, waatas kahetsedes Jaanuse otša ja tahtis midugi ütelda. Aga sel filmapilgul tormas Taarapita põõsa tagant välja ja tõukas nii tõlbilt tütarlapse kae külge, et pihk lahti läks ja lepatriinu rohu sisse kukkus.

„Oh ja rumal Tõlp!“ hüüdis Emmi ja waatas naeratades Jaanuse otša. Lastel filmad juhtusid wastastikku. Poisi süda ütles filmade kaudu umbes seda: „Pagana tark tüdruk! Ja kui hea, ja lahke, ja ilus, ja armas, ja...“

Noore naisterahwa südames ei julge mina, kui meesterahwas, lugeb.

Alawäraw kriiksus ja kurbas tuli, Iosfiherra laste nimesid hülles, nähtawale. Dodo ja Taarapita pistsid wõidu wärawa poole jooksu. Siin näitas Taarapita selgesti, kui palju ta kõigest noomimisest, meelt parandada ja wiisakas olla, pidas. Dodel tuli hullus tujus mõttesse oma neljajalgset wenda kurbase peale äsfitada, mispeale Taarapita paukuwalt haukudes ja edasi tagasi hüpates wäest meest piirama hakkas. See tõrjus koera käte ja jallega eemale, pööras ja wäänas oma kuiwetanud keha naljakal wiisil, kraaksus, kähwis kümme korda „uist! uist!“ — aga kus kuri waenlane kuulab! Krauh! — ja üle looma hambus kõlksub hõlmatükk, millega ta uhkesti, nagu sõjamees wõidu järel, peremehe poole traawib. See aga hoiab kõhtu naeru pärast, ilma Emmi noomimisest hoolimata, kes Jaanusega koos ka sinna oli jõudnud.

Kurbas katsus haleda näoga katkenud kuuehõlma ja wingus: „Taarapital oleks tõesti taplemist waja (tema altkulmu koera poole luuriw pill ütles: „Küll ma sind kagistatsin, hundisööb!“), näe nüüd, mis ta tegi! Hõlm puru! kanz fei jereist! Miks noorherrat ei keeland, ta oleks mu püksid peaaegu lõhki fiskund, kanz fi heine alte Sack! Hah tu teiwe! hah tu-u teiwe!“

„Oh Taarapita, kuldne Taarapita!“ karjus Dodo naeru wahel. „Oma enese ristiiisa hõlma krapsti kinni — hahaha — hah tu teiwe! hah tu teiwe!“

Jaanus filmas seda meest, keda ta esimest korda nägi, ja tundis, et äkiline, arusaamata wiha ta südant täitis. Tal oli, nagu peaks ta käega selle inimese rinnust kinni hakkama ja talle „lurjus“ näkku hiiüdma. Aga ka kurbas luuras altkulmu tema poole, ja kui nad läbi alawärawa hoowi astusid, küsis ta tasakesti Dodolt: „Kes see junker on?“

„Jah, kes ta on?“ kordas Dodo ja imestas ise, et tal veel kordagi meelde ei tulnud oma uue sõbra nime järele küsida.

„Kuule, mis su nimi on?“ küsis ta nüüd, kuna nad üle hoovi lossitrepide poole sammusid.

„Minu nimi on Jaanus,“ oli vastus.*)

„Kelle poeg sa siis oled?“ küsis kubjas ootamata julgusega.

Jaanus tegi, kui ei oleks ta kubjase küsimist kuulnudki. Kubjase häälel oli talle wastu meelt.

„Kas kuuled, ma küsin, kes sa oled ja mis sa siit otsid?“ kordas kubjas uuesti. Jaanuse talupoja laadi nimi ja see, et noorherra teda veel ei tunnudki, andsid habemata inimesele korraka julgust. Kes teab, kas ta seegi kord wastust oleks saanud, kuid lähemal filmapilgul vihises Dodo koerapiits õhus ja laksatas kubjase piha peale.

„Kuda julged sina, kelm, minu sõbraga sedawiisi rääkida!“ kärgatas Dodo näost lõkendades.

„Ai, ai, kust ma seda teadsin, et ta noorherra sõber on,“ kogeles kubjas, „ma arvasin . . . ma arvasin, mõni hulgas . . . hein Bauerunt . . . ai, ai, noorherra, ega ma nõnda ei ütelnud, andke andeks, pai junker!“

Kubjas wingerdas pai noorherra piitsa all.

„Kasi minema, lurjus!“ käskis Dodo ja andis minevale veel hoobi tagant järele.

„Oled sa ka rüütli poeg?“ küsis ta peale selle Jaanusele.

„Mina olen wabamehe poeg,“ wastas Jaanus uhkusega.

*) „Jaanus“ on keeltaja wiisil latiniseeritud Jaan.

„Kas ja elad ka niisuguses lossis, kui meie?“ päris Emmi; „kas teil on ka aed ja hoow?“

„Meie ei ela niisuguses lossis, kui teie, aga meil on oma maja.“

„Ja aed kah?“

„Aed on kah.“

„Kas teil hobuseid ja sulaseid ka on?“ päris Dodo.

„Jah on. Head hobused ja tublid sulased. Aga tubjast ei ole.“

Parajasti astusid rüütel Raupen ja Tambet lossistsest välja trepi peale. Lapsi filmates hüüdis rüütel:

„Ae, kust te selle seltsimehe wõtsite? Kes see on?“

„See on meie sõber Jaanus,“ wastasid Dodo ja Emmi ühest suust.

„Temal on ka loss ja hobused ja sulased,“ seletas Dodo.

„Ja aed ja hoow on tal ka,“ lisas Emiilia juure.

„Tohoo!“ naeris rüütel: „küll on rikas sõber! Kes ta siis on?“

„See on minu poeg Jaanus,“ seletas Tambet alandlikult. Lossiherra laste sõprus tema poja wastu meelitas teda väga.

„Nii? Wõi sinu poeg?“ Lossiherra armastas alama rahwa wiimseid sõnu küsides korrata. „Pidage aga head sõprust, lapsed, kui kofku juhtute. Oskab ka midagi?“

„Ta on kaks talwet kloosttris õppimas käinud.“

„Nii? Kaks talwet kloosttris õppimas käinud? Näe. Wiis. Noh, olge head lapsed. Head päewa, Metsa Tambet, head päewa!“

Rüütel nokutas kergesti pead Tambeti sügawa kumardamise peale. Jaanus pidi kahetsedes kolmest sõbrast — kolmas oli neljajalgne — lahkuma. Lubati warsti jälle

näha ja palju koos mängida. Siis hüppasid isa ja poeg hobuste selga ja ratsutasid wärawast wälja.

Teel küsis Tambet pojalt:

„Kas on himu tulewal korral jälle minu kaugas losfi tulla?“

„Jah on.“

Kui natuke maad ära oli sõidetud, küsis Tambet uuesti:

„Kas losfiherra lapsed on ka lahked!“

„Olid küll. Kuid ei ole ikka nii kui meie oleme.“

Kui nad kodu ligikal olid, küsis Jaanus:

„Kas lubad mind kõrwiga wahel ükfinda wälja?“

„Kuhu sa siis temaga tahad minna?“

„Metša — muidu sõitma.“

„Wahel losfi kah?“

„Eks wahel sinna kah.“

„Noh, eks ma siis luba.“

4.

Tambet lubas ja Jaanus sõitis sagedasti, wiimaks peaaegu igapäew losfi lõbutsema ja õppima. Laste wahel kaswas suur sõprus — nooruse sõprus, mis kõige kauemini kestab, aga, kord rikutud, harwa jälle paraneb. Ja rikkumine on kerge. Sugu wääratab õrn riist, ja kõik on maas, mis ta hoidis.

Jaanus oli wiieteistkümnne aastaseks saanud. Ühel suwepäewal istus ta oma täku selga — ta oli endise kõrwi asemele wiieteistkümnendaiks sünnipäewaks kena halli täku kingituseks saanud — ja ratsutas ükspäini losfi

poole. Dossi lähedal tulid talle kaks teist ratsalist vastu — junker Dodo ja preili Emilia. Riiutli lastel olid sõiduloomadeks tasafed, taltjad märkefjed, Dodol must, Emmil walge.

Taarapita ratsutas oma enese nelja jala peal.

„Kas näed, Jaanus!“ karjus Dodo juba kaugelt, „kas näed, misfugufe faepaku otsas mina pean istuma. Piits ja naht nārutawad, aga rutemini ta raip ei liigu. Pāris wigane lehm! Sāh, nāe, whiūt, nōō! Nōō! Nōōō!“

Wilistades, keelt lafsutades ja piitsa plāfsutades hakkas junker looma erutama, kes kõigest jõust edasi püüdis, aga mättase maa peal palju edasi ei pääsenud. Emmi ei raatfinud oma hobust peksta, selle pärast oli ta ka tüfti maad taha jäänud.

„Ruhu te tahtsite sõita?“ küfis Jaanus, oma tällu ošawalt seisku pannes.

„Oh Jaanus!“ kaebas Dodo, ta peatades, „peaksid sa teadma, misfugufe rumala tembu mina täna hommikul ära tegin. Mina läksin Emmiga selle üle riidu, kes meist paremini peaks ratsa sõitma. Mōtle, Emmiga, kes oma hobust ei raatfi puudutadagi!“

„Sa liitsid, et sa lehma seljas rutemini edasi pääsed, kui mina oma märe seljas,“ seletas Emmi, kes ka kohale oli jõudnud.

„Mis seal kahelda?“ naeris Dodo. „Hea küll, meie läksime riidu ja kutsufime kubjase kohtumōistjaks.“

„Ega teil ka paremat kohtumōistjat olnud!“ mõnitas Jaanus.

„Teised ei mõista kohut ega muud midagi. Nad ehmatawad, kui nendega rääkima hakkad. Täied lambatalled. „„Kust mina seda tean, junker?““ wastab üfs, kui sa ta käest küsid, kas ta oinas wõi lammas on. „„Eks

noored jaksad sõida mõlemad ilusasti, nagu inglid," kostab teine. Plärts! (Dodo sülitas) mina pean sõitma nagu ingel! Ja küsi w'a halli wärawawahi käest, see uriseb oma ofashabemesse: „„Mis te kargate, kui täkud!"“ Aga kujukas — waat' see on üks hakkaja mees, olgu muidu nii suur telm kui tahes. Mlati on tal nõu walmis. Tema ütles: „„Wõtke mõlemad iihesugused hobused, seadke endale teatud tükk maad ära sõita, pühkige korraka minema — eks siis näe. kumb enne sihile jõuab!"“ Mina andsin kujukasele rõõmu pärast plaksti mööda reisa, nii et ta hüppama hakkas, jooksin talli ja tahtsin kõige tulisemad täkud wälja walida, aga küsi Emmi seda teha lasti! Tema, jänespüksi, nõu peale istumine nende tulturite selga, sest et Emmi muid sugugi ei tahtnud."

„Ma kartsin sinu pärast niisama peaaegu, kui enese pärast, tuliste hobustega ajama hakata," ütles Emmi rahuga. „ja pole veel täis ratsutaja."

„Täis ratsutaja, täis ratsutaja," osatas Dodo pahas tujus: „sina tead, mis täis ratsutaja on! Oleks mul praegu tuline täkk, leda ma tahtsin, reite wahel — keegi lind ei saaks mind kätte! Ma lendan ise kui lind — whüüt!"

Dodo andis waimustuses oma mürale säherduse ootamata hoobi, et waene loom ehmatades hüppama hakkas. Jaanus ja Emmi wahetasid pilgu, mis tunnistas, et kumbki Dodo kõne ja teoga nõus ei olnud.

„Kas teie wõidusõit niilid juba otsas on, wõi olen mina segajaks wahele sattunud?" küsis Jaanus.

„Sest pole wiga," ütles Emmi ruttu, „meie wõidusõit on küll alles pooleli, aga meie wõime teda siit uuesti alata. Me tahtsime Prohwedi Pärdi loopani sõita."

„Miks sa siis ei seganud?" käretses Dodo wahele: „ma olin tüli maad ees ja oleksin wõitnud."

„Aga enne oleksid sa mära lõhki ajanud ja enese kaela murdnud," mõnitas Jaanus tõsiselt.

„Selle raibe kärwamine poleks mind võitmast keelanud."

„Kuda nii?"

„Ma oleksin Taarapita selga istunud."

„Ja siiski võitnud?"

„Seda ma arwan. Mis sa ütled, Taarapita?"

Taarapita puhkes hüppama, tunnistaseks, et isanda usaldus teda tõesti „liigutas"

„Kuule, Dodo, meie võidusõit võib seekord parem pooleli jääda", algas Emmi, ja lisas, kui Dodo wahela pidi karjuma, rutu juure: „ja ma jätan võiduau sinule. Aga meie võime nüüd kolmele si muidugi Brohwedi Pärdi poole sõita. Eks, Jaanus, sa tuled kaasa?"

Jaanus tahtis rõõmuga oma rahulolemist avaldada, aga Dodo karjus wahela:

„Mina ei sõida enam sammu, mitte üht sammu selle imelooma seljas."

„Aga, Dodo —"

„Ei sõida. Ennem lähen neljakäpuvil koju tagasi"

„Ega meil siis ole tarwis rutata," püüdis Jaanus waigistada: „me sõidame samm sammult üksteise kõrwal ja puhume juttu."

„Eks ma mõista," urises Dodo: „sinul on muidugi hea samm sammult sõita. Sinu täht astub ühe sammuga üle minu ja mu hobuse. Aga waat', ma annan hea nõu, kui kuulda tahad."

„Anna."

„Näed sa, mis nõu ma annan. Sina võta minu mära, mina istun sinu täku selga, ja siis sõidame samm sammult, kui tahad."

Jaanus tõmbas kulmu kortsu. Ta oli salamahti wast lootnud oma kena täku ja osawa sõiduga Emmi filma ees uhkustada ja võitles nüüd iseenesega, mis parem oleks, kas „häbemata poisi“ pealeajamist täita või mitte. Abi otsides piilus ta Emmi lahkeisse filmisse ja leidis sealt midagi ku palumist. Sest oli küll. Aga enne tahtis ta veel teist õnne katsuda.

„Kuule, Dodo, minu täkk on väga tuline ja ei kannata puutumist. Ma kardan. . .“

„Sa kardad, et ta mu maha viskab?“

„Istume k. hehefi selga. . .“

„Nagu hakid kirikukatusel?“

„Me sõidame ju muidugi sammu.“

„Ja Jaanus ajab oma wanaisast juttu,“ upitas Emmi tagant.

„Ja sina hoiad laast ja mina sabast kinni? Keda te narriks tahate pidada? Lase mina istun sinu täku selga, sina võta minu mära — muidu hakkab kohe koju traawima“

Ja ähwarduse tõenduselks hakkas ta mära pead ümber fiskuma. Jälle otsis Jaanus filmadega tutwast kohast nõu ja waigistust — ja kangekaelne junker sai oma tahtmisi. Jaanus ronis õhates täku seljast maha ja upitas Dodo üles. Ise istus ta waga mära selga. Üles-keewat pahameelt waigistas sõbralit naeratus Emmi näol.

„Pai Dodo,“ palus wiimane südamlikult, „jää meie juure, sõidame ilusti ühes. Ja nüüd hakkad oma wanaisast jutustama, eks, Jaanus?“

„Näägi seda, kuda ta karja hunta maha lõi ja puu otja riputas,“ nõudis Dodo, kuningliku toredusega kõrgelt alla waadates.

Jaanus juhtis mära Emmi omaga joonde ja hakkas

jutustama. Ta ei unustanud selle juures kordkorralt murega Dodo poole piiluda. Nad ratsutasid üle rohu ja lilledega kaetud nurme, mis aga kaugemal künklikeks ja auklikeks läks. Veel kaugemal algas mets, mille sees Brohwedi Pärdi koobas — reisi lõpusiht — seisis.

Kui Jaanus oma jutuga sinnamaale oli jõudnud, kus tugew Bahur parajat puud huntide ülesriputamiseks otsib, jäi ta korraga wait ja tõmbas kulnud kottu. Dodo oli juba atimugi täku seljas kihelenud, nüüd andis ta uhhele loomale ootmata hoobi, wilistas, täff hüppas õhku ja pühkis kui tuul minema, Taarapita rõõmutisjaga tagajärele.

„Oh Jumal!“ karjatas Emmi.

„Natsume nii ruttu, kui saame, järele!“ ütles Jaanus ja hakkas mära erutama. Aga enne kui nad sada sammu jõudsid sõita, nägid nad, kuida tuline täff Dodega üle laia augu hüppates õhku terkis ja lähemal silmapilgul koormata edasi tormas, kuni metsa kadus.

Nad leidsid Dodo minestanult maas lamamast. Taarapita laskus hingetu isanda filmi.

Jaanus kükitas junkru teha juures, rebis ta riided lahti, surus kõrwa südamekoha wastu ja ütles piisti tõustes: „Ta pole muud kui minestaund — wist pea põrutuse pärast.“

„Aga ta ärkab jälle elusse ja saab terweks?“ hädaldas Emmi.

„Kui ta ärkab, pole tal wist enam kondiwalugi. Aga me peame ta nüüd Brohwedi Pärdi juure kandma. Istu sina jälle hobuse selga ja wõta minu mära ohelikku otsa. Ma wõtan Dodo selga. Küll me ta elusse toimetame.“

Sellega tõstis ta hingetu keha maast ja hahtas wah-
wasti edasi sammuma, Emmi, mädad ja Taarapita tema
kannul. Ta oli kõikide usalduse wõitnud.

5.

Wana eremiit, *) keda rahwas „Brohwedi Pärdis“
kutsus — tema päris nimi oli Bartholomäus ehk Bartel
Löwenflau — istus oma loopa suu ees, madala puu-
pingi peal, kujutades wanadust ja wagadust, käded ristis
põlwe ümber. Tema wanad, kuid imeliselt läikivad sil-
mad waatlesid puulehtede liikumist, kuna tasane tuuleõhk
neid kiigutas. Kord mühas äkiline hoog metsa sõrwalt,
otsad painusid, lehed wisklesid läbisegi, mõned keerlesid
murtult maha. Nad olid sama head kui teisedki, kuid
neid murdis ootamata hoog. Õnne asi. Ta selle ohwriga
rahul, wakis tuul, ning läbisegi paisatud lehed kohendasid
end paigale, nagu poleks midagi juhtunud.

„Ühed langewad, teised püüwad,“ ümises wana-
mees; „ei wõi ühesugune õigus maailmas walitseda. Üks
kaob teenimata hädas, teised lasewad ta kahetsemata
kaduda. Kes teab, kui pea kord enese kätte jõuab? Ei
maksja nutta, ei maksja õnnetuste üle kurta.“

Wanameest waldasid mälestused.

Unustuse hõlmaist tõusid ammu mööda läinud ajad,
uhke riüütlit noored elupäewad. Siis elas ta külluses,
lõbutšes, armastas. Siis ratsutas ta raudreides, toredalt

*) Eremitidid, s. o. üksiklased, olid inimesed, kes üksiinda, ma-
ailma käreast laugel, wagade elu elasid.

ehitud täku seljas wõidumängule ja wõidule Tema mehine kaju kõidutas kõige ilusamaid filmi. Tema tugew käewarss sirutas kanged wastased liiwa peale. Ja õhtul puhkas ta kufagil magufasti lõhnawas lambris ja kiwi-kõwa sõjamehe lõwihääl rauges pehmele, araks armastuie sofinaks.

Siis kutsus keiser teda sõtta kaugele maale. Truu rüütel täitis kohust, kiskus enese mõrsja käte wahelt lahti ja tõttas truuduse wandeid kaasa wõttes otsekohe wõitlusesse, kus waprata tegude järele tema wäesalk wiimaks liiua sai, kuna teda ennast kangema waenlase oda rabas ja hingetult wõõrale pinnale paistas. Lahingu torm mühisest mööda, halastajad maainimesed tõstsid haawatu üles ja wiisid oma koju. Palawil raputas mõne nädala nõrkenud keha, surm istus kord juba sängi äärel, minutid lugeses, et pingule tõmmatud elulõnga läbi lõigata. Aga lahted neiusilmad walwasid haige üle, pehmed, wirgad lüed kohendasid kõwaks läinud aset, kassid kuiwanud huuli magusa märjaga, meelitasid põgenewat hinge rohtudega tagasi. Ja kondine tont sängi ees peitis nurisedes wifati selja taha, taganes igapäew sammude uksesse poole, põgenes wiimaks oma toledasse kodusse.

Ühel hommikul lõi paraneja filmid lahti ja waltis otsekohe kahe ilusa filma sisse, kes naeratades tema pea kohal ilmusid ja kohe jälle kadusid.

„Ära põgene, ingel!“ sosistasid haige huuled: „oled ja minu Heleene?“

Ilusad filmid jäid kadunuks.

Haige rüütli noorusjõud hakkas häbenema, sirutas ennast, rabeles ja heitis haiguse wälja.

Paari päewa pärast tõusis noormees sängist ja wõis Jumalat ning heldeid hoolitsejaid südamest tänada. Siis

wõttis ta rännafepi ja läks, tubli maarahwa õnnesoowide saatel, kerge südamega teele. Raks ilusat filma waatasid talle kahetsedes järele, kahwatud huuled sofistatsid :

„Müüd lähed ta oma Heleene juure.“

Ja siis tuli suur pööre, mis wana tarka enam nutma ei pannud, see raske õnnetus, mille üle ta enam ei kurnud.

Saksamaal möllas kodusõda kahe keisri wahel, seal wältas jälle efimise Habsburgi poolt kord asjata sõideldud rufikaõigus. Müütel Bärenflau leidis mörseja teise mehe kaisust, oma lossi põletatult, maad waenlastest laastatult ja ära wõetult. Ta otsis õigust, aga polnud mõistjat, ta katsus ka õnne rufikaõigusega, kuid selleks puudus jõukus. Ta läks flooftrisse, aga munkade wälispidine püha paiste ja kodune koeraela tegid temale flooftrielu jälgiks. Ta kaotas himu inimeste seas elada, rändas kaua mööda ilma, uuris loodust ja tema saladusi. Wiimaks sattus Gestimaale ja leidis siin soowitud rahupaiga.

Tema koobas oli madal ja seeftpidi ilma iluta. Aga järe, selge oja ke sirises alt mööda, peeglikis lilledele, kes ennast tema sees uhkusega wahtisid, isekeskis wististades : „Uu, ui, kui piisikesed, peenikesed meie oleme! Ui, ui, kui kauni karwaga ja lõbusa lõhnaga! Ui, ui!“ Ümberringi tõusid kõrged, toredad puud pilwete naabrusesse, sealt jahutawat tuult ja kosutawat wihma maha meelitades. Ja kui tuulehoog neist läbi kõhises, siis liigutatsid nad heas tujus offi ja kahistatsid lehtedega : „Ohoo, tohoo, tuuleõhuke, õõtsuta meid ! Ilma õõtsutamata me hallitame. Õõtsuta, õõtsuta õrnasti, hellasti. Ooh, kui hea, ohohohoh ! Ohohohoooooh !“

Wanamees oli sügaw loodusetundja, kes metsarohkude arstiwaid jõudusi kasutada mõistis. Ta oli ümber-

kaudse waeße rahwa arst, keda kui imetegijat austati. Tema ise ei jalamud ilmaßki rohtude loomuliku jõudu ega püüdnud nõia nime saada. Siiski uskusid talupojad kindlasti, et ta üleloomulisi asju tunneb ja waimudega läbi käib, ja austasid seda enam.

Niisugune mees oli „Prohwedi Pärt“ — üks pimesa testaja wähestest walguskujudest.

6.

Ühtides jõudis Jaanus oma koorma ja seltsiliste, Emmi, hobuste ja Taarapitaga üssiklase loopa juure, kus ta ilka weel uimase Dodo pehme muru peale pani. Prohwedi Pär dile seletas ta lühidalt, mis sünninud oli.

Wanamees katsus weidi juntru pead ja liikmeid, kadus siis loopasse ja tuli pea, läbipaistwa märjusega täidetud klaasite käes, tagasi. Selle klaasite se suu hoidis ta Dodo nina ees. Kui minestanud poisile märjuse se hais ninasse oli tunginud, hakkas ta koke liikuma, tõmbas korra sügawasti hinge ja lõi filmad lahti.

„Ta ärkab elusse!“ karjatas Emmi ja haaras rõõmutuhinal kahe käega wenna ümbert kinni.

„Oh ja pai Dodo kene!“

Dodo wahtis laial filmil, weel pool uimaselt, kõiki neid, kes tema ümber seisis, ajas enese istukile ja näitas mõtlewat.

„Ega ja palju häda saanud, pai kulla wenna?“ kuuldas Emmi osawõtlikult ja silistas wenna põske.

Junter wahtis imestades õe otja ja pomises:

„Mis häda, millal ma häda sain?“

„Kui . . . kui see rumal täff su seljast maha wistas.“

„Eks ole häbi,“ piltas eremiit sõbralikult, „noor rüütel lasseb enese maha wisata ja unustab teotuse nii ruttu! Oige rüütel leinaks sarnase häbi pärast eluaja.“

Nüüd alles hakkasid juntru segamini raputatud ajud selgima, selgides wahtu peale korjates. See waht oli karsitu wiha, mis kui kasetoht äkisti põlema süttis. Junker kargas jalule, tõukas õe karedalt eemale ja kärgatas wätku-wail filmil:

„Mis häbi mul peab olema? Kelle ees? Teie, närude, ees? Kui ma tahan, saate kõik piitsa, nagu koerad: tulge siis häbistama! Ja — oh, kui mul see saadana täff käes oleks, kes mu maha wistas, küll ma teda materdaksin! Pihuks ja puruks peksaksin, et ta mu jalge ees kärwaks. Siis ma naeraksin. Dota, kurjategija, oota, oota, küll ma su weel kätte saan!“

Junker kiristas hambaid ja raputas ähwardawalt rusikat; siis sattus ta pill Jaanuse peale, kes pahase ja weidi põlgawa näoga teda filmitses, ja nüüd süttis ta wiha selle wastu leegitsema. Sammu ette astudes, rusikaid ja pead ette sirutades, seadis ta enese wõitluswalmilt Jaanuse ette ja karjus:

„Mis sa, loll, mind wahid? Talumats, koeranahk! Sinu see häbemata täff oli, ja kui ma teda kätte ei saa, siis lasen sinule piitsa anda.“ (Jaanus tõmbas otsaesise krääsu ja wahtis, filmad laiali, põnewil teise filmi). „Wahi, wahi, koer! Arnust ma sulle kord nahatäie tinkiisin, aga nüüd pead sa ta kätte saama.“ (Jaanus surus sõrmed pihku ja astus, näost kahwatu, ka samm uigemale, rind rinna wastu). „Katsu sa mind puudutada! Ja kui sa ennast weel kord lossihoowis näitad, siis lasen

su koertest lõhki kistuda, et sust muud järele ei jää, kui su kerjuse kaitstud. . .“

Sellega lõppesid sekskorrats junkru ähwardused, sest lähemal filmapilgul mustas Jaanuse käewars ta filmade ees, lastum lops pani ta põse punetama, keele tarduma ja jalad tuikuma. Emmi karjatas ehmatuse pärast ja eremiit kiskus Jaanuse eemale, temale tafa üteldes: „Poiss, mõtle, mis sa teed! Tahad sa ennaft meelega hukatusesse saata?“

Jaanus seisis kui sammast, tummalt ja mahalöödud filmil.

Dodo aga tormas kirisewa ähwardusega: „Oh, küll ma tasan!“ oma mära juure, ronis looma selga ja kihutas kodu poole. Emmi jäi esmalt nõuta seisma ja wahtis hirmuga wenna järele; siis palus ta tasakesti eremiiti, et see teda sadulasse aitaks. Wanamees tõstis ta hobuse selga, üteldes:

„Nüüd ole hea laps, Emmi, katsu, et sa Dodoga ühel ajal losfi jõuad, ja räägi isale tõtt. Püüa õnnetuft ära pöörata, mida tige poiss wõib sünnitada.“

Emmi nokutas tummalt pead, pakkus jumalaga jätnisets wanamehele käekest, ja ütles, kartlikult Jaanuse poole piiludes:

„Jumalaga!“

„Jumalaga!“ wastas see järsult, ilma et filmi oleks tõstnud.

Emmi erutas hobyft ja ruttas wenna järele.

Jaanus ei liikunud paigast, waid wahtis ükssilmi, kui kohkunult, laugenewa kujufese järele. Poisi südamesse tikkus salasammul kahetsus ja pahameel iseenesse üle. Kahetsuse hää l sosisstas tungiwalt: „Sa oled ferge meelega suure waranduse ära raisanud. Paremt järk su elust on

otsas, ja ei näe sõpru enam iialgi." Ja pahameel ise-
enese üle pomises: „Mis sa, rumal jõmsik, siin veel wahid
teise inimese naeruks? Pista plehku, poe künne waiba
alla, et keegi su lolli nägu ei näeks!"

Prohwedi Pärt uuris natukesse aega poisi jooni,
pani siis käe ta õlale ja ütles lahkest:

„Noh, noor sõber, kas jääd mulle veel seltsiks, wõi
ruttad ka kodu poole?"

Jaanus äigas käega üle otsaesise ja kohmas: „Kõju,
muidugi kõju."

„Kuule, sul on nüüd muidugi vähem ajawiidet, sest
et sa enam losfi ei wõi minna — wõi lähed ja palud
andeks?"

„Ei lähe."

„Sa sõbrad jätab maha?"

Jaanus lehitas õlasid.

„Noh waata, siis tule wahel minu juure. Sa oled
mu meele pärast. Ma õpetan sulle kõiksugu tarkust ja
wehkimisekunsti. Kas tahad?" Jaanus tänas lubamise
eest ja tegi minekut.

Ta häbenes wanamehe ees oma äkilise teo pärast.

„Ütle mulle puhtast südamest," küsis eremiit veel
wiimaks, „olid need sõbrad sulle tõesti armsad?"

Jaanus pühkis jälle käega üle otsaesise, waatas siis
selgel filmal wanamehe otja ja wastas järsku: „Jah,
olid, kuid mina ep olnud nende wääriline. Ei kõlba
talurahwale losfi jaksstega sõprust pidada."

„Waata' see on targasti öeldud. Ega sa siis ka
liiga ei kahetsegi?"

„Mis sest arutada? Mis läinud, see läinud. Jääge
Jumalaga. Pean minema hobust otsima."

Ermiit, kellele otsekohese wiisiga pois s tõesti meele
pärast oli, surus lahkesti tema kätt.

„Ja minu juure tuled?“

„Tulen küll, kui lubate.“

„Ja warsti?“

„Warsti, nii pea kui mahti saan. Head päewa.“

Jaanus läks. Wanamees waatas talle järele ja
pomises iseneses: „Sest poisist tahan ma weel midagi teha.“

Selle peale läks ta koopasse.

7.

Viie aasta pärast.

Ühel kenal hiljasuue hommitul oli Lodijärwe lossis
haruldast elu ja käre kuulda. Sult wõõraid mõisnikka
oli kokku tulnud jahipidule, mida rüütel Konrad Raupen
oma laste rõõmuks toime pani. Lossi saalis sõelufid noo-
red mõisnikud, all hoowis luufisid nende kannupoisid ja
fulafed.

Noorte mõisnikkude jutud seisawad küll ajaraamatus,
aga meie ei hakka neid siin kordama. Kus noored ini-
mesed rõõmsad on, sealt ei minda tartust otsima. Lähme,
lugeja, lossidue, sobitame endid tartade sulaste sekka, kuu-
lame, mis need westawad.

Nemad jutustawad wastastikku enda tegusid wene-
laste ja leedulaste wastu, kelle salgad tollajal Wiwi- ja
Gestimaad rüüstamas käisid. Igaüks kiitis — mitte otse-
kohe iseennast, sest seda ustakse wähe, kes otsekohhe iseennast
kiidab. Ei. Meie ausad sõjamehed olid selle poolest

wagufad kui talled ja kawalad kui usfid. Seal tiitis igaüks oma peremeest, kes kui lõukoer ikka kõigi ees waenlase kallale tunginud, kaks tosinat maha tapnud, kaks tosinat surmawalt haawanud, kaks tosinat hobuse selfast maha wisanud ja mitu tosinat paku ajanud. Aga . . . aga . . . nüüd hakkas jutustaja enesest peale.

Mis oleks isand kõige oma rammu ja julgusega teha jõudnud, kui tema, jutustaja sulane, kõige pealt kawalat nõu poleks andnud, mille tõttu waenlased wõrku langesid, ehk kui tema, jutustaja sulane, isandat poleks waenlaste keskest, surma suust, wälja raiunud, ehk kui tema, jutustaja sulane, waenlase kõige karusema mehe poleks maha firutanud, mispeale teistel teistega kerge töö olnud?

Nii kõnelesid ja waletasid sulased, et juu wahutas. Aga kõik ei rääkinud siiski puhast walet.

„Teie tunnete ju kõik Ruuno Rainthal'i,“ alustas oma juttu tiiwikas, punane mees, teda tema juuste ja habeme karwa pärast „Rebase Reinuks“ kutsuti. „Waat“ see on noormees, kelle pea sisse mõistuse poolest teisi päid tüki kümme halli habemega tükis mahusfid. Ja misjugu ne sõdija! Ma ütlen, et . . . et . . . minagi tema ees arats lähetsin . . . see on, ma ei pistaks plehku, sest mina ei pista kellegi eest plehku . . . aga nõnda nagu weidi kutistaw oleks niisugusele wastu hakata.“

„Sohoho!“ kajas rõõm kunstliku kõnekäänu üle ümberringi, ja terwe koor päris noore riüetli Ruuno von Rainthal'i tegudest ligemat teatust.

„Meil oli,“ algas jutustaja, punaseid kihwi teerutades, „meil oli minewal suwel wing ninas, et leedulased meid sel aastal noffimata ei jäta. Kui sõherdusi asju

tulemas on, siis on inimesel otsekui terawam film ja terawam nina."

"Jah, jah, jänese film ja emahirwe nina," pillas teegi kuulaja.

"Ei, ei, ma ütlen tõepoolest — terawam film ja nina, nagu teaksid ette, mis tuleb. Ja ennäh, tuligi. Ühel kenal päewal sibawad kaks talupoega, kes loskist kaugel elasid, loski, ja kisaswad: „„Leedulased tulewad!““ Säh sulle! Nüüd oli lugu lahti. Kõigil hirm nahas, kõigil kisa taga. Mina üksi ajasin pea püsti. . ."

"Tahtsid wist wabisehes müüri üle wahtida," aimas jälle üks kuulaja.

"Ei, ei, ma ütlen tõepoolest — mina üksi ajasin pea püsti ja ütlesin: „„Tulgu! Küll me neid terwitame.““ Nüütel, kes mind tunneb ja teab, et ma sarwikutki ei tarda, ütles: „„Mine sina salakuulama!““ Mina mära selga ja kui tuul minema. Teel walgusid juba põgenejad talupojad naiste-lastega wastu, kraakswad, huluwad ja kiruwad: „„Kaitsku nüüd rüütlid oma teoloomi!““ Ja wahiwad nii kadedalt mind, kes uhke täku seljas. . ."

"Mära seljas," diendas hää! kuuljate hulgast.

"Ei, ei, ma ütlen tõepoolest, — wahiwad nii kadedalt mind, kes uhke täku seljas ilma kartuseta kui sõjajumal Aristooteles edasi tormasin."

"Mis sa iseenesest nii palju jahwatad," hüüiti salgast wahele, "räägi, mis su isand tegi, ja torma ise, kuhu tahad."

"Dodate, eks ma ikka räägi, eks ma ikka räägi. Mina leidsin leedulased warsti üles, sihutasime loski tagasi ja panime wärawad kinni. Pea olid rõõwikud paigal ja hakkasid neid talupoegi, keda meie enam ei jõudnud sisse

lasta, nalja pärast maha nottima. Need waesed inimesed olid hirmu ja ahastuse pärast kui totrad, nad ei mõistnud palwetada, sest usu neil õiguse pärast ei olegi, muudkui wandusid ja määgisid läbisegamini: „„Oh Jeesuse! Oh sa taewane Jumal! Oh püha prohwsused ja postlid!““ Mõned jooksid surmahirmus peadega otsekohe wastu müüri, nii et peaaju wälja purtsas, ja langesid maha kui pakud.“

„Aitab, aitab,“ hüüdsid mõned wahela. „Räägi, kuida te peafite.“

„Teie olete kui hagijad. Andke aega, ma räägin. Riüitel Ruuno ei suutnud seda kannatada, hüüdis mehed kofku, hüppas hobuse selga ja tormas läbi lahti tehtud wärawa wälja, leedulaste kallale. Oh, poisid, oleksite teie näinud, kuidas tema mõõgast jurm ja hukatus rööwlite pähe tilkus! Aga ta oli liig julge, tilkus otsekohe tihedama salga sisse ja möllas waenlaste keskel, nagu metskult koerte keskel. Minul tuli hirm, et wast ei pääsegi enam wälja, mu weri hakkas keema, röökisin: „„Jeesus ja Maria appi!““ ja tuistasin tema järele. Saime wõidu. Rööwlite salp pani kui hanehari kaagutades plagama. Meie tapsime, et süda hüppas. Riüitel Ruuno aga lastis pääsenud talupoegadele süüa ja juua anda, ja neid minema saates, ütles ta weel:

„„Teie näete nüüd, kui wähe teie oma jõud teid kaitsta suudab. Teie sõimasite meid, meie aga kaitsesime teid. Sellepärast ärge olge tänamata ega nurisege isandate üle, waid kartke neid ja teenige truuwisti.“

„Nii umbes kõneles minu mehine, minu tubli isand, ja wana lossipreester lisas sügawas liigutuses juure:

„„Jah, ja jätke eneste näotu, kuri ebauss, austage Jumala ema, kumardage püha Peetruse asemikku ja kuulake

nende sõna, keda Tema oma sulasteks siin patuses ilmas seadnud. Kui teie seda ei tee, mis nemad käsiwad, siis sõõb teid siin ilmas tuli, uputab wesi, hulkab raud, ja wihasse waenlase kius kufutab teid igawese hukatuse järwe. Amen. Minge rahuga." "

"Selle peale läksid noomitud talupojad minema. Aga nüüd ütlege, kes teie hulgast ei tunnista, et rüütel Ruuno kõigi rüütlite au ja uhkus on."

"Mina seda ei ütle." "Mina ka mitte." "Mis tõsi, see tõsi," kõlasid kiidusõnad kooris.

"Minule ta andis terve killingi, kui endi poolt temale sõnumi wiisin, et meie rüütli jahikoer Taps poegi sünnitanud."

"Minu eest ta kosis, kui peremees mind aami tühen-damise eest nuhelda tahtis."

"Külalistele ja nende sulastele oskab ta tublisti ette panna."

"Katsa ta sõidab niisama kui mina."

"On tubli rüütel."

"Mehine mehike."

"Kuradi pois."

Nii kõlasid kiidutunnistused ausate sulaste suust, mis tunnistas, et kiidetud rüütel, kui tal kümnes jagu neist omadustest, mis tal siin üldi olemat, küljes oli, tõesti kiiduwäärt noormees pidi olema.

"Ja sest pole weel küll, et ta tugew ja wahwa on," algas rüütli waimustatud sulane uuesti, "ta on ka kõikide lossipreilide filmamuna. Eks ta ole läikiv ja libe, kui uus wasskübar, maheda häälega, kõnerikas, wiisakas ja helde südamega?"

Jälle tõusis tõendaw kiitusepomin.

Dosfitubjase kuiwetanud kuu lähenes sulaste salgale; nende elawat jututuuju tähele pannes küsis ta oma puudulikus Saksja keeles :

„Kas tohib pärida, mis siin nii kibedasti jahwatatakse?“

„Näh, w'a kubbjas,“ hõikas Rebase-Rein temale wastu: „Tere ka, Koljat! Meie räägime siin kõige tublimast mehest, kes iganes emapiima imenud.“

„Ohoh, ega te mind taga räägi?“

„Hahaha! Sa oled kitssepoeg ja kitssepiimaga kaswanud. Sellepärast me sinust ei võigi rääkida.“

„Soh, soh, wõi nii. Aga sina oled loputisega imetatud. Ma kuulsin eemalt sinu räpaseft suust Ruuno Rainthali rüütlinime, ja leal tulid mulle isewärki mõtted.“

„Koh, lasse oma isewärki mõtted wälja naerda.“

„Naerge, sest muud teie ei mõista. Te naeraksite äiski, kui püha Peeter teile töotaks, et ainult tõsise näoga taewa pääsete. Uru teil peas ei ole. Kas teate, mis teil peas on?“

„Mis meil siis peas on?“

„Teil on teie laiskade mõõkade rooste ja õllekannude jätised peas.“

„Ruule, kõrbes,“ naeris üks jäme kõri: „kas suft piiska järele jääb, kui ma sind pöidla ja wäikse At wahel pisut pigistan?“

„Nii palju jääb järele, et selle kallal sinu põial halwatud ja wäike Ats wigaseks saab. Aga kas tahate teada, mis ma täna hommikul kuulsin?“

Ja sulaste nägudelt äritatud uudishimu lugeses, hirmitas kubbjas kawalasti, pani sõrme suu kohta ja ütles tajemalt :

„Aga te peate suu pidama. Siin on jutt rüütel Ruunost ja ma kardan, see ei mõista nalja, kui tema saladused enne kui tarwis ilmsiks saavad.“

Rubjas hakkas sofinal jutustama.

Selle päewa hommikul, mil räägitud asjad sündisid, ollesime wõinud ausat kubjast Iosfiherra kambriusse tagant leida, kus ta pea silma, pea kõrwa wõtmeaugu külge pani, luurates ja kuulatades.

Toas aga tõndisid kaks meesterahwast kõrwuti edasi tagasi.

Üks neist oli umbes wiiskümmeend aastat wana, kõrge kaswu ja lahke, aulise näoga.

Teine oli umbes kahetümnewite aastane noormees, sirge, tugew ja paenduw. Tema nägu oli walge, nina peenike, silmad pruunid ja elawad, juuksed ja wurrud tõymukad. Üleüldse terna noor rüütel, kelle wälimus iga silma pidi rõõmustama.

Wanamees oli Lodi järwe Iosfiherra, noormees oli rüütel Ruuno Raintal.

„Ja nüüd on Teie asjad jälle ilusas korras?“ küsis Iosfiherra, kui rüütel Ruuno midagi pikemalt oli jutustanud.

„Sumalale tänu, jah,“ wastas wiimane kõlawalt häälega: „Seedulaste rõõwkaik tegi mulle minewal suwel kahju, kuid hirmutas ka mu talupoegi nii, et nüüd hoolakamalt tööd teewad; tegin seda ka ise — sedawiisi jõudsin oma kahju peaaegu taha teha ja arwan, et ses asjas naabritest maha pole jäänud.“

Mõlemad waitisid wähe aega.

„Aga,“ algas Iosfiherra uuesti, „kas Teil, noorel, tulisel mehel, igawus kallale ei tifu, kui Te nii päew päe-

walt üfšipäini toorete alamate hulgas peate töötama? Ma mõtlen, Teie tööhimu ei võiks kahaneda, kui noor naisuke õhtul Teie otsaesiselt mured ära musutaks."

"See on küll meelitaw ettekujutus, aga..."

"Kas usute, noor sõber, naisterahwas võib elu õitsewaks roosiaiaks muuta, kui tal mitte just põline talu südamas ei ela, mis õisi kärbib ja okastega ähwardab."

"Seda wiimast tuleb karta."

"Jänespiits! Selle wastu on minul hea rohi teada. Niipea kui naisuke otsaid näitab, muutub mehile jääpangaks. Küllap siis näete, kuidas okaste wahelt õietesed wälja tulewad, kartlikult küsides: „Kas see kure jää ei mäleta, et ta waremalt sulaw wesi olnud?“ Aga jää jääb jääks, niikaua, kui okkad okasteks jääwad. Nii pea aga, kui kõik okkad õieteks saanud, sulab ka mehe jääsüda jälle weeks, mille meelitawatel laenetel naisutese soowid täitmise poole ujuwad."

"Di, oi, rüütel, kui naisutesed Teid kuuleksid!"

"Sumal hoidku, ei siis okkad kaoks iialgi."

"Kas Te ise oma rohtu proowinud olete?"

"Mõistmata noormees, rohtusi on külmawereiselt terge tosinate kaupa wälja mõelda, aga kelle weri on siis weel külm, kui rohtu tarwis? Pealegi ei olnud minul, Sumalale tänu, rohtu iialgi tarwis. Minu õnnis abikaasa oli ingel taewaſt, kuhu ta jälle läks."

"Misſugune õnnetus, niisugust abikaasat kaodata!"

"Minu kurwastus oli suur, mu lein on lõpmata. Aga ma olen waigistuse leidnud omas tütres, kes ema jälgedesse astus ja nüüd mu wanaea walgus ja soojus on."

"Ma olen kade Teie peale."

„Teil on õigus kade olla. Niisugust südamlikku, enesest hoolimata armastust on harva pruudil peiuks pakkuda, kui seda minu Emiilia mulle pakub. Teate wist, misugune tundmus rändajal on, kes surmani wäsinult ja palawusest piinatult rohuata wilusse astub, wiimse jõuga kirsidest punawa oksa puust murrab ja siis rohu sisse wajub, pehme, lehkawa rohu sisse. Niisugune tundmus on minu wanal südamel, kui Emiilia pehme käega mind õhtul laia leentooli põhja paigutab, ise mu põlwele istub, käded mu kaela ümber sõlmib ja põhjalikult pärima hakkab, kas mul päewal palju müret olnud, kas ma terwe ja kas mul praegu hea wõi paha on. Oh sõber, mu wanadel kontidel on siis hea kui kalal wees, ma olen õnnelik kui poisike, kes peegli ees seisdes esimesed karmakesed nina alt leiab, kuna ilus täditütar parajasti tuppa astub.“

„Ma näen, Teie ise armastate tütar enam kui mõni peigmees pruuti.“

„Teistwiisi küll, aga truuwimalt.“

„Kahju.“

„Ruda... kahju?“

„Ma kardan, et Te sedawiisi iialgi tütrest lahkuda ei raatsi.“

„Lahkuda? Ruda nii, lahkuda?“

„Ma mõtlen, et kui noore neiu südames... Aga see ei olegi siin wist wõimalik.“

„Mis ei ole wõimalik?“

„Et... et sarnase neiu südames isaarmastuse kõrwal weel teine tundmus maad wõiks leida. Andke andeks, see tuli mul mõtlemata keelele.“

„Ma näen, Teie olete eksitusel,“ naeratas wana-mehe: „Isa armastus ei ole pime, nagu noorte inimeste kirs, waid walwab lahtiste filmadega armsa lapse õnne

üle. Kui minu tütar oma südame sunnil mehe walis, kes wäärt on, tema kõrwal teed elusse ette wõtta, siis ei seisa mina selle wastu, waid annan oma luba rõõmsal näol, kuigi haleda südamega."

"Ma tänan Teid südamest nende sõnade eest. Teie tunnete mind, Teie teate, kui palju mul wara on. Wastake mulle nüüd ausa sõnaga: Kui mul iganes peaks lorda minema preili Emiilia südames lahtet tundmust minu wastu äratada, kas siis arwaksite mind wäärt olewat, tema kõrwal teed elusse ette wõtta?"

Wana rüütel jäi seisma, wahtis tüki aega kui kohkunult noormehe otja ja ütles siis wagusalt: "Teie olete igapidi kena noormees ja Teie filmist paistab aus mehe-meel. Ratsuge õnne. Ärge lootke minult abi, aga on õnn Teiega, siis Jumala nimel!"

"Ma tänan, ma tänan," hüüdis noormees rõõmutuhinal.

Kuulataja ukse taga jõudis hädawaewalt kõrwale hüpata, kui üks lahti läks ja rüütel Ruuno wälja astus. Kui tema sammude kõmin tojas waitunud oli, tõttas ta tubjas kassisammul wälja kuulnud uudist teistele kuulutama.

Wana rüütel aga kõndis toas paar torda edasi tagasi, astus akna juure, pühkis käega pikkamisi üle näo ja habeme ja waatas mõttes wälja.

"Pean ma rõõmustama, pean ma kurwastama?" pomises ta iseeneses. "Esimene on mõislikum... Noh, tulgu, mis tuleb! Kana mul muidugi enam elada ei ole."

Üle taewa wenisid kerged hõbepilwed, jahedast homikutuulest aetud, kadudes sinawasse taugusesse. Wana-mees tundis igatsust neile järele minna.

Tundi faks hiljemalt liikus jahirong lossiwärawast välja.

Rõigi eel nähti rüütel Konradi kõrget, aupakumisele sundivat kuju. Tema istus, oma wanadusest hoolimata, ikka veel sirgelt ja uhkelt ruuna seljas. Isa kõrwal ratsutas Emiilia, puhkewas neiulius õitsew preili, kelle finistes filmades praegu rõõm läikis, puhas rõõm kullaga segatud rohelistes särawa looduse ja imeselge, tarastawa õhu üle.

Rõhe nende kannul ratsutasid rüütel Ruuno ja junker Dodo juttu puhudes, kuid selle wahega, et Dodo kõigest südamest tänast jahiplaani arutas, kuna rüütel Ruuno, kõiki Dodo arutusi tingimata õigeks kiites, salamahti teist jahiplaani korutas — jahiks ilusa Emiilia südame peale.

Peale nende tulid veel palju suuremaid ja vähemaid faksu, kõik rikkalikult riides ja uhkete hobuste seljas.

Rõige wiimaks tulid kannupoisid ja sulased jahikoerte ja jahikullidega, jämedamas riides, jämedamate hobuste ja jämedama kõnega kui eelsõitjad.

Lühikese aja pärast jõudis jahirong lagedale platsile, kust jaht pidi algama. Talupojad, kes metsloomade peidukohti olid otsinud, andsid aru oma leidustest, rüütel Konrad maanitses jahisõpru võimalikult kofku hoida, koerad lasti lahti ja seltskond pudenes salgakaupa laiali. Niisuguste jahtide juures oli saagipüüdmine kõrwaline, kihutamise lust peaaft.

Salt, kelle hulgas Emiilia ja rüütel Ruuno olid, peletas warsti rebase üles ja kihutas kšjaga põgeneja järele. Emiilia, kes suur ratsutaja ei olnud, jäi teistest

maha ja laskis hobuse sammus sõita. Seda tähele pannes peatas ta rüütel Ruuno ja ootas, kuni Emiilia tema kõrva jõudis.

„Ma pole wiist õige rüütlipreili — see hobuste lõhkiajamine ei tee mulle nalja,“ ütles neiu naeratades; „kõige selle kaelamurdmise ja riidelõhkumise tasuks ei jää muud kui kahtlane rõõm — waele furnuts aetud looma hingeheitmist näha. Tuhatkorda parem on tänasel lenal päewal rohelistes metsas lusti sõita.“

Neiu andis fiiski oma hobusele kerge hoobi, mispeale tuline loom ennast raputas ja kiirelt traawima hakkas.

„Kas Teie armastate jahti?“ küsis Emiilia.

„Armastan küll, auline preili,“ wastas rüütel Ruuno alandlikult, „kuigi ma kõike asjata ja halastamata kihutamist heaks ei kiida. Siiski — seltsis peab inimene seltsi tahtmist tegema.“

„Aga mispärast Teie praegu terve seltsiga koos ei sõitnud?“

„Mina sõidan praegu kõige paremas seltsis ja teen selle tahtmist kõige parema meelega.“

Auline preili ei leidnud selle peale midagi wastata.

Rüütel Ruuno aga läks julgemaks, hakkas jutustama oma elust ja lootustest, rõõmust ja kurwastusest, häist ja kurjusest inimestest. Tema rääkis elawalt, pehme, maheda häälega, osawasti iga sõna, iga silbi peale õiget rõhku pannes, sorinal, ilma wastust nõudmata. Selle juures hiilgasid tema tumedad silmad, põsed punetasid ja jutu lisaks liituwad käed puutusid sagedasti, wiist kogemata, neiu käewarre külge.

Riisugustest noortest meestest wõeldakse, et tütarlaste südamed neile kawa wastu panna ei suutwat.

Emilia filmitšes wahel järstu, nagu kartes, oma naabri nagu. Nii sooja, sulawat ja tungiwat kõnet kuulis ta esimest korda, kuid — kas ta ka tõiti neid ilusaid sõnu kuulis?

Korraga tõstis ta pead.

Üsna ligidal kostis pöösfaste wahelt pragin, suur metsloom tuli nähtawale, wahtis filmapilgu arast tulijate poole ja pages siis noole kiirusega.

„Hirw!“ hüüdis Emilia.

„Kena loom,“ kinnitas Ruuno, „niisugust mašjab taga ajada.“

„Ruttu, kihutage ta järele! Mis Te ootate?“

„Aga minu seltsiline?“

„Teie seltsiline nõuab tingimata, et Teie teiste jahiliste filmas häbisise ei jääks.“

„Aga meil pole koeri.“

„Sest pole wiga. Järele, järele!“

Kende sõnadega andis preili oma hobusele hoobi, nii et see lendu läks. Silmapilk oli Ruuno, kui osaw ratsutaja, jälle tema kõrwal. Hirwe sale teha wilksatas puude wahel ja kadus.

„Ta on ligidal olewasse jõkke hüpanud,“ hüüdis Emilia edasi kihutades seltsilise poole. „Siin lohas on jõgi sügaw ja lai, aga ülemal ja alamal peafeme kergesti läbi. Minge Teie pahemat, mina lähen paremat lätt, teinepool jõge püüame ta kaheltpoolt kinni.“

Sellega tõmbas ta hobuse pea paremale poole. Rüütel Ruuno, kelle sees jahilust teise lustiga wõitles, kihutas jahiodu tõstes teinepoole.

Mõni filmapilk hiljemalt läikis jõgi Emilia ees. Westi wulises siin üle madala, kiwise põhja. See oli see-

Jama west, mis wana eremiidi loopa esist lastis. Neiu pidas jõe kaldal hobuse kinni. See koht oli temale hästi tuttav. West paistis kiwid, mida mööda jalakäijad jöest kuiwalt läbi wõisid minna. Siis ununes neiu meelest.

„Need kiwid on veel minu pärast pandud,“ mõtles ta meelde tuletades. „Jah, jah, meie tahtsime Odogo kord Jaanuse juure minna ja ei pääsenud üle jõe, kuni Jaanus meie hüüdmise peale tuli ja kiwid jõe kandis... Jaanust ei ole ma viiel aastal näinud, lossis pole ta kordagi käinud. Mis nägu peaks ta nüüd olema? Tema lodu on siin ligikal . . . kas lähen vaatama või pööran ümber?“

Aga juba solistas hobune jalgadega wett. Neiu ratsutas jöest läbi ja siis, pool tahtmata, kartes ja wiivitades, mööda kitsast jalgteed edasi, mis puude wahel eemalt walgendawa palkaia poole wiis.

„Küll võib Jaanus nüüd suur ja tark olla,“ mõtles Emilia, hõbust omapead sammuda lastes, „ta oli nii mõnus, mõistlik pois. . .“

Neiu pani oma mälestuste woolu seisku ja pidas hobuse, kes parajasti puude wahelt wälja astus, järsult kinni. Gespool kerkis kõrge palkaed lagediku keskel üles. Keset aeda paistis elumaa katuse laia kordnaga, selle kõrwal paar vähemat katust kõrwaliste hoonete peal. Kaks laialadwalist saarepuud kaswasid õuewärawa ees. Palkaia küljele lihtsus ennast wilja- ja rohnaed. Seal meelitasid õuna- ja pirnipuud küpsewa wiljaga, puude jalal rohetasid marjapõesad, kaugemal kirjendasid juurewilja peenrad.

See ühtik õitsew talu waitiwa laane keskel pidi iga rändaja imestust äratama, nagu ühtik säraw täht pilwisel

ööl; see waade pidi meelt rahuga täitma ja wiibimisele meelitama.

Pool teadmatast, nagu kuutõbine, tuli Emilia rohu-
aia wärawa ees sadulast maha, sidus hobuse wärawa
külge kinni ja sammus aeda. Ta kõndis mööda liiwast
jalgteed edasi, peatas ümarguse lillepeendra juures, hakkas
lilledes osawat kolkuseadet imetlema, murdis enesele roosi-
õie . . .

Uga nüüd ehmatas ta:

„Mis ma teen? Ma olen wõõras aias ja rifun
wõõralt wara!”

Ta piilus kartlikult ringi, kuid siin oli kõik nii
wagane, nii kodune, et kartus kohe kadus ja täielisele
rahutundmusele maad andis. Neiu sammus edasi, sinna-
poole, kus jahe metswiinapuu-lehestist puhkamisele kutsus.
Kuid siin kadus ta julgus, ta jäi kolkunult seisma.

Keegi meesterahwas istus seal punutud pingil laua
ääres, toetas kõrget otjaesist pihupesasse ja luges kirjuta-
tud raamatut, mis ta ees lahti seisis.

Emilia kerge karjatuse peale tõstis meesterahwas
pead ja kats lahket, mõtterikast filma waatades tulejale
wastu.

„Eosfipreili!”

„Jaanus!”

Noormees kargas plüsti. Saamatu kohmetus, mis
tema näost paistis, andis neiuile julguse tagasi ja pani ta
koguni naeratama.

„Anna andeks, Jaanus,” ütles ta, wanale sõbrale
teretamiseks kätt wastu sirutades, „mina sattusin jahi peal
hoopis kogemata siia. Me pole wiiel aastal teineteist
näinud, mõtle — wiiel aastal! Sul on nii wõõras nägu . . .
Miks sa enam losfi ei tulnud?”

Selle peale ei teadnud Jaanus mingisugust wastust anda. Neiu sai aru, et ta uisapäisa küsinud, ja lihas lähtu juure:

„Meil oli esiotsa väga igaw . . . Aga küll sa oled suurets ja mehiseks läinud! Küll sa wõid nüüd tart olla! Meie oleme mõlemad küll puruwanaks saanud, aga mis sest, eks me ole ikka endised head tuttawad — kui sa aga tahad?“

Sahke pill, mis neil sõnadel kaasaliseks oli, käis Jaanusel nii luust ja lihast läbi, et ta muud ei saanud kogeleda kui:

„Preili, Teie tahtmine on mulle seaduseks.“

Jaanus oli nende sõnadega tähtsa rumaluse ütelnud.

Ejiti jäi preili imestuse pärast tummaks, siis läks ta tõsiseks ja ütles mahalöödud fiilmil:

„Andke, isand Jaanus, mulle häbistaw effitus andeks. Ma arwasin wana head sõpra leidwat ja jooksin kui juhm wõõra meesterahwa kallale. Palun andeks.“

Jaanusel wennikesel oli kibe käes. Ta ei saanud nii lähtu toibuda oma imestusest selle kena neiu üle, kes tale kui ingel teisest ilmaist paistis ja ometi pahandas, et seda ingliti ei juletud sõbraks wõtta! Tohoo! tohoo! . . . Aga kes naisterahwasti aru saab! Ega tohi üleliigse argutusega asja koguni hülka lasta minna.

Jaanus wõttis südame rindu.

„Emmi!“

See üks nimi tegi endise rumaluse jälle heaks.

„Emmi,“ algas Jaanus tõuswa julgusega, märgates, kui magus maik tal sest lühendatud nimest suhu jäi.

„Emmi, sa oled ju nii põhjatult muutunud, et ma find peaaegu ei tunnudki“ . . .

Emiilia naeris.

„Arwastid, et ma kaswada ei ostagi? Waata, kui pikk ma olen.“

Emiilia ajas enese sirgeteks, nii et ta Jaanusele olani ulatas. Tema filmad naersid wallatult, kuid tema joonestest õhtus siiski nii palju neitsilikku puhtust ja tõsidust, et Jaanus jällegi peaaegu kõik wennalikud lapsesõlwe-mälestused oleks unustanud. Kõik selle lapsneitsi küljes oli nii nõiduslik ilus, nii meelt ja mõtteid wangistaw, joobustaw ja siiski nii ilmasüüta lapselik! Ja need filmad, need suured, sügawad, arusaamata läikes ujuwad filmad! — Jaanus ei näinud ühe wahet ülepea muud midagi kui neid filmi.

„Sa oled tõesti kaswanud — suureks ja — nägusaks,“ kõhmas ta wastuseks.

„Waata, waata, sa hakkad noorte rüütlite wiisil tütarlapse meelitama. Aga nüüd istu ja jutusta mulle, mis sa kõige selle aja oled teinud, mil ma sind näinud pole.“

Nende sõnadega istus ta ise pingi peale, Jaanus tema kõrwa. Sealjuures langes neiu pikk raamatu peale, mida Jaanus oli lugenud. Ta wõttis raamatu, mis pergamendi peale oli kirjutatud, kätte, ja kirja filmates hiiudis ta imestades:

„Sa loed Ladina keeli raamatuid? Kust sa Ladina keelt õppisid?“

„Ma hakkasin juba kloostris Ladina keelt õppima. Pärast aitas mind eremiit, kes sügawasti õpetatud mees on, nii kaugele, et kõik mõistan, mis ma loen.“

„Oliid sa siis Prohwedi Pärdisa nii hea tuttawa?“

„Olin küll. Ta õpetas mind ka kõiki sõjariistu tarwitama.“

„Kellest sa praegu lugesid?“

„See koht räägib Messeenia sõdabest.“

„Messeenia sõdabest? Sa armastad ajalugu uurida?“

„Armastan küll. Kuid sügavamalt uurida ma kõige ei jõua, selleks on eremiidi ja ka kloostri kirjawara liig vähene. Aga ma kosutan ennast suurte, tõsiste meeste eeskujul, olen rõõmus muinasaja rõõmsatega, leinan kurwadega. Mul on siis, kui elaksin nende keskel. Ka waimustust äratab ajalugu ja erutab tegudele.“

Jaanuse kõne oli selge ja kõlaw, ehk küll pisut weniw, isaiisadelt päritud laadi. Rääkimise juures watas ta enese ette laua peale, kus ta parem käsi puhkas. Emilia kuulas osawõtlikult ja küsis, kui Jaanus waitis:

„Wist liigutab sind Messeenia rahwa õnnetu wabadusepüüie? Sa olid ju, kui ma sisse astusin, nii sügawas lugemises, et minu sammugi ei kuulnud.“

Jaanus wiibis wastusega.

„Kui inimene ise hädas on wõi ennast arwab hädas olewat,“ ütles ta siis tasaselt, „siis lõikab wõõras appihüüdmine ta südant teist wiisi, kui mureta ajal. Kuidas wõiks kannatawa, häwinewa rahwa hädakisa mind liigutamata jätta, kui. . .“

Jaanus jäi wait ja pööras näo ära.

„Miks sa kurwaks lähed?“ küsis Emilia murelikult.

„Mis sa tahtsid ütelda?“

Jaanus tegi teist juttu:

„Waat' neil inimestel oli rõõmus elu, kes Periklese õitsepäiwil kena Ateenas kodanikud olid. Jalge all paradüüsi sarnane maa, pea kohal lõpmata sinine taewas, wabal merel tiwustatud laewad, terve linn kaunima kunsti ehtes, tänawatel rõõmus, waba rahwas üleüldise hariduse ilus ja tarkade seaduste kaitse all. Ma tahaksin, et ma sel ajal Ateenas, wõi tuhande aasta pärast tulewikus

oleksin elanud, kui wahest ka meie maal haridus ja wabadus halli taewast siniseks wärwib ning kadakaid roosipõõsasteks muudab."

Jaanus püüdis filmanähtawalt ilusaid sõnu sepitseda, et sellega oma tõsiseid tundmusi warjata. Sest sai ka Emiilia aru.

"Sa ei ole rahul oma isaamaga, Jaanus," ütles ta tõsiselt.

Jaanus pidi jälle wastust wenitama.

"Ma armastan seda pinda, kus ma sündinud olen," ütles ta, "ma armastan teda kuumalt ja truult. Aga mul on igaw, ma olen ükski. Kui ma siin metsas üksi käin, luulin, kuna sinine taewas mu pea kohal helgib, linnud laulavad, oja wuliseb ja puud salalikult kahisewad, siis paisub mu süda, ma hakkaksin sõprade kaela ümbert kinni ja hüüaksin emakeeles: „Tänage, wennad, Laewataati, kes melle kena, armsa isamaa kinkinud!" Aga ma olen ükski, ei ühtegi hinge ligidal, kes mu rõõmust wõi kurwastusest osa wõtaks, ehk kellele mina oma osawõtmist wennalikult wõiksin jagada."

Emiilia, kes Jaanuse wiimseid sõnu osawõtliku kuulamisega ümber lükkas, ütles kahetsedes:

"Ma saan nüüd küll aru, kui igawad su päewad niisuguste mõtetega peawad olema. Aga mispärast ei otsi sa omale seltsi, mispärast matad sa oma mõistuse ja teadmise kõikide eest ära, kuna sa nendega au ja kiitust, sõpru ja rõõstijaid küllalt wõiksid leida?"

Jaanus raputas pead.

"See on võimata. Oma kodumaad ei raatsi ma maha jätta, ja hakkaksin ma siin au ja kiitust otsima, siis peaksin kingimata oma rahwa rõhujate hulka minema,

nende mõtteid oma mõteteks tegema ja nende püüdmiste edendamises omale au ja tänu otsima."

"Siis oled sa daanlaste ja sakslaste waenlane? Oled ka minu waenlane?"

"Kes nimetab usfikest tee peal waenlaseks, kui ta tallaja jala all wingerdab?"

"Sina pole kellegi usfike."

"Siiski, mis aitaks see mulle, mis aitaks see minu rahwale, kui mina, tundmata noor inimene, ennast kahe suure ja wägewa rahwa waenlaseks tunnistan? Oled ju ka ülepea rumalus, mõnda terwet rahwast tema ülsikute liifmete pärast wihtama hakata. Ma wihtan ainult oma isamaa üleannetuid rõhujaid, olgu nende rahwanimi, mis tahes. Mis aitab ka seegi? Nende wastu ma ometi midagi ei jõua, nende kasuks ma midagi ei taha teha, nii kaua kui nende kasu minu wendade kahjuks on. Nii olen ma kätest ja jalust seotud."

"Aga kui sul nüüd tõesti suurem jõud oleks, kui näituseks sinu rahwas weel kord mäsama... wõi oma wabaduse eest wõitlema hakkaks, kas siis heitaksid minu waenlaste hulka?"

See puhasnaifelik kõnekään ei meeldinud Jaanusele. Ta jäi wait.

"Ütle," algas Emiilia, kellel tibe tõsi taga oli, uuesti: "kas sa wõiksid meid, minu isa, wenda ja mind wihaselt taga kiusata? Kas sa wõiksid enne wõitlust Jumalat paluda, et ta meid, kui sinu waenlasi, häwitaks?"

Siin pani Emiilia oma käe kui wannutades Jaanuse olale ja waatas talle põnewalt filmi. Jaanus pööras näo kõrwale ja ei lausunud sõna.

"No ütle nüüd!" palus neiu uuesti.

Jaanus katsus naljatada: „Anna mulle vähemast aega!”

„Kui ma sulle aega annan, kas siis ütled?”

„Kui mul midagi ütelda on...”

„Kui palju sa aega tahad?”

Jaanus oli kitsituses. „Mõtlemiseaega?”

„Jah.”

„Niipalju, kui sa ise annad, Emmi.”

„Soo? Ma annan nii palju, kui üks, kaks, kolm loen.”

„Säh nüüd...”

„Üks...”

„Jäta see tühi nali, Emmi.”

„Kaks...”

„Ei ma ütle nii ruttu midagi.”

„Petis! Sa ei tahagi täna ütelda. Aga kust ma sinu teineford jälle kätte saan?”

Neiu näitas viimase küsimuse juures pisut kohkuwat.

„Jah, kust?” fordas Jaanus ja näitas ka kohkuwat.

Wastastikku vaikimine. Emilia waatas enese ette maha, Jaanus silmitses oma lestmise sõrme nukki, mis teistest kõrgem ja punasem oli.

Seal kuuldus lähedal hobuse sammude müdin ja kaks pead tulid väljaspool aeda nähtawale. Need olid rüütel Ruuno ja tema hobuse pead.

Emilia tõusis üles.

„Mind otsitakse,” ütles ta kiirustades, ma pean minema. See noor rüütel on üks minu jahisõpradest. Rüütel Ruuno!” hüüdis ta lehestikust välja astudes.

Rüütel Ruuno pööras pead ja tegi imestawa näo, losipreilit siit talumehe aiast leides.

„Kuda Teie, preili, siia pääsite?” hüüdis ta hobust kinni pidades.

„Juhtusin kogemata . . Siin elawad minu wanad tuttawad. See,“ ütles Eemiilia, Jaanuse peale näitades, „see on minu kõige armsam noorepõlwe sõber.“

Noored mehed teretasid teineteist jahedalt.

„Aga nüüd pean ma minema, olen kaua wiibinud. Kohe tulen Teie kaasa, rüütel.“

Neiu tahtis Jaanust Jumalaga jätta, aga see tuli tuni wärawani kaasa ja aitas Eemiiliat rüütli wiisil sadulasse. Neiu jalg wääratas wähetese; ta oleks kukkunud, poleks Jaanus teda toetanud. Ühe filmapilgu hoidis Jaanus õrna, pehmet kehha oma käte wahel ja tundis, kuida elaw tuli tal soontesse sirises. Neiu hüppas punastades sadulasse. Ta näitas Jaanusele weel midagi ütelda tahtwat, aga rüütel Ruuno jõudis parajasti sinna.

„Jää Jumalaga, Jaanus,“ ütles neiu ja surus kähku Jaanuse kätt. „Teineford räägime asjast rohkem.“

„Sead teed,“ wastas Jaanus wäljaspoolse rahuga.

Üra sõites waatas Eemiilia weel paar korda tagasi. Rüütel Ruuno ajas hobust kiiremale jooksole. Mõlemad olid peagi Jaanuse filmist kadunud.

Jaanus jäi tüki aega sama paigale seisma. Siis läks ta aeda tagasi, istus pingi peale ja wõttis Messeenia sõjad jälle käfile. Aga kirjatähed hakkasid tema filma ees hüppama ja wehkima, kui oleksid nad kõik need wahwad sõjamehed, kelle tegudest nad jutustasid. Jaanus wistas raamatu käest, toetas selja wastu seina, pani ühe reie teise üle, hakkas ristis kätega põlwe ümbert kinni ja wahtis üüfifilmi põlwe otša. Aga põlwe otšast tikkusid imewärki wigurid, wirwendasid, wäänlesid ja ühinesid naisterahwa kujuts. Jaanus hakkas kätega kujutuse ümbert kinni ja tundis oma rinna ja käewarte küljes magusat puutumist. . . Jaanus heitis selili pingi peale, pani käed

pea alla ja wahtis lakke. Aga lagi kadus ja Emilia pilt ujus seal wahelduwas walguses. . . Jaanus pööras enese pingi peal küljeli, nägu wastu seina, ja pigistas filmad finni. Aga filmalaod wajusid waate eest ja kaks teist filma läkisid neile pimedusest wastu.

9.

Jaanus kargas püsti, äigas käega üle otsaestse ja raputas pead.

„Mis see on?“ pomises ta enese ette. „Uus õnnetus tuleb igawusele lisaks.“ — Aga esiotsa oli ta siiski täis õnne — õnnetusest polnud pikemat juttu.

Ta keeras raamatu kofku, pistis rulli põue, läks aiaist wälja ja sammus metsa. Oma armastatud metsa ilu ei pannud ta täna tähelegi. Tema oli täiesti oma mõtete orjaks saanud. Nad tulid ja läksid nii kiiresti, et ta ühtegi ei jõudnud sabapidi tabada ning arutama hakata, mis loom see õieti on. Kuid kurwad nad ei olnud, seda wõidi tema kõrgel hoitud peast ja kergetest liikumistest ära tunda. Kurwastus riputab tinased wihid liikmete külge. Jaanus sammus kiiresti ega pannud tähelegi, kuidas kuiwad raod tema jalge all ragisefid ja siin ja seal mõni madalasle rippuw oks ta nägu riawas. Mets harwenes, lõppes wiimaks täiesti ja wiljapõllud kollendasid rändaja filma ees, kes meelde tuletabes seisatama jäi. Wäljade wahel mustasid mõned wiletsad urtsikud. See oli küla. Jaanus seisis natuke aega mõttes. Siis pööras ta paremat kätt, kõndis metsa ja põldude piiril paarjada

Jammu edasi kuni sõiduteeni, mis lossist küllasse wiis. Seda teed mööda hakkas Jaanus küla poole minema.

Küla oli peaaegu tühi. Mehed olid jahil aitas, naised põllul. Esimese sauna ukse ees istusid kaks wana-eite ja maitsefid lõunaks jahuförti. Jaanus teretas mööda minnes ja soowis leiwale jätku. Üks eideke tõstis pead, hoidis käe lusikaga filmade üle, et paremini näha, ja tähises, Jaanust ära tundes:

„Ale, Jumal'ime, Metsa oma.“

Mis peale teine eideke ka pead tõstis, käe lusikaga filmade üle hoidis, et paremini näha, ja tähises:

„Wõi Metsa oma.“

„Kuda, eided, käsi käib?“

„Tänu taewale!“ kostis esimene eit. „Kus sa selle a'a olid?“

„Räisin linnast raamatuid toomas.“

„So—oh. Külap wiist ikka ogaraks lähed nende raamatutega.“

Eidekesed wõtsid jälle jahufördi käile.

Jaanus sammus külatänaval edasi. Koerad tundsid teda ja liputasid saba, kui ta mööda minnes neid nimepidi hüüdis. Pool alasti lapsed närustes, räpastes särkides tulid, lõid patši ja soowisid sülle saada. Rõige wae-sema, wilbakile wajunud sauna ees peatas Jaanus ja astus madalast uksest sisse. Ta pidiammu allapoole astuma, sest toapõrand oli sügawamal kui maapind. Walgusest tulles ei seletanud ta esiotja midagi poolpimedas ruumis, millele põienahaga kaetud auk tagumises seinas wähe walgusekuma andis. Ühest nurgast küsis lambatall uudishimu iselt: „mää? mää?“ ja paar ninakat kana pahan-dasid: „kaka, kaka!“ Teisest nurgast tähises maa-alune hääl: „Kes see tuli?“

„Mina — Metsa Jaan,” kostis Jaanus ja hakkas häälekõmina järele edasi lobama. Ta film oli pimedusega juba vähe harjunud, nii et ta enese ees õlgedest aset märkas, mille peal hall, kõdunenud wanamees poolküljeli lamas. Tema kõrwal lamas veel riidenadiga taetud pois, kes nähtawalt uinus.

„Tasa, tasa!” kähises wanamees, altkulmu magaja poisi poole piiludes, ja näitas käega kolmejalgsel järi peale, mis seina ääres seisis. Jaanus tõmbas järi aseme juure ja wõttis istet.

Uga wist oli kanade kaagutamine poisist siiski äratanud. Ta õhkas sügawasti, liikus ja lõi filmad lahti.

„Pagan wõtku!” urises wanamees. „Jälle ärkwe!”

Jaanus hakkas enese põuet ja taskuid tuustima, ei leidnud aga miski maiust.

„Rahju,” ütles ta kahetseks, „täna mul ei ole midagi kaafas. Mu tulemine oli kogemata, üsna ilma mõtlemata.”

Pois, kes pealt näha umbes wiineteistkümmne aastane wõis olla, tõstis Jaanuse häält kuuldes pead ja tahtis ennast põõsafilie upitada, kiskus aga korraga näo wiltu ja langes wingudes tagasi aseme peale.

„Mis see on?” küsis Jaanus ehmatades, „kas Maanus on haige?”

„Jah, kena haigus!” pomises wanamees wihaselt ja lõi käega.

„Seldeks, mis tal siis wiga on?”

„Rüüsti jeda lossikubjaselt.”

„Mis?”

„Ma ei teinud midagi, ei midagi!” wingus pois walusalt ja pööras enese kummuli, „oh walu, walu!”

Rahwatades nõttus Jaanus põlwili poisi kõrwa maha. Kui ta terge kätte hellasti kõrwale lükkas, pörkas ta tagasi. Poisi katkine särk oli weretäppisid täis ja mitmest kohast teha küljes kui liimiga kinni. Wanamees pööras nõo ära ja pomises läbi hammaste:

„Kad on ta waele omaks peksnud.“

Jaanus, kes jälgis nähtusest kui uimastatud oli, tõendas kätte jälle õnnetu poisi teha üle ja küsis wärsawal häälel, millal see õnnetus sündinud.

„Täna hommikul ta selle nahatäiega koju tuli,“ urises wanamees wastuseks.

„Uga mispära?“

Wanamees kehitas õlasid. „Poiss ütles, ta olla noorherra koera „tigeda“ hundiks“ nimetanud ja noorherra käsu peale olla kühjas ta talli wiinud ja uhtunud. Mis seal imet on?“

Maanus pööras walusasti ohates pead Tema filmad olid kinni, aga mõnad sosistasid järe järgult: Ta sidus mu kinni . . . ja peksis . . . piitsaga . . . kui koera . . . Oo! . . . Ma ei teinud . . . muud . . . kui ütlesin . . . oo! . . . oo! . . .“

Saledus pani Jaanuse südame lõhkema.

„Kas külma wett on toas?“ küsis ta wanamehelt, kes tuimalt, kui puupassi, paigal lammas ja wastuse asemel ainult pead raputas. Jaanus tõusis üles ja waatas otsides ringi. Ühest nurgast leidis ta ämbri, haaras selle kätte, kaskis wanameest linaseid nartsusid otsida ja läks ise õue, kaewust wett tooma.

Kui ta weega tagasi tuli, oli wanamees üles tõusnud ja tuustis iseenele ette pomisedes kirstu kallal nurgas. Jaanus pani weeämbri aseme kõrwa maha, tõstis poisi

pea pisut üles ja sofstas talle waigistawaid sõnu kõrwa fiske. Poiss õhtas, heitis siis kummuli ja jäi wagusalt ootama.

„Noh, kas leidfid?“ küsis Jaanus wanamehelt, kes ifka weel firstu ees küürutas ja selle fisekonda soris.

„Pagan wõtku, mina'p fiit leia hilpugi,“ urises wanamees.

Jaanus läks ife firstu juure, otfis ja leidis wiimaks tüüti peenemat linariiet.

„Külap wanamoor nüüd jälle ragistab,“ nurises wanamees ja pestas enese jälle pööfakil aseme peale. Ta wahtis wagusalt, kuda Jaanus Maanuse haawu pesti, kinni fidus, poiifi õrnalt istufile aitas, märjad õled alt ära wõttis ja aset uuesti kohendas. Maanuse näolt wõibdi selgesti lugeda, et kõik see talitus talle kibedat walu sünnitas; aga aru faades, et see kõik headuse pärast sünnis, pigistas ta hambad kokku ja waatas haleba naerata-misega oma heategija otfa.

„Nüüd ole nii kawa rahul maas, kui find rahule jäetatse,“ ütles Jaanus üles tõustes. „Sa oled priske pois ja faad warsti terweks. Ma pean nüüd koju minema ja kui mahi faan, siis tulen õhtul tagasi ja toon sulle waigistuseks midagi kaasa.“

Aga ta ei faanud oma lubamist täita. Kui ta fauna ufseft wälja astus, oli taewaäär finimusta pilwega kaetud, mis kiirelt, äkisti tõusnud tuuleft aetud, üle finise wõlwi wenis. Jaanus kiirendas sammude ja jõudis parajasti metsa warju, kui esimene wälf pilwest pilwesfe fähwis ja esimene kõuemürin rakfatas. Ta jõudis, määrg kui färf pesus, koju.

Terwel päewal ja järgmisel õöl fadas wihma kui oawarrest.

10.

Kolmel päewal ei olnud Metsa talust keegi losfi ega külasse pääsenud. Pühapäewa õhtul wõttis Jaanus nõuks Maanust waatama minna. Ta kõndis läbi metsa, kuni harwemate puude tagant wäljad paisma hakkasid. Siin jäi ta seisatama ja — käänas korraga paremat kätt losfi poole.

Mispärast? — Seda ei hakanud ta arutama. Ta polnud wiiel aastal kordagi sinnapoole saanud, nüüd tuli talle korraga arusaamata himu.

Kui losfihooned eemalt walgendama hakkasid, pöördus ta kōrwale, sinnapoole, kus temale noorest east wäga tuntud losfiad rohendas. Ta pani tähele, et losfikatusel must lipp lehwis. Mis see tähendas? Oli keegi losfiherra perekst surnud? Kerge ehmatusewärin käis filmapilguks Jaanuse kehast läbi.

Ta hiilis piki aiamüüri edasi, kuni üks koht tuli, kus müür madalam oli. Sealst wõis ta terwet losfi selgesti näha. Jaanus toetas ennast müüri najale ja jäi kuulatama.

Losfist kuulbus tume kōra.

„Seal näib jahiselts ikka weel koos olewat,” mõtles Jaanus, „prassiwad weel wahwasti. Aga see must lipp? Mis see tähendab?”

Siis kriiksus raudwäraw, mis losfihoowist aeda wiis, ja hulga häälte kõmin tuli kuuldawale.

„Külalised tulewad aeda jalutama,” mõtles Jaanus ja astus sammu kolm, neli kōrwale, kus tihedad pōssad üle müüri ulatasid ja teda aias olijate filma eest warjasid. Salk noori isandaid tuli laial liiwateel walju wadinaga

ligemale. Rõigil näisid pead rasked ja jalad ning keeled nõrgad olevat. Mõned hoidsid teineteist käe alt kinni.

„Kuule, Dodo!“ kuuldi üht ütlevat, „hulgumiseks pole sul vähematti põhjust. Alles kakskümmend aastat wana ja ise juba peremees.... tont wõtku, seal ei saaks ma mäerõikagagi tilka filma.“

„Dige, dige,“ kinnitas teine; „mina saadaksin nii suguse päranduse eest kümme taati hauda ja maksaksin igaford hauataewajale kümnekordse palga! Tõe poolest, ma ütlen.“

„Tasa, tasa,“ kõlas Dodo hää, „ära seda nii waljusti ütle, et su taadike kuuleks! Näete nüüd, kui aralt ta ümber piilub. Sa kergats tunnistad ju jala pealt, kui sügawast südame põhjast su sõnad tulewad.“

Rogu salt naeris.

„Pagan wõtku!“ turtus kümnne isa matja tasasemalt, „kas kõik tuleb siis südame põhjast? Mis seal hirwitada? Rui ei tule südamest, siis ei tule südamest.“

„Aga mina ütlen südamest,“ algas Dodo waljusti, „et mul hulguisemisetuju sugugi poleks tulnud, kui ka isa mulle wana mära sabagi poleks pärida jätnud. Mis surnud, see surnud. Mina pean ka omal ajal surema ega nõua kellegilt leinapisaraid. Minult sest suurest ehmatusest pole ma weel toibunud. On surm iganes nii äkki tulnud? Piisne sõnawib mu filma ees puu sisse, isa hobune fargab kui küünal püsti ja sealsamas lendab isa wastu kändu ja — pea puru. Walmis!“

Salt kadus puude ja põõsaste wahela ja hääle tõmin läks laugel segaseks. Jaanus, kes kõik kuulnud oli, arwas seda unes kuulnud olevat. Oli see siis võimalik? See lossiherra surnud — ja nii ootamatult, nii hirmsal wiisil!

Ulatee liiw krõbises uute tulijate jalge all. Raks inimest tulid pikkamisi lähemale — meesterahwas ja nais-terahwas. Need olid — Jaanus tundis nad kohe ära — rüütel Ruuno ja preili Emiilia.

Emiilia oli mustas riides ja, nii palju kui ehawal-gel näha oli, väga kahwatu. Ta toetas ennaft rüütli käewarre peale. Nähtawasti wajas ta waigistust ja seda jagas Ruuno ohtrasti, nagu õige rüütli kohus.

„Kui Te teaksite, auline preili,“ kõlas Ruuno pehme, paitaw hää, „kui suurt osa mina Teie õnnetusest wotan, Teie kuulasksite suurema tähelepanemisega minu troostisõnu, mis nõrgad on, aga südamest tulewad. Teaksite Teie, misugune põlew walu kui odapiste mu südamesse torfas, kui Teie täna isa matmise juures südant lõhestawa tilja-tusega maha langesite! Ma oleksin kümme aastat omaft elueaft ohwerdanud, kui sellega Teie õndsat isa kümneks minutiks siia kurja ilma tagasi oleksin jõudnud meelitada, Teile ütleva, et tal nüüd hea on ja et ta Teile, tulewase jällenägemiseni, pikka, õnnelikku iga soowib.“

Emiilia wastas kurwal, wäsinud häälel: „Õrge rääfige sellest, rüütel. „Ma tean, Teie olete hea inimene ja tahate mind waigistada, aga Teie waew on raisatud.“

Rüütel jäi wait. Waikselt liikusid mõlemad mööda, Jaanus aga jäi weel tüfiks ajaks müüri taha seisma. Tema oli sügawas liigutuses.

„Misugune hirmus õnnetus!“ ütles ta iseeneses. „Emiilia armastas oma isa üle kõige ilmas, seda ma tean. Ruda wõib nüüd walu ta heldet, pehmet südant piinata (Jumal teab, kust Jaanus nii kindlasti teadis, et Emiilial helde ja pehme süda oli)! Kurbtus ähwardab teda ennaft hauda saata. Aga see mõte on jälle hirmus. Emiilia hauas! Jumal hoidku!“

Jaanus waatas haleda meelega weel forra losst poole, mille üle must lipp õhtutuule käes lustilikult lehwis, kui arwas tema, kurbtuse enese märk, häbiis leina pärast laiska rahu pidada. Ossis pandi tuled põlema, teenijad sõelufid sinna ja tänna, aiaft kadus noorte isandate joobnud kära. Jaanus õhtas ja hakkas weniwal sammul kodu poole kõndima.

„See waene, waene neiu,“ mõtles ta, pimedast metsast läbi minnes, „mispärast pidi see pörutaw õnnetus just teda tabama? Ta on weel nii noor, nii nõder ja õrn... kuida saab ta nüüd toore, äkilise Doboga toime? Nüüd nutab ta igapäew üksipäini omas kambriis, kuni ta filmad tuhniis ja roosipõsed lumiwalgeks lähewad. Kes kaitseb teda nüüd? Kes waigistab teda? Oh, wõiksin ma nüüd nii kui enne...“

Siin takistas mõni asi Jaanuse kahetsewat mõttekäiku. Tema meelde tuli noor, kene rüütel, kes Emiiliat aias nii ilusate sõnadega oli püüdnud waigistada, hoopis ilusamate sõnadega, kui Jaanus neid arwas teha wõiwat. Ja nad olid teineteise kae alt kinni hoidnud...

Jaanuse puhtasse, kaastundwasse südamesse asus sügawa haleduse kõrwal teine, wõõras tundmus, ja see oli kibe. Ta hurjutas ja tõrjus seda tundmust tagasi, tahtis armsa sõbra õnnetust üksipäini meeles pidada, aga ta ei pääsenud wisast mõttest lahti. Enesearmastus elab ju iga inimese südames mõndasel määdul. Jaanuse südames elas ta wähemal määdul, aga ta elas siiski ja äsfitas: „Sa oled rumal, w'a Jaanus. Sinu arutused on halbide. Mis sa jampsid? Emiiliat ei peaks aitajaid ja waigistajaid olema! Tal on neid tosinate kaupa, iga mees tosin forda parem kui sina. Kas ta sinust midagi hooliks?“

Mäletab ta ka weel, et sina maailmas oled? Mine koju ja nuta ise selle üle, et sa nii wäeti ja wilets oled.“

Niisuguste piinawate mõtetega jõudis Jaanus tunni aja pärast koju, waimu poolest enam kui keha poolest wäsinud.

Kui ta tuppa astus, istus wana Lambet sulaste ja ümardajatega õhtusöögil. Jaanusel ei olnud söömahimu, ei jutuhimu, ta wabandas ennast peawaluga, soowis kõigile head ööd ja läks oma kambrisse.

See kamber seisis kitsa ja madala aknaga wastu jalgwärawat, mis hoowist aeda wiis, ja oli ise sõrdlemisi suur ning kõrge, riistad tema sees ja säng tagaseinas olid lihtlabased, aga puhtad ja nägusamad kui muidu talumajades. Akna ja jalgwäraw olid lahti, nii et aiaf wärske õõlõhn sisse woolas.

Jaanus istus akna juure ja mattis pea pihupesasse. Sues oli tuuledõht waitinud, tähed särasid taewast. Metfakt huiatas korra õõfulli inetu hää. Siis wältas jälle öö waitus.

Jaanuse südant täitis ääretu härm. Need tundmused olid talle wõõrad, uued. Ta ei leidnud neile sõnu, ei seletust. Ta pea hakkas walutama. Ta tõusis ja puges täies riides sängi. Kuid uni ei tahtnud tulla. Wiimaks wajusid ta silmad ometi finni.

Aga mis see oli?

Jaanus ei olnudki omas toas selili sängis, ta seisis itka weel losfiatia müüri taga ja nägi kõik, mis aias sündis. Uias aga jalutasid noored isandad, toredate riiete ja uhkete nägudega, ja igauks tarjus ja kiitis isennast. Ja siis tuli ükspaar, need olid teegi rüütel ja teegi preili. Nad käisid sõbralikult käiskäes, waatasid naeratades ühtepuhku teineteisele filmi, ja rüütel tumardas neiu kõrwa poole ja rääkis mahedasti, meelitawalt, nii et neiu

filmad hülgasid ja õnnelik naeratus ta nägu elustas. Ja waata, nüüd hakkas rüütel kahe käega neiu ümbert finni...

Jaanus tahtis karjuda, tahtis appi joosta, aga ta oli kiwiks tardunud, nii et ta häält ei wõinud teha, ei tätt ega jalga liigutada. Ja nüüd, oh imet! hakkas rüütel neiega, keda ta palawalt kaisus hoidis, maast tõusma, kerkis, kerkis... Wiimaks kadusid mõlemad pilwesse. Jaanus wahtis ükshilmi seda kohta, kuhu wiiras-tus kadunud, wahtis niikaua, kuni ta filmad tuhniks läksid ja kaks suurt, rasket pijarat ta põskede üle wenisid. Ta sirutas käed wälja ja hüüdis: „Emmi, Emmi!“... Seal lõhkes pilwe teist korda, wana losfiherra kahwatu kooljanägu wahtis põlewail filmil Jaanuse otsa, kuiwanud käed sirgusid temale ähwardawalt wastu ja nagu kauge kõuemüriin mägede tagant kõmises hää! närtsinud huultelt: „Waata enese selja taha, talupoeg! Waata enese selja taha, ori!“... Jaanus pööras pead ja nägi suurt, kollendawat wälja, mille peal sadanded orjad, meeste- ja naisterahwad, wilja lõikamas olid. Palawasti põletas päike tööliste selga, kuma paledekt higi ojadena maha woolas. Kurja näoga kubjas tõndis nende keskel edasi tagasi, wandus ja peksis raste piitsaga neid, kes filma-pilguks julgesid selga sirutada. Sala hoigamine, piitsa plaksumine ja äkilised walust wälja litsutud kiljatused tajasid üle wälja. Kui Jaanus orjade nägudesse waatas, arwas ta igahes oma lihast wenda, oma lihast õde ära tundwat. Ta pigistas filmad finni... Korruga kuulis ta õige lähedalt oma nime hüütawat. Ta tegi filmad lahti ja nägi, keda kubjas üht poisit, kelle jooni Jaanus wäga hästi tundis, pingi külge sidus ja armuta peksma hakkas. Rastet piitsahoobid sadasid wuhisedes danetu

poisi selga, kust suured werepiisad üles purtasid. Poiss wingerdas ja karjus kolebasti... Jälle kuulis Jaanus oma nime hüüdmist, ta tahtis wihaselt halastamata kujukse peale karata...

„Jaanus! Jaanus!“ kõlas hale hää! selgesti tema kõrwa sisse ja Jaanus ärkas üles.

Ta tegi silmad lahti. Külm higi seisis tal otsa ees. Tuba oli walge, kuu paistis heledalt sisse.

„Misfugune hirmus unenägu!“ mõtles ta ja imetas isegi, et see unenägu olnud, nii selgesti oli ta kõike näinud. „Ma wannuusin selle peale, et tõesti oma nime kuulsin.“

„Jaanus! Jaanus!“ hüüti sealsamas selgesti.

See ei olnud enam unenägu. Jaanus pööras silmad tähtu akna poole ja kargas kerge karjatusega üles.

Ulnast wahtis inimene tuppa.

„Maanus!“ hüüdis Jaanus, poisist ära tundes, „kust sa südaööl siia said?“

„Pai Jaanus, lasse mind sisse!“ palus poiss. Tema oli kahwatu kui kooljas ja wärises kõigest kehast.

„Roni sütsamast sisse.“

Maanus ronis waewaga kitsast aknast sisse.

Toas oleks ta nõrkuse pärast peaaegu kukkunud. Jaanus toetas teda ja talutas ta oma sängi juure, mille peale poiss, selga wastu seina toetades ja pead rinnale riputades, jõutult istuma jäi.

„Mis sul wiga, Maanus?“ küsis Jaanus murelikult.

„Seiba... tüki leiba!... Ma olen nälginud,“ tõukas poiss jätk järgult rinnast wälja.

Jaanus läks kiikwarwul wälja, kotas kõõgis, kotas jahwris, leidis õnnelikult tüki leiba, liha ja kannutäie

haput piima. Poiss lippus näljase hundi ägedusega toiduwara kallale.

„Kui kaua sa juba nälginud oled?“ küsis Jaanus, muretsedes, et poiss enesele worpides liiga mõiks teha.

„Laupäewast saadi!“ pomises Maanus kibedas töös ja hammustas sügawa poolkreisi leiwa fisse.

„Ei sa siis kõike tohi ära süüa.“

Maanus wahtis kohkunult keelaja otsa.

„Sa teed enesele kahju. Jäta nüüd järele.“

„Aga pai Jaanus . . .“

„Anna süia. Pärast mõid jälle süüa.“

Saleda meelega lahtus Maanus üle jäänud toiduwaraft. Jaanus tõstis ta jalule, kohendas süngi ja ütles:

„Nüüd võtame riidest lahti ja heidame magama.“

Seni räägi mulle, kui jõuad, lühidalt, mis sulle juhtunud.“

Ja kuna mõlemad endid riidest välja loorisisid, jutustas Maanus unise, aga endise wastu juba toibunud häälega, kuida kujukas teda laupäewa hommikul kodust leidnud ja kui laisklejat nuhelda tahtnud. Tema, Maanus, putkanud tulise hirmuga uksest välja, kujukas kirudes tagajärele. Poisi wäledad jalad olid teda sekskorrats kall püüdnud, aga ta ei julenud enam jalga koju tõsta, sest ta teadis, et kujukas teda oli lubanud „waese omaks“ peksta. Ta hulkunud terve öö ja pühapäewa metsas ümber, kuni wiimaks nälgi teda süia ajanud.

Seni olid mõlemad ühe waiba alla pugunud. Maanus surus ennast krutti tõmmates wastu Jaanuse rinda ja sofistatas, juba pool uinudes, weel:

„Tee minuga . . . mis tahad . . . ma . . . ma olen hirmus . . . wäsi . . .“

Sellega sohises wiimne jõud poisi rinnast, ta silmad

wajusid kinni ja sügaw hingetõmbamine tunnistas, et Maanus une kaisu oli langenud.

Jaanus aeles weel kaua ilma uneta selili, käed ristis pea all. Dotmata wahetuhtumine oli ta mõtteid wahelahanud, aga iseäraline kurb tundmus, nagu suure õnnetuse etteaimamine, rõhus ta rinda. Wiimaks, pisut enne päewatõusu, wajus ta sügawasse, surmasarnasesse unde.

11.

Teisel hommitul ärkas Jaanus hilja. Maanus magas weel. Kuna Jaanus ennast riidesse pani, tõusis õues wali sõnaldamine. Ta tõttas õue. Seal seisis salt mehi, ühel pool wana Lambet oma sulastega, teisepool losfikubjas kahe mõisajulafega. Lambet näitas elawalt mõnda kubjase ütlemist waleks ajawat.

„Kust ta pidi siia saama?“ waidles ta. „Läbi katuse ei wõinud ta ometi sisse sadada. Kuda ma siis teda poleks näinud?“

Wäite kubjas täntsis ühe jala pealt teise peale, wangutas pead, hirwitas ja kääksus: „Ei sa mind peta, wennike, ei sa mind peta. Ei peta. Ta on siin ja siia ta jääb. Jumala eest. Kui sina ei tea, siis teab sinu poeg.“

„Mis asja?“ küsis Jaanus ligemale astudes.

Kubjas pööras näo järsku ümber, wahtis Jaanuse otja, lastutas näppu ja kilkas: „Waat', waat', seal ta on. Seal ta ise on. Ahhää, pojute, kuhu sa jooksiu panid? Kuhu sa peitsid redu? Mis? Mi—is?“

Jaanus pööras talle selja ja küsis, ehk küll tätt aimates, isa käest:

„Mis see tähendab?“

„Kurat teab, mis see tähendab,“ vastas Tambet tema kohta haruldase kärsitusega. „Nii palju kui ma aru sain, otsib ta Saare Maanust taga, kes paku olla jooksnud.“

„Seda ma ütlen, siin ta on!“ kriiskas kubjas uuesti. „Kes see alati Saarel istus ja poisji poputas? Kelle juure ta nüüd muidu jooksis, kui oma kalli Metsa Jaanuse juure? Ega ta metsa ometi wõinud jääda. Ütelge, kellel aru peas, ütelge, kas ta wõis metsa jääda?“

Jaanusel tuli tusk. Tema aus meel põlgas walet, ja tött ei tohtinud ta rääkida. Ta jäi ilma nõuta wait. Kubjas uuris kui kull tema nägu.

„Olgu, kuida on,“ tõendas Tambet, „aga seda ma tean, et teda siin ei ole.“

„Wale! wale!“ kilkas kubjas, kätega wehkides, „minu käest te ei pääse. Kuhu ja minu käest pääsed? Tooge ta wälja, nüüd kohe tooge ta karwupidi wälja, muidu otsin terve maja läbi. Ja—ah! Sa ei taha? Ei taha? Siis lähme otsima, poisid, tuustime wiimse kui nurga läbi. Aga siis hoidke endid, oi, oi, hoidke oma nahka!“

Nende sõnadega lippus kubjas maja ukse poole. Aga Jaanus seadis enese ukse ette ja ütles üleskeewa wihaga:

„See maja on waba mehe omandus ega tohi siia keegi ilma lubata sisse tungida.“

„So—oh?“ kriiskas kubjas pillawalt, „wõi nii? Külap näeme, kui kaua teie kiidetud wabadus kestab. Külap uus herra teile priiust õpetab, narukaelad! Dot', oot', küll me näeme peagi uudist.“

Wana Tambet tuli imestades lähemale. „Uus herra? Mis sugune uus herra?“

„Hähähä!“ naeris kubjas. „See ei teagi veel, et wana riüütel eila maha maeti. Tõhoo pärdikud!“

„Sumala pärašt!“ pomises Tambet kahwatades.

„Jah, jah, meil on nüüd teistmoodi herra. Ei see hellita. See mõistab herra olla.“

„Aga kudawiisi . . .?“

„Kudawiisi? Hähähä! Küll ta ise teab, kudawiisi. Küll te näete warsti, kudawiisi. Pole wiga.“

Taanuse meelest hakkas see jägeline läilats minema.

„Ma tean seda lugu isegi,“ ütles ta isale, „küll ma jutustan. Sinu ähwardusi, kubjas, meie ei larda. Mine oma teed!“ käskis ta, näpuga hoowiwärawa poole näidates.

„Näe, näe, kui tore,“ pillas kubjas, „nagu kull. Just nagu kull. Ei veel lähe, pojuse, enne otsin maja läbi. Ratsu mul kulle!“

Kubjas tahtis üfelingist kinni hakata, aga Jaanus seadis enese rinnuli tema ette, waatas temale terawasti silmade sisse ja küsis sunnitud rahuga: „Kas lähed kohe?“

Kubjase meelest läks lugu kirjuks.

„Hoidke ta kinni!“ karjus ta kõikwal häälel mõisafulaste poole. Aga need ei julenud kätt Jaanuse külge panna.

„Ma olen sind kaks korda heaga minna käskinud,“ ütles Jaanus tumedasti, „ära laeba, kui kolmas kord turjem on. Wiia ta wälja!“ andis ta käsu onta fulastele.

Rahelja tugewat kätt tõstsid siplewa ja kääksuwa kubjase õhku, kandsid ta hoowiwärawa juure ja wiskasid sealt kukekuuti wälja. Tema järele läksid ka mõisafulased, salamahhi naerda turtfudes, wälja. Hoowiwäraw pandi lukku. Jaanus tõmbas isa maja sisse, et ta kubjase sajatusi ei kuuleks. Ta oli weidi kahwatu, aga wälispidi

rahuline, kui ta isale rääkima hakkas, mis ta losstiaia müüriil seistes kuulnud ja näinud. Tambet wangutas mitu korda murelikult pead ja pomises:

„Paha lugu. Väga paha lugu.“

Terwel teel kirudes, longates ja sulaseid ähwardades jõudis kühjas koju.

Parajasti astus noor lossiherra salga wõõrastega lossitrepist alla. Nad olid pruukosti lõpetanud ja kõig heas tujus.

„Teid ma nii ruttu minema ei lasse,“ hüüdis Dodo, kelle nägu lustist läikis: „Teie peate mind aitama leinapäewi liihendada... Mis sa longid, wana farjatrants? Mis töö sul on, et nii haige näo lõikad?“

Wiimased sõnad olid kühjasele öeldud, kes sulaste seltsis trepi ette astus. Tema lonkas wiimastel sammudel nii raskesti, et näitas, nagu liiheneks tal astudes pea parem, pea pahem jalg, sealjuures hoigas ja ähkis ta siidantlohestawalt. Herra ette astudes pani ta käed risti, kumardas maani, riputas pea rinnale ja hakkas liigutawa nutuhäälega noomina:

„Herral on hea naerda, herra on herra ja wõib oma sulasega teha, mis tahab. Alga mind on herra teenistuses teotatud ja poolsurruks pekstud.“

Siin hakkas kühjase ketspait suure oherdi taoliselt keerlema.

„Kes sind nõnda nuhtles, waene tallese?“ naeris Dodo.

„Metsa Jaanus.“

„Kes?“

„Metsa Jaanus. Ja wana Tambet, tema isa. Peksid minu waele omaks ja söimafid herrat. Do—ooh!“

Noore lossiherra siamaani lahke näo peale kogunes tume pilw.

„Mis sa lorisest?“ küsis ta järsku: „Nemad söimasid mind? Mind?“

„Söimasid ja teotasid, et hirmus kuulata. Ja peksid mind. Do—ooh!“

„Sul pole aru peas. Mispärast... kuida nad julgesid?“

Wõõrad walgusid nende ümber kofku ja naersid õnnetu kubjase wäänlemise üle.

„Nad on wargad,“ hüüdis kubjas elawalt, „täied wargad ja rööwliid. Kes teab, kui palju nad juba mõisa wara riisunud on? Müüid on nad weel jooksfiku herra külast oma juure peitnud ega taha teda kätte anda. Täied rööwliid. Ja kui mina täna läksin herra omandust taga pärima, siis hakkasid nad herrat teotama ja söimama ja peksid minul kõik kendid kehas puruks. Do—ooh!“

Dodo läks näost punaseks ja kärkis: „Kuida sina, loer, mulle seda julged rääkida? Mispärast sa neid kohe ei sidunud ja siia ei toonud?“

„Oh, helde herra, mis jõudsin mina wäeti üksi hulga wastu? Mina käskisin neid seal,“ — kubjas näitas sulaste poole, kellel põlwed hirmu pärast nõrkema hakkasid — „appi tulla ja herra au mitte teotada lasta, aga nad naersid. Muud kui mina, üksi...“

„Nad naersid?“

„Jah, mõlemad naersid, muudkui mina üksi...“

„Orjad siia!“ hüüdis Dodo waljusti ja plaksutas käsa. Mõned sulased jooksid kofku.

„Wiige need lurjused talli!“ käskis noor lossiherra mürisewalt, „kummagile sada hoopu witsu ja siis kõige sügawamasse keldrisse!“

Wärisewad pahategijad wiidi ära.

Dodo pöördus jälle kujukse poole, kelle näole filmapiiguks öel hirwitus ilmus. „On see tõik sõnasõnalt tõsi?“

„Wiimane kui sõna!“ tõendas kujukas rusikaga ratsuwalt wastu rinda lüües.

„Kasi!“

Piitsahoop tänas ustawat sulast isanda kaitsmise eest. Kujukas lonkas minema.

„Mis lugu see oli?“ küsis üks uudishimuline wõõras.

„Lugu, millel lõpp veel tulemas on,“ wastas Dodo ratsapiitsa wart wäänates. „Talupojad on mind teotanud. Nad on minu orja peksnud — see on teotus! — Ja Jumala eest, mina seda ei kingi.“

„Mis jutt see on? Kuda wõisid talupojad sind teotada? Sinu oma talupojad?“ küsisid küllalised imestades.

„Jah, tõsi küll, seda teie ei tea,“ seletas Dodo. „Siin minu maade piiril peitsseb ühe nõndanimetatud waba talupoja pere, kes oma kentsakad õigused ei tea misluguse poole aruga piiskopi käest saanud. Neil wärdjatel on minu isa helduse läbi hari nii kaswanud, et sugugi enam ei oska häbeneda. Nad on ühe jooksiku minu alamate seast oma juure peitnud, minu orja peksnud ja mind sellega ja häbemata sõimamisega teotanud. Nüüd ütlege, mis ma niisugustega pean tegema?“

Alusa wiha lõke põles noorte rüütlite põskedel.

„Jumala eest!“ karjus Klaus Korkenpropf, priske noorсанд, kellele esimesed punased karwakesed lõua peal meheau töotasid. „Säherdust juttu pole ma veel kuulnud. Prii talupoeg? Mis asi see on? Sarnast seent meie maal

ei kaswagi, ja kus ta kogemata juhtub ilmale tikkuma, peab teda kohe puruks tallatama."

"Mis me veel ootame?" imestas kõrge kaswuga, kähara peaga ja lühikese ninaga junker Klopsfleisch. "Vähme, poome kurjategijad oksa ja pistame nende pesa põlema."

"See on õigus! See on selge! Wii meid kohe sinna, Dodo," käretses kogu jalk.

"Vähme peale!" ütles Dodo, selle ärewus järk järgust kaswas. "Ma pean neid koeri karistama, enne ma tilka wiina suhu ei wõta."

See nõu wõeti hõiskamisega wastu. Sulased hüüti kofku, istui hobuste selga ja kihutati metsa. Nüütel Ruuno ei olnud teiste hulgas, ei olnud ka nõuwõtmist kuulnud.

Tema istus rikkasti ehitud lambris ja waigistas jhusat neidu, kes wahel läbi pisarate naeratades tema pea tõsist, pea naljakat, ifka aga mahedat ja sulawat kõnet kuulas.

Waene Jaanus!

12.

Metsal peeti nõu, mis nüüd Maanusega peale hakata. Maanus ise, kui tuline pois, kippus minema, tahtis metsa joosta, ifka joosta, ei tea kuhu joosta, kui aga oma heategijaid saaks murest päästa. Wana Tambet, muidu wanadusest hoolimata elaw ja hakkaja mees, oli wiimaste kuulnud ja nähtud juhtumiste tõttu kui uimas-tatud. Ta rääkis wähe, pomises palju ja raputas tihti

murelikult pead. Ka Jaanusel oli süda raske, aga ta hoidis pea kõrgel, et teistele julgust teha. Tema nõu oli Maanust lahti osta.

Uga wana Tambet raputas pead :

„Vahtiostmisest ei wõi nüüd uue lossiherraga enam juttugi ole. Tema uhkus on äritatud ja seda uhkust ma tunnen. Maanusega wõikšime wähest ometi weel nõu leida, aga meie oleme lossiherrat ennast pahandanud, ja seda ta ei kingi. Paha lugu. Wäga paha lugu.“

Selle peale walitses tükk aega waikus nõupidajate festel.

Üuest kõlas korraka wali paugutamine hoowiwärawa pihka. Kõik kolm waatasid kohkudes teineteise otsa. Tambet tõusis püsti.

„Jaanus, sina peida Maanus ära,“ ütles ta kõrme-malt hingates ; „mina lähen kuulama, mis nad tahawad.“

Wanamees ruttas wälja. Jaanus juhatas poisi jahwrisse, kust redel lasta wiis, kästis teda üles ronida ja ennast hästi ära peita. Pois ronis üles. Seni tõusis hoowis wali käre. Jaanus tõttas õnnetust aimates õue ja nägi, et hoow ratsalisi täis oli ning isa, raskest hoobist rabatud, maha trüfus. Äkiline, hirmus wiha süttis noore mehe südames põlema, wiha, mis muud ei tahtnud kui wihaalust sedamaid pihuks ja puruks lüüa.

„Eulased appi!“ hüüdis ta waljusti ja langes kui talju, mis mäest alla weereb, selle ratsalise kallale, kes isa oli maha löönud. Ta haaras raudsete rusikatega mehe käewarrest ja rinnust kinni, kiskus ta ühe ratsuga sadulast wälja ja sõtkus oma jalge alla. Ranges jäid teised imestuse ja kohmetuse pärast, kui seda Kalewipoja tegu nägid.

Wana Bahura jõud uinus pojapoja käewartes ja ärkas nüüd alles ähwardawalt.

Enne kui poolturnud juntru seltsimehed kohmetusest toibuda jõudsid, kiskus Jaanus juntru mõõga välja, astus paar sammu tagasi ja hüüdis mürisewa häälega:

„Mis te tahate, inimesed, et te kui rõõwliid siia sisse tungite?“

Wihast punase näoga, piitsa käes wibutades, ratsutas Dodo otse Jaanuse ette, kes põrmugi ei taganenud, ja kärkis: „Sa julged weel haukuda, koer?“

Teised kogusid end ka ligemale.

„Tagasi! tagasi!“ hüüdis Jaanus ja lastis mõõgatera wälkuda, nii et Dodo hobune kohtudes tagumiste jalgade peale tõusis. „Mina olen waba mees, niisama kui teie, ja mõistan teotust kätte tasuda. Ma tean, mispärast sa selle mõrtsukate salgga siia oled wedanud, autu junter. Sa tuled oma wihase pärisorja laimamise mõjul siia majasse rufikahut mõistma. Ma põlgan sind, üleannetu poisike, ma põlgan sind, armetu rüütliau roojastaja.“

Seni olid neli sulast, terawad firwed käes, endid Jaanuse selja taha kogunud. Dodo kahwatas ära, siis sõhwis tal puna jälle üle näo kuni juuste juurteni. Tema mokad wärisefid ja hää lõikas weidralt, kui ta nüüd tumedasti ütles:

„Ruda sa julged . . . ma wõin su tükkideks rainuda lasta . . . Sa teotad mind teist korda. . .“

Jaanus wastas rahulifemalt: „Kui sa aru saad, et ma sind teist korda teotan, siis tule, maksa mehe wiisil kätte! Aga sa ei julenud üksi, sa tulid suure salgaga. Ma kardan, su autundmine ei ole suurem kui su habe, ja seda pole sul weel olemas.“

„Roer, wait! . . .“

„Tule waigista mind! Aga mees mehe wastu, nagu see wabadel ja ausatel inimestel wiisiks on.“

„Kurat ja põrgu!“ röökis Dodo ja ronis hobuse seljast maha. — „Jätke meid rahule, ärgu pistku keegi oma nina meie wahete!“ käs kis ta seltsimehi ja rebis mõõga wälja.

„Enne kui me wõitlust algame, weel üks sõna,“ ütles Jaanus. „Langen mina, siis wõid sa minu kehaga teha, mis tahad. Aga ma palun, jäta mu süüta isa elusse. Kas lubad?“

„Soo? Palud sa nüüd, koer!“

„Mitte enese eest, kutsikas, waid oma süüta isa eest, kes seal haawatult maas hoigab.“

„Hea küll, ta peab elama, aga ta mädaneb kõige sügawamas keldris, kuni surm teda päästab. Kuid fina sured. Sure, koer, sure!“

Mõõgad kõlisesid kofku. Wõitlus algas.

Dodo oli julge, osaw ja tuline. Jaanus oli wahwa, osaw ja külm. Jaanusel oli esmalt tegemist küll, et ennast lugemata hoopide ja pistete eest warjata, mis ülikiresti üksteisele järgnesid. Küll aega wälkusid mõõgad wõitlejate wahel, otsekui puistaksid terad wastastikku tuleksädemeid.

Pealtwaatajad ei teinud häält. Tambet oli enese pöösakile ajanud ja wahtis, filmad põnewil, wõitlejate poole. Hoowis wälkas õudne wailus. Minult sõjariistad kõlisesid meeli äritawalt.

Pikkamisi lõppes hakatuses liig ägeda Dodo jõud, tema hoobid sadasid harwemalt, ta pidi juba iseennast kaitsma hakkama.

Wahetajal oli see mehike, teda Jaanus hobuse seljast

fiskunud, enese jälle jalule upitanud. Tema tuletas pahaks pannes meelde, mis temaga tehtud, ja veel suuremaks läks tema õiglase ärewus, kui ta nägi, kui hästi talupoeg tema rüütlimööka tarwitas. Noorsand palus seltsimeestelt mööka, et oma au wähendajat nuhelda, aga et kellegil himu ei olnud oma sõjariista käest ära anda, tõstis ta suure kiwi maaft ja tuitus sellega wõitlejate poole. Keegi ei keelanud teda, sest kõik nägid, et Dodo lugu kirjumaks hakkas minema, kui soowitaw oli.

Selle uue waenlase wahetulele tegi Jaanuse wihaseks. Hirmsa hoobiga lõi ta wastase mööga pooleks ja pöördus kui wälk uue pealetungija poole. Möögata kangelane pillas ehmatuse pärast kiwi maha ja näitas, et tal jalgade all tallad olid.

Uga nüüd tormasid teised suure kisaga ettepoole ja wõtsid sõjariistata Dodo, kes kui keeletu seisma oli jäänud, enda kessele.

„Mis see tähendab?“ hüüdis Jaanus kahwatades.

„Waat' mis see tähendab,“ pilkas junker Klopffleisch, oma ratsahobust rüünaal Jaanuse otsa ajades. See sai aru, et siin midagi päästa ei olnud, ja kirjistas meelt ära heites: „Oh, petised koerad!“

Ta lõhtus tugewa hoobiga pealetungija hobuse pea, fargas tagasi sulaste juure, kes isegi juba töös olid ja ütles:

„Meie peame surema, mehed!“

„Kui sureme, siis sureme, mis seal parata,“ oli sulaste üldne wastus. Üks nendest langes purustatud peaga maha, teised wõitlesid waitfelt edasi. Nende mõjuwate hoopide all langesid kohe kaks hobust; üks mattis peremehe enese alla, teine rüütel sai wawalt jalule tõusta, kui ühe sulase kirwes tal olast sisse tungis. Onnetu kuf-

kus raskelt maha. Sulane kiskus kirwe haawast niisuguse tuginaga välja, et ise tagurpidi wastu seina tuisus. Sel filmapilgul tungis kellegi oda tema kaelast läbi ja naelutas ta seina külge kiini.

Wistja oli junker Klopsfleisch, kes langenud hobuse alt õnnega oli pääsenud. Tema puhkes oma osawa teo üle suure häälega naerma. See oli tal wiimne naer siin ilmas, sest juba wuhises Jaanuse mõõk õhus ja naerja pea nuttis werd mulla sisse. Jaanus nägi, kuda sulased wiimse jõuga wastu panid; filmanähtawalt nõrkas nende wastupanek, aga hädakisa ei tulnud nende suust. Nad ei otsinud pääseteed, nad piüüdsid oma elunatukest kallilt müüa. Kuu nad ei saanud oodata. Üks neist surus peagi jälle kae wastu rinda, kuhu oda sisse oli tunginud, hoigas torisedes hinge välja ja langes kummuli. Tema surmaja hobune astus tuisuwa teha peale, aga wiimne elus sulane keerutas kirwest ja hobune ning ratsaline prantsatasid maha.

Röömuhelt läitis sulase näost. Ta filmad otsisid noort peremeest, kes praegu wägewa käega ühe piimanäolise nooremehe hobuse seljast maha raius.

„Päästa ennast, peremees! Mina suren röömuga,“ hüüdis sulane, uue pealetungija mõõka osawasti kõrwale lüües.

„Meie üksi weel?“ hüüdis Jaanus, pead filmapilguks pöörates. „Sureme siis ka, aga ausasti!“

Jaanuse filmad otsisid wõitluse ajal kõige õnnetuse alustajat, Dobot. Wiimaks nägi ta teda kahwatult ja mahalöödud filmil ükspäini hoowiwarawa lähedal seiswat. Sinnapoole hakkas Jaanus enesele waenlaste salgast läbi teed raiuma. Tema hoobid olid hirmsad ja löid sügawaid haawu, kus nad tehasse puutusid. Wäsimata tangelasejõud näis ta käewarres elawat. Keegi ei julenud enam

otsekohe tema kallale minna, selle asemel püüti lämmas-tawat raudvärre tema ümber tõmmata. Ta ei hoolinud wastaste püüdmisest, waid raius edasi.

Seal tungis walus karjatamine wiimse sulase suust tema kõrwu. Jaanus pööris äkisti ümber. Kolm rüütli-sulast olid tal taganemisetee kinni pannud. Nende wahelt läbi nägi ta majaukse pärani lahti ja wiimse sulase teha põigiti läwel olevat. Õnnetu oli ennaft surmahirmus maja sisse püüdnud päästa, aga uft lahti tehes sai ta surmahoobi ja langes uksega ühes kotta.

Lahtine uks äratas Jaanuses uue mõtte. Ta oli nüüd ükspäini werejänulise salga wastas, igast küljest hirmu-witas temale armutu surm wastu — ja eluhimu ärkas wägewasti noores mehesüdamel.

Ta kargas äkilise tuhinaga teetakistajate kallale, lõi esimesel ühe hoobiga pea lõhki, ajas teisel mõega kaelast läbi ja hüppas sulase surmateha üle maja sisse.

Isandad ja sulased jäid kohmetult seisma ja üks luges teise filmist: „Ei mina selle küüsi himusta langeda. See pole talupoeg ega inimene, see on püsti kurat!“

Wiimaks tõstis keegi ägedam mees häält: „Rebane on ise lõksu läinud. Meil pole muud teha, kui pistame pesa põlema ja wõtame rebase piikide otja, kui ta kusagilt augusti wälja hüppab.“ See nõu wõeti kiiduga wastu. Terwe salk lagunes mööda õuet elumaja ümber laiali, et iga elusa hinge wäljapääsmist wõimataks teha. Jaanuse kambri aknauf leiti lahti olevat ja pandi kinni. Salakäitude peale, mis losi taolisel talul wähest wõisid olla, ei mõtelnud keegi. Sulased kuhjasid õlgi ja kuiwi raagusid nelja seina ääre ja pistid need igast küljest korraga põlema. Tuleleek lippas kiiresti seinapalkide laudu üles, toras kõrgesse katusesse, pääsis lahtisest koojustest maja

fisse ja wuhises afnatest jälle välja. Kõrwenud juuste ja hilpudega jooksid tats poolturnud ümardajat leekide wahelt välja. Reid terwitati toore naeruga ja määrati sõjasaagiks. Tuli wingus, kui oleks tal kahju seda kaua-aegset õnnelikkude inimeste warjupaika häwitada. Igal filmapilgul ootasid põletajad õnnetu, tulest ja suitsust tagaäetud Jaanuse walukisa kuulwat, nagu laudas loomad kiskendasid, ootasid teda põlewate riiete ja kõrwenud juustega välja hüppawat. Aga kõik jäi wait ja wälka põlewas majas, ainult tuli mühas edasi ja fädemed prafusid ja tantssid taewa poole keerlewa suitsusamba sees. . .

Wana Tambet lamas ikka weel hoowiwärawa lähedal maas. Hoop mõõgaseljaga oli ta paljast pead raskesti pörutanud, werekaotus teda nõrgestanud, hirmus õnnetus teda uimastanud. Pool pöörsakil wahtis ta üllsi-filmi tulde, werised juuksed rippusid tal sassis üle otsaesise, juu seisis lahti, alumine lõug rippus lõdwalt rinna peale ja wärises wahel framplikult.

Sealsamas toetas Dodo ikka weel selga wastu pall-aeda, käed waheliti rinna peal, ja waatles wihasel moka-närimisega, mis seltsimehed tegid. Ta teadis, et tema wihamees praegu põlewas majas toledat otša leidis ja ometi ei tundnud ta rõõmu! See ei olnud ausa mehe kättetajumine, see jättis uue, kustumata täpi tema au külge.

„Jaanus, poeg, kus sa nüüd oled?“ sosistas wanamees enese ette. Dodo kuulis seda ja ta näost paistis inetu kahjurõõm, mis aga kohe kadus.

„Sinu poeg küpses praegu seal majas,“ ütles ta tumedalt.

Wanamees kuulis küll, aga ei pööranud pead ega wastanud midagi. Muudkui waewalt arusaadawalt raputas ta pead.

„Kas kuuled, wanamees,“ ütles Dodo uuesti, „sinu poega praetakse seal elusalt. Teeb see sulle rõõmu?“

Jälle ei wastanud Tambet midagi, aga seeford libises koguni terge naeratus ta näo üle. See naeratus ütles: „Oleks mu Jaanus veel põlewas majas, ei see laseks ennast kui pörstast praadida. See pörstakene wõtaks panni wartpidi ja ehiks kottade päid.“

Korraga kuuldi tule wingumise ja prahsumise läbi äkilist, läbitungiwat klljatamist. Waene Maanus oli leekide wahele sattunud. Üheks filmapilguks paistis tema kahwatu, walusalt wiltu kistud nägu pööningu luugi wahel. Siis langes tükk katusst sisse, kstjad leegikeeled wuhisid sinna-tänna — ei muud häält enam, kui tule pragin. . .

Kes karjatamist kuulnud olid, jooksid kottu ja küsid aralt, kas see „tema ise“ olnud? Aga need, kes õnnetu, tuleroaks saanud poisi nägu olid näinud, raputasid waikselt pead. Rahlane imestus täitis kõiki. „On ta juba walmis, wõi lasseb ta ennast häält tegemata tuha's põletada?“ mõtlesid mehed.

Walju mürinaga kukkus katus sisse. Tulesädemed lendasid kaugele ümberringi, ait ja laudad põlesid ka juba, hoowiseinu lakkus leek. Sakati hoowist wälja põgenema. Dodo ärkas oma'st tuimuse'st. Sulaste nõu oli wana Tambetti tulde wistata, aga Dodo käsitsi teda uiles tõsta ja los'si kanda.

Rogu jalk koondus põlewate hoonte ette metsa ääre. Endine ülemeelne lust oli kadunud. Tule eest pelgudes wõeti furnud ja haawatud seltsimehed kaasa ja leiti, et kolm õitsewat rüütliwõsu, kes oma wanemate rõõm ja armukeste igatsus olnud, kergemeelse tembu eest eluga olid maksnud. Peale selle olid kolm sulast surma saanud

ja mitmetel tunnistasid wälsad haamad, et lõbus nali kurwaks tõõduseks oli muutunud.

Pikkamisi lagunesid põlewad hooned, kuni wiimaks suitsuwateks tulkide hunikuteks kokku langesid. Kõrge korsten üksi seisis weel ja sirutas oma suitsenud pea kui tumeda ähwarduse taewa poole. Kuni wiimse filmapilguni oli pealtwaatajatel segane tundmus, kui peaks footumaks kadunud Jaanuse kehämürakas ometi lord aurawate rusude pahelt üles kerkima. Kuid ainult finakas suits keerles mustawatest tulkidest üles ja ahines kõrgel õhus ujuwaks hallpunakaks pilweks.

Wiimaks roniti sadulasse ja hakati pikkamisi lossi poole sõitma. Jutuhäält ei olnud kuulda. Toored sulasedki ei julenud kiitlema hakata. Wõit oli wähe au toonud.

Metša talu waremed aurafid kuni ööni. Siis tibus õre wihm maha ja kustutas wiimse sädeme sütehunikust. Kõrge korsten seisis weel kaua püsti ja wareksed, kes ammu tuttawaid hooned ei leidnud, keerlesid imestawalt kraakjades tema ümber. Talw tuli ja mattis riismed lume alla. Üks pesast aetud hunt pesitas enese tühja ahju fisse. Korstna süsimust pea muutus lumiwalgeks. Wareksed siblisid wahel ta paruka maha, aga ta sai jälle uue. Tükk tüki järele pudenes lahti ja wiimaks liiskas wali tunlehoog ta wana kere niisuguse mürinaga ümber, et ahjus pesitsew hunt kohkunult wälja putkas ja enam tagasi ei tulnud.

13.

Kewade tuli — 1343-da aasta kewade.

Jürikuu nättas, nagu tõil jürituud, ta sellel aastal oma tujukalt muntuwat nägu. Võunaajal paistis püüke

selgesti ja soojalt sinisest taewast, õhtul läks ta säravalt looja ja taewaäär ümberringi lõendas veel kaua kullases, punases, roosa ja violeti värvides. Inimene rõõmustas ja lootis homseks ilusat ilma. Aga näe — waewalt kustus wiimne heledam kuma tumesinise wõlwi äärelt, seal wärwis see ennast teises kohas mustaks, käre kirde-tuul külwas taewawõlwi pilweid täis, wihm, lumega segatud, lahises maha. Hommikul oli taewas hall, tuul külm, maa mudane, sopase wee sooned sirisefid kollasteks ojadeks kofku.

Ühel pilwifel ööl — see oli Jüripäewa öö — peatas üksik ratsamees kõrgel küntal, umbes poolteist penikoormat Tallinnast. Ratsanikul oli pikk talupoja kuub sõlde ümber ja pehme kaabu sügawasfe filmile tõmmatud.

Öö oli, nagu öeldud, pilwine, taewas tume ja täpiline kui mättane maa. Pilwetäppide wahel wäänlesid ristipõigiti heledamad jooned, millede kaudu kuu kiired nõrka helki uinuwa maa üle walasid. Kõle öötuul kahas tumedasti ümberkaudsetes metsades ja wingus ratsaniku pea kohal üksiku männa okstes.

Kaugel kiirgasid mõned Lodi järwe lossi walgustatud aknad kui kassifilmad metsa mustawal põhjal.

„Seal on külalisi koos,“ ümises ratsanik, lossi poole waadates, „nüüd oleks kerge kogu pesa häwitada. Aga tehku talupojad, mis tahawad. Mina selle perekonna õnnetust ei püüa. Jumal nendega!“

Eht küll kõrgel seisupaigal, tuule käes, sugugi palaw ei olnud, wõttis ratsanik siiski kübara peast ja pühkis käega paar korda üle otsaesise. Pilwetombud kirisefid ühest kohast ja waheldum walgus langes mehe näo peale. See nagu oli weel noor, ja eht küll kahwatu ning sisse-wajunud põstedega, siiski mehine ja väga tõsine.

Katسانil pani kaabu jälle pähe, wöttis siis tuue alt tõrwalondi wälja, lõi tuld, pistis londi põlema ja hoidis ta kui küünla püsti. Leek lõendas tuule käes kõrgesse.

Imelik oli, mis nüüd sündis.

Ümberringi, nii kaugale kui film ulatas, wälkusid pimeduses tulefilmad üles, mis paar filmapillu põlesid ja jälle kustusid.

Mees männa all hoidis tulelonti ifka kõrgel, seda aegajalt pea ümber keerutades. Selle aja sees willkusid ja kadusid üksteisest tulukesed ifka edasi. Siis jäi kõik mõneks ajaks jälle pimedaks; wiimaks kustus ka tulelont mäekingul.

Ruid nüüd tõusis ühes kohas uus tuli, mis enam ei kustunud, waid pill pilgult kaswas, kuni leegid torni kõrgusele lendasid ja ööpimedust ümberringi päewawalguks muutsid. See ei olnud enam tuluke, see oli tulekahi. Üks mõis põles.

Ei kestnud kaua, ja juba purskas teises kohas weripunnane leek otsekui maa seest wälja, kaswas kiiresti ja paisus suuremaks kui esimene. Waewalt oli see sündinud, kui kahes, kolmes, neljas uues kohas uued tulekahjud tekkisid. Näitas, kui oleks Eestimaa pind lõhenud, kui kipuks maakera tuline sififond lugemata pragudest wälja. Sähedal ei olnud enam jõd, pimeduse wiirud tulede wahel kadusid tõdamööda täiesti, siis laienesid jälle kõikudes, nii kuida leegid kõrgemalt wõi madalamalt lõendasid. Otsata kauguses, kus film tuleleeki enam ei näinud, punetas werekarwaline kuma taewa weerel.

See ei wõinud enam igapäewane õnnetus wõi ükste kuritegude kofkujuhumine olla, see oli mäs ja sõda!

Ei olnud enam kahtlemist, et kõik kindlustamata mõisad ümberringi põlesid, ja mitte üksi mõisad, vaid iga hoone, mille katuse all daanlane või sakslane elas. Armuta kurnatud ja piinatud talupoeg võttis viimse jõu koku ja müristas oma ärganud priiusehimu hirmsa waljusega isandatele kõrwu. Sakste põlewate majade tuli pani taewast punetama, warsti wärwis nende weri ka maapinda punaseks. Nüüd said isandad hirmuga aru, kui kardetaw see on, inimest loomaks alandada, temale näitlikult looma toorust õpetada. Loomadest alamaks arwatud talupojad ei hoolinud inimlikust halastusest, vaid häwitafid ilma wiibimata ja walimata, mis wihatud tõust iganes nende kätte sattus. Nad raiufid mehed tükkideks, tägistafid naised ära ja wistafid lapsed tulde. Nad ajafid põgenejaid kui metselajaid taga, otufid kõik urkad läbi ja tapufid ilma armuta.

Tume mühin, koleدام kui ööwaimude mõllamine, tõufis igast küljest ükfitu künka ümbruses. Kui tasafem tuulehoog üheltpoolt puhus, kandis ta talupoegade rõõmu-hõiskamist, oma were sees pöörlewate ohwrite hoigamist, emade haledat hüüdmist laste järele, kes mäsajate piikfide otfas kiljatafid, hädakisa, sajatusi, tule praginat koledas segadifus ükfitu ratsaniku kõrwu, kes ifka weel endifel kohal seisatas.

Ta oli käed rinna peale pannud ja waatas mõttes taugufesse. Ta filmad läitufid, kahwatanud näkku tõufis ferge puna, ta liigutas huuli, ifeenefega rääkfides:

„Sajatus on tehtud, — hirmus, werine hakatus. Taewas punetab mäfsu leegist. Priiuse päike tõufseb weripunafelt. Uita, halastaja waim, et ta niifamuti jälle looja ei läheks!... Wahura soow on täidetud. Mis poeg tegemata jättis, seda tegi pojapoeg — ahwardam.

hulgumine kõlab üle maa, ja mina tema ärataja, mina tema kaswataja. See hulgumine ei pea waitima, enne kui mina oma tasu kätte saan ja oma rahwa wabaks teen. Oh lootus, ja oled magus!... Kui hea meelelega oleksin ma neid wäetimaid päästnud, kes täna öösel süüitalt surewad, aga ma ei wõi. Raudne wajadus nõuab wõõraste wiimast weretilka, et nende warjugi enam meie maal ei oleks. Siis alles tuleb wabadus tagasi, rahu kosutab kurnatud rahwast, hirm kaob waigistatud südamest, ja sina, jumalik haridus, laotad oma walguist rõõmurilaste paidade üle..."

Rääkija jäi wait. Tema filmad hülgasid, ta rind paisus, hele lõhe walgustas filmapilguks ta waimustatud nägu... Ta pill langes selle lõha peale, kus Lodi järwe lõks kangel metsasõrwal enam aimataw kui nähtaw oli. Seal oli kõik weel waitne.

"Mu waene isa!" õhtas noormees, ja ta pea wajus rinnale.

Häälte ja kappjade kõmin kostis altpoolt ja tuli lähemale. Salk ratsamehi kogunes mäe jalale ja jäme hääl hüüdis illespoole:

"Kas oled weel ülewal, Tasuja?"

"Olen küll. Tulge ligemale!" wastas mees mäekingul.

Pühikese ajaga jõudis salk mäele ja peatas üksiku ratsaniku ees. Need olid enamasti Lodi järwe talupojad. Neil olid kirwed, wikatid, nuiad, mõnel wanad roostetanud piigid ja mõõgad, mis wiist weel esiwanemate sõdast näinud, sõjariistadeks ja kõikide nägudelt paistis kirkline himu neid mitmetärki sõjariistu nii pea kui võimalik tarwitusele wõtta.

Noorepoolne wäle mees, keda Karu Andreseks kutsuti,

wehkis mõõgaga korra läbi õhu, laaskutas näppu ja ütles :
„Kas peame peale haarama?“

„Kust te need head hobused kätte saite?“ küsis Tasuja.

„Tühendasime enne tulekut naabrimõisa tallisid,“
hüüutas Karu Andres.

„Miks teie kohe lossi kallale ei läinud?“

„Mehed ei julenud ilma finuta,“ seletas Karu
Andres, kes teiste eesrääkija nähti olevat.

Kes sel filmapilgul Tasuja filmi oleks uurinud, oleks
sealt midagi kui salaröömu leidnud. — „Eks ma teile
üitelnud, kui mind oma pealikuks valisite, et ma teid selle
asja juures mitte ei või aidata,“ ütles ta tumedalt.

Salk wakis, kuid oli märgata, et mehed pealikuga
nõus ei olnud. Loss oli raswane suutäis ja paljudele
oli seal wanu arweid diendada. Kuid Tasuja seletas:

„Küüd on lossis kõik juba ärewil, on kõigest juba
aru saadud ja tormi wastu walmistatud. Meid aetaks
häbiga tagasi ja meie raiskatsime asjata oma werd.“

„Mina ei karda midagi, kui fina kaasas oled,“
waibles Karu Andres ägedalt; „mina lähen läbi, olgu
kümme kuradit ees. Ega teisedki maha jää.“

Salk tõstis tõendawat kära.

„Mõistite ometi, mis parem on,“ noomis Tasuja
wähemalt: „meil on praegu wähe mehi ja aega küllalt.
Kui hiljemalt rohkem wäge kogume, wõime lossi igatahes
piirama hakata. — Wast peaseb tema seniks Tallinna,“
lõigas ta enese ette salamõtte juure.

Mehed hakkasid nurisema. Ühed ütlesid, neil pidada
häbi olema teiste wendade ees, kes omad mõisad ausasti
ära põletanud ja peremehed teise ilma saatnud. Teised

Küüsid otselohke, mispärast nad siis dieti välja tulnud ja mis nüüd tegema hakata? Ega's nad ometi teiste tegusid laiseldes wahtida tahtwat.

Tasuja mõttes natukesel aega.

„Meheh,“ hüüdis ta siis, ja tema wali hää pani nurina korraga waikima, „ma mõistan küll, et te midagi teha soovite. Meie võime peagi tubli töö ära teha. Mis te arwate, ega te munkasid ja muid säherdusi muste lindusid üleliiga ei armasta?“

Meeste werejänuline wastus tunnistas kibeda selgusega, kui wähe selleaegne ristiusu õpetus ja munkade „armutöö“ nende piinatud poolpaganate südames maad oli võitnud.

„Ma lämmataksin kõige selle töu tema mustade kuubedega ära,“ oli Karu Andrese kange sõna.

„Siin on töö meid ootamas,“ kõneles Tasuja edasi. „Siit ei ole rohkem kui mõni tund ratsasoitu Pae kloostrisse. See klooster on küll weel noor, aga meie wendade waewa läbi juba tore ja rikas, ja kloostrivanemad peawad oma talupoegi hüllemini nülgiwa kui mõni mõisnik. Meie võiksime neile, enne kui nad kaugemalt abi saawad, kerge waewaga kriiskliku alandust õpetada. Kas olete nõus?“

Meheh tõstsid rõõmukisa: „Pähme, näitame pappidele tuld põrguteele! Uitame hakkisid kloostri suitsus taewa lennata, kuhu nad meid juhatawad.“

Eühikese ajaga oli terve salt, edela poole kihutades, metsa pimedusse kadunud. Mäekint jäi tühjaks ja wailseks, muudkui tuul sosises ja wingus üfsiku männa okstes, kui otsiks ta peidupaika nende koledest eest, millede kaja ta kohkumaspe maailma laiali kandis.

Sel hirmsal Jüripäewa ööl leidsid Gestimaal mitu-
tuhat inimest, daanlast ja sakslast, mehi ja naisi, nõtru
wanakesi ja wäetimaid lapsi, eestlaste lüua kaswatatud
wiha läbi surma.

14.

Mäsfawate talupoegade salgad kogusid end Tallinna
alla pärast seda, kui lagedal maal wiimne wõõras sur-
matud wõi pagenud oli. Piirajate hulk kaswas kuni
kümmetuhandeni, kellel kõigil üks tahtmine oli: wabaduse
eest wõideldes wõita wõi surra. Genine elu oli nende
meelest nii jälgiks läinud, et isegi surm neile paremate
aegade hawatust tähendas. Nad walisid endale wane-
maid, nende seast neli ülemat wanemat, keda saaksid
pilgates nende „kuningateks“ nimetasid, ja saatsid saadikuid
Goome abi paluma. Wiiburi piiskop lubas neile mehi
laewadega saata, mille eest Tallinn pärast langemist
Rootsi kuninga walitsuse alla pidi jääma.

Sinnas, kus rahwahulk maalt põgenejate läbi üli-
suureks oli kaswanud, walitses hirm ja ahastus. Kardeti,
et talupojad kohe tormi hakkawad jooksmas ja flis oli
kõigil kuni ots oodata. Arwata oli, et wiha äritatud
talupojad linnarahwaga rohkem halastust ei saaks tundma
kui maaisandatega. Salamahhi saadeti kaskjalad Siwi
ordumeistri Burchard von Dreylewen'i juure abi paluma.

Alga eestlased ei hakanud tormi jooksmas, waid
piirasid linna ainult fiske. Nad ootasid weel üht suure-
mat salka, kes Tasuja käsu all Pae kloostris tühjaks oli
riisunud, mungad maha nottinud, ümberkaudseid talupoegi
nende isandate häwitamisel aidanud ja läänlasti mäsajale

kihutanud. Väänemaalt tungis mässu tuli üle väinade Saaremaale, mille kärebad pojad ühe päewaga ligi tuhat sakslast surmasid, nende seas ka ordu maawalitseja ühes kõigi ametmeestega. Viimaks jõudis ühel päewal Tasuja salf talupoegade laagrisse Tallinna all, kus teda hõisates wastu wõeti. Tasujat tundsid peaaegu kõik eesilased, aga tema minewil ja pärisnimi olid ainult mõnele ta oma meestest teada, ja neile oli ta ilmutamise kõwasti ära keelanud. Paljud kahetsesid, et teda nooruse pärast peawanemaks ei wõidud walida, kelleks ta oma tulise kõne, sõjafunsi ja muu tarkuse tõttu kui loodud oli. Kõik tema ettevõtted olid seni õnnestanud.

Kui Tasuja laagrist läbi ruumika telgi poole ratsutas, mis wanemate nõukogu jaoks oli ehitatud, ei lõppenud rõõmulisja, noored ja wanad püüdsid tubli mehe kätt suruda, vähemalt teda lahke naeratusuga terwitada. Muudugi ei puudunud ka mõnitajad — millal need Gestis on puudunud?

„Waatke, nooremad!“ seletas keegi taat, „see on tubli maamees. Meie poleks iialgi wabaduse mõtet pähe wõtta julenud, kui tema wõseti külast külasse ei oleks rännanud, mehi kofku ajanud ja neile uut waimu sisse walanud. Kas ta pole sada korda surmahädas olnud, kas ta pole aastate kaupa pidanud rahwa tuimuse ja piitsahirmuga wõitlema! Iga teine oleks ammu tüdinud, aga tema saatis wõimatu asja korda.“

„Mina teda ei usu,“ waidles keegi poolwaljult wastu. „Seeb enese mässumeheks, ise pool saksa.“

„Mis ta minust parem on?“ kahitles teine.

„Räägitakse, saksad olewat teda kurjasti nälginud,“ tähendas üks noorem mees.

„Aga kas ta seda ilmaski on kaebanud?“ täiendas esimene taat elawalt. „Kas ta ilmaski iseenehest räägib? Ei sõna. Kui küsid, teeb teist juttu. Ei see hooli enesest niipalju kui sääse pirinast. Mis ta teeb, teeb ta teiste heaks.“

„Noh, noh, ega temagi suu sarwest ole,“ kahelbi ühelt poolt.

„Ma olen kuulnud,“ algas teegi teadja, „et ta koguni talupoeg ei pidada olemagi. Olnud ise prii mees ja mõisnik, aga selle pärast, et ta talupoegade eest seisnud, olla safsad ta mõisa põlema pistnud ja ta omaksed wiimseini ära hukanud.“

„Ega ta talupoeg küll ei ole,“ tõendas teine teadja; „ta loeb Reekani, Juudi ja Munga keeli kirja ja peab nende sakstega, keda meie mehed maha notiwad, selget saksaakeelt fortsuma. Kui ta ise saks ei ole, siis on ta nõid.“

„Temaga lähesin tulest läbi,“ jostistas teegi noor, ja selle filmis leekis waimustus.

Kui Tasuja wanemate telki astus, olid wanemad parajasti koos sõjanõu pidamas. Nemat olid aastate poolest kõik aulisemad kui Tasuja, mõned juba hallide peadega, aga kui tema fisse astus, tõusid kõik püsti ja teretasid teda iseäraliku lahkusega, peaaegu aupakkumisega. Siis wõtsid kõik ringis istet. Rõrge kaswuga hallpea keda teised kui peawanemat austasid, pööras silmad Tasuja poole ja ütles:

„Tasuja, poeg, sa tuled raskelt, waewarikkalt töölt ja oled wist õige väsinud. Ütle, kui kaua sa puhata tahad?“

„Ma olen walmis kõige raskemat tööd sedamaid ette wõtma, kui see meie asjale kasu toob,“ wastas Tasuja lihtsalt.

Peawanema pill libises nähtawa heameelega nooremehe sirge, siiski tugewa teha ja tõsise, kahwatu näo üle.

„Sa oled meie rahwa au ja ilu,“ ütles ta, „sinu kätte wõiks ta julgesti oma õnne uskuda. Kuule, mis meil nõuks on, ja anna ise nõu — sa oled meist kõige targem. Meie ootame igapäew Soomest abi, ega taha enne tormi jooksmata hakata. Meie peame linna kõwasti piirama, et keegi sisse ega välja ei pääseks. Kuid selleks peame ise oma seisukohta julgeks tegema. Meie selja taga seisab Lodi järwe loss, kus hulk sulaseid kaitsjateks ja kuhu palju põgenejaid maalt on pääsenud. Need wõiwad meie tusta teha, sest kui linnamehed välja juhtuwad kippuma, tuleksid lossi kaitsjad meie selja kallale ja meie sattuksime haambri ja alasi wahele. Sellepärast peame oma seljaguse puhtaks tegema, see on, kas lossi ära häwitama või omad mehed sisse panema.“

Wanamees jäi filmapilguks wait. Ka Tasuja ei lausunud sõna, waid wahtis tõsiselt enese ette maha.

„Ma tean, et sina siitpoolt mees oled — eks ole?“ küsis peawanem.

„Jah,“ wastas Tasuja lühidalt.

„Waata, siis sa tunned ümberkaudseid kochi kõige paremini, tunned ka Lodi järwe lossi ligemalt?“

„Jah, tunnen.“

„Siis on nõu leitud. Kas tahad oma meestega lossi kallale minna? See ei ole muud kui kindlustatud mõis, aga olgu ta nii kindel kui tahes, ma mõtlen, ega sina oma karubega hirmu ei tunne. Kas tahad?“

Tasuja ei wastanud kochi. Ta waatas jälle mõteldes enese ette maha. Wiimaks tõstis ta pead, waatas ringi ja küsis:

„Kas kedagi teie hulgas ei ole, kes seda tööd oma

peale võtaks? Mina jääksin hea meelega sita ja aitaksin mehi sõjale harjutada.”

Kõik wanemad waitisid. Nad ei saanud Tasujast aru. Mehi oli ju küllalt, kõik sõjariistus ja võitluswalmis — mis neist harjutada? Kui Tasuja nägi, et mingisugust wastust ei tulnud ja peawanem suund uueks seletuseks lahti teha tahtis, ütles ta kindlasti:

„Minu mehed on täna väsinud, aga homme, enne kui päike tõuseb, oleme lossi ees.”

Seda nõu rõõmuga heaks kiites tõusid wanemad üles ja läksid välja, igaüks oma salga juure. Nõupidamine, mille tähtsust keegi ei aimanud, oli lõpetatud.

Ka Tasuja astus telgisti välja. Ühes tõmbas ta korra sügavasti hinge, waatas ringi, kus lugemata wendade filmad usaldades temale wastu naeratasid, ja ümises ise-enele ette:

„Isamaa üle kõige!”

Ta tõendas fulgedega kübarat ja hakkas oma meeste poole sammuma. Ta ei olnud veel kaugele jõudnud, kui korraga laagri viimses otsas kära tõusis. Suur salt mehi oli ühe narus riiete ja sasis juustega inimese ümber koon-
dunud, kes, oma teha wäänates ning kätega wehkides, midagi nähti jutustawat, mis kuuljaid kängesti kihama pani.

„Vähme wanemate telgi juure!” karjusid mehed ja terwe salt hakkas, kui weerew lumi ühtepuhku paisudes, laagri keskpaiga poole liikuma.

„Mis seal on?” küsis Tasuja, kui käratsejad tema lähedale jõudsid.

„Rüütlid tulewad! Liivi landmeister tuleb Paidest suure wäega meie kaela!” karjuti wastu. Rahwahulk wedas Tasuja enese kaasa. Wanemad jooksid kära peale

loftu. Hirmutawat sõnumit kuuldes taganesid ja kutsusid sõnumitooja sisse.

„Katsu rahwast waigistada,“ ütles peawanem Tasujale, mispeale see kiwi otsa astus ja oma wõimsa häälega hüüdis, nii et see kõigest käreft üle kostis:

„Mehed, jääge rahule! Weel ei wõi riütlid lähedal olla, ja kuni nad siia jõuawad, wõime kõik weel heats muuta. Easte wanemad rahus nõu pidada. Ma palun.“

Selle peale jäi kära waitsemaks, ainult segane pommitõhas kui mere laenetamine telgi ümber. Tasuja astus kiwilt maha ja läks telfi.

„Randmeister ise on suure sõjawäega üle Harjumaa piiri astunud,“ rääkis narus sõnumitooja. Tema kõneles järguti, raskelt hingates, lutsudes ja kogeledes, nagu inimene, kes palju jooksnud wõi kangessti ehmatanud: „Ma olen neid ise näinud... see oli hirmus... oh, see oli hirmus. Ma ei suuda rääkida. Kus nad meie mehi kätte said, seal nad raiusid neid... oh, mu keel kangub seda rääkides... nad raiusid neid mõõkadega tükkideks, poosisid neid otša ja uputasid kui kassipoegi. Kõik ümberkaudne maa on hirmu ja ahastust täis, ei kellegil enam nõu ega abi. Meie oleme kadunud... kadunud... kadunud...“

Rääkija kattis filmad kättega kinni ja hakkas waljusti nuuksuma. Wanemad waatasid tummalt üksteise otsa. Waituses, mis tükk aega telgis wältras, tõlas ainult sõnumitooja äge nutt otsekui halb ettekummutus.

„Kui kangel arwad ja riütlid praegu olewat?“ küsis wiimaks peawanem.

Nutja pühkis filmi käeseljaga, tõstis pead ja hakkas uuesti jutustama: „Kui mina neid nägin... see oli tuna-eila peale lõunat. Meid oli wäite salt ja materdasime põlenud mõisa hoowis opmanni, teda keldri põhjast wälja

tõmbasime. Korraga hakkab metsa tuka tagant lõpmata hull ratsamehi välja wenima, kõik raudriides ja kiiwites, ja piigib wälguwad päikese paistel. Meid nähes tormasid ratsaniidud kui tuulispast meie kallale. Mina jõudsin wae-walt keldrisse tõrre alla pugeeda. Teised wõeti piikide otja nagu silgud wardasse. Mina wabisesin kui haawaleht ega julenud hulgal ajal pead tõrre alt välja pista. Kui wiimaks ometi tõrre äärt tõstsin, oli õõ käes ja kõik käre waihinud. Nüüd hakkasin kõigest jõust Tallinna poole sibama, jooksin kaks ööd läbi, päewal hoidsin ennaft met-fades ja rabades warjul. Ma oleksin kas wõi põlewasfe ahju pugenud, et neid koledaid piigimehi mitte näha, aga ometi juhtusin neid weel korra nägema, kui nad parajasti küla põletasid ja külarahwast tapsid. Ma pistsin kui jännes koerte eest punuma ega waadanud enne tagasi, kui wäsi-muse pärast ninaga mudalompi kukkusin."

Wapra mehe halenaljakas, luskumisega segatud ja weidrate kehaliigutustega soolatud reisirajutus kiskus wanemate murelikud näod wägise naerule. Esimene ehma-tus kadus, uus julgus tuli lootusega ühes.

"Ea ei ütelnud ikka weel, kui kaugel ja rüütlid praegu arwad olewat," tähendas peawanem.

"Kui ma neid eila wiimast korda nägin, olid nad umbes poolel teel Paidest Tallinna," wastas jutustaja. "Ma arwan, palju ligemale pole nad seni wiist jõudnud, sest nad wiidawad aega, meie salgaksti taga ajades ja külasid riisudes."

"See küll," ütles peawanem lühikese mõtlemise järele, "sina, sõnumitooja, mine välja ja jutusta meestele oma põgenemise lugu niisama mõnufalt kui meile. See teeb neile wast enam nalja kui hirmu. Ja meie, wanad, peame nõu, mis nüüd peale hakata."

Sõnumitooja läks wälja. Wanemad hakkasid sõjawäe ja rahwa raskendatud seisukorda arutama. Mõtted olid mitmesugused, läksid laialt lahtu. Minult selles olid kõik ühemeelsed, et orjus pidi kaduma — wõi elu. Peawanema heatsarwamine kaalus nende poole, kes nõu andsid maad Liivi ordu kaitse alla pakkuda ja ordule aastamaaksu anda.

Tasuja, kes kaua waitselet oli kuulanud, tõusis nüüd püsti ja palus sõna.

„Peawanemal on õigus,“ rääkis tema, „meie mehed on sõjas harjumata, meie jõud ei ulata veel kahe waenlase wastu. Mina arwan, meie pakume end filmakirjaks ordu ülemwalitsuse alla ja katsume selle läbi nende sõjawäge nii kaua eemal hoida, kuni mehi harjutame ja soomlased tulewad. Siis wõtame Tallinna ära, ja on see kord meie käes, siis wõime ka rüütlitega waljemalt rääkida.“

„Ma kardan aga,“ heitis üks wanem wahela, „et landmeister meie pakumist wastu ei wõta. Rüütlid on liiga uhked, et mäsawate talupoegadega kauplema hakata.“

Tasuja kuulas tähele pannes, mis wanem ütles, ja rääkis edasi: „Siin on wanemal, kahju küll, õigus. Pealegi on rüütlitel weel teine põhjus, meie wastaste hulka heituda. Nad on Saaremaa sündmuste läbi äritatud ja kardawad õige põhjusega, et talupojad kõigis nende maa-des sedasama wõiksid teha, mis meie praegu teeme. Ja kui nad meid wõidawad, siis kisuwad nad daanlaste käest kulude tasuks muidugi kõik selle maa ära. Nii jääb meil wähe lootust, neid palja ülemwalitsuse ja maksuga järelewalt lepitada.“

„Siis wõitleme! Tulgu, mis tuleb!“ hüüdis üks wanem rusikaga laua peale lüües.

„See jääb wiist wiimaks ikka meie ainjaks nõuks,”
kinnitas Tasuja rahuliseft. „Meie mehed on wahwad,
kuid juhtige neid hästi! Nüüd on minu mõte see: Meie
saadame käskjalad landmeistritele wastu, kes temale meie
allaandmist wabadeks, maksuandjateks wasallideks pakuwad.
Wast wiibib ta weel nädala, siis on soomlased laewadega siin
ja teie jooksjete maa poolt linna peale tormi. Mina lähen,
nagu kästud, homme hommikul wara Lodi järwe lossi ette ja
katsun ta vähemast kolme päewaga kätte saada. Teie
õpetage mehi, walmistage neid tormile. Walmistust, wal-
mistust on waja, ja üks olgu ülem käskija! Suhtub siiski,
et landmeister waremalt, kui arwatud, siia jõuab ja teie
kallale lipub, enne kui linn teie käes, siis langen mina
oma meestega lossist rüütlite selga ja meie wõtame nad
kahest küljest kui tangide wahel. Wast saame neist sedawiisti
jagu — kui nad aga meile wähegi aega annawad. Mõned
päewad otjustawad meie asja. Oh, oleks meil aega!”

„Sinu nõu on mõistlik,” ütles peawanem, „kuid üks
asi on selle juures kahtlane. Kui ja tõesti lossi kätte saad,
ja selles ma ei kahtle, siis on karta, et landmeister, enne
kui ta siia jõuab, kõige oma wäega sinu kallale kargab.
Siis oled sina kadunud ja meie kaotame asjata oma
paremad mehed.”

„Enne aga teeme meie lossis neile tublisti kahju,”
ütles Tasuja kindlalt, „ja raiskame nende aega, nii et
teie endid paremini walmistada jõuate. Pealegi seisab
loss metsade keskel ja rüütlite teest kõrwal, kui nad otse
sealtpoolt tulewad, kus neid nähtud on. Wast ei pane
nad meid tähelegi, enne kui ise neile kullaspe lööme.”

Tasuja selgete sõnadega arutatud nõu wõeti ühel
meelel wastu. Wanemad tõusid üles ja astusid õue, kus
rahwas ikka weel kõnerikka sõnumitooja wästmata juttu

kuulas. Vanemate ilmutusel jäi jutustaja wait, mispeale Tasuja kiwi otja astus ja wõetud nõu rahwale teada andis. See wõeti waitfellt wastu.

Müüid waliti neli peawanemat saadikuteks ja weel samal tunnil ratsutasid need, rahwa palawaid õnnesoowisid kaasa wõttes, laagrist wälja, orduwäge üles otstima.

15.

Teisel hommikul tõusis Lodijärwel käre: „Mütsajad piirawad lossi ümber!“

Lossis oli, nagu eestlaste peawanem õigesti arwanud, inimeste hulk põgenejate läbi kaswanud. Peale naiste ja laste olid seal umbes sada wõitluswõimsat meest koos. Kuuldud sõnumi peale tõttasid kõik, mehed ja naised, noored ja wanad, müüri peale. Lossi ümbrus kühises sõjariistus meestest.

Wärawa ligidal seisatas suurem salt ratsamehi, selle hulgas palju endiseid lossitalupoegi ära tunti. Nad olid kõik oma labases maarahwa riides. Sellenäegsed eestlased ei armastanud end weel wõõraste hilpu dega ehtida, mis neile häwitatud mõisates küllalt kätte langesid. Minult mõned kiwrid ja sõjariistad olid wõõrad ja läikisid wõidumärkidena tõuswa päikese paistel. Teiste hulgast paistis kõige pealt Tasuja oma mehise kuju, tõreda hobuse ja kutsesulgedega wälja, mis tema kübaral lehwisid.

Tema käsul weeretas üks ratsanik walge lipu lahti, lähenes müürile ja hüüdis walju häälega:

„Kes teistest on lossi peremees?“

Dodo, kes, käed ristis rinna peal ja kulmud kortsus, talupoegi silmittes, vastas järsku:

„Kas sa, lurjus, satša ei tunne? Raabu maha!”

Talupoegade kästjalg kõneles pühalikult edasi:

„Oled sina Dodo Raupen, Lodijärwe lossi peremees, siis kuule, mis selle maa waba rahwa wanemad sinult nõuawad. Anna see loss, mis sinu omaks jääda ei wõi, ilma wastupanemata meie kätte, siis wõid sina ja iga riitlikisugu mees, kes sõjariistad maha paneb, wabalt Gestimaalt wälja minna, kuhu tahab. Kõik sõjasulased aga wõetakse wangi ja peetakse kinni, kuni kindel walitsus siia maale tuleb.”

„Mis sa, wares, kraatsud? Tule parem oma sandi-karjaga ja katšu loss ära wõtta!” pillas Dodo. „Koerapiitsad ja soolased wiitsad on mul sinusuguste tarbeks igatahes walmis pandud.”

„Kui sa wanemate tahtmist kõhe ei täida,” vastas kästjalg kõikumata rahuga, „siis wõetakse loss tormiga, tehakse maataša, ja kõik, kes lossis on, peawad armuta surema. Nii on wanemate tahtmine ja nii seda täidetakse. Wali ise ja anna wastust.”

„Kasi, koer!” kärgatus Dodo, kelle äkiline loomus kõige tasematki wasturääkimist ei kannatanud. „Mässawate orjade ja mõrtsukatega mina ei kauple.”

Kästjalg pööras hobust ja ratsutas oma meeste juure tagasi.

Ka Emiilia oli walli peale tulnud. Tasujat filmates lohtus ta, waatas, raputas pead ja pöördus wenna poole küsimisega: „Kas näed seda ratsanikku, kellel suled kübara peal on?”

Dodo tahtis midagi põlgawat ütelda, aga ta pill pidi ilma otsemata Tasuja peale langema, kes umbes wiie-

kümne sammu kaugusel võis olla ja ennast parajasti täie näoga losfi poole juhtus pöörama. Dodo pörkas tagasi ja jäi, filmad põnewil, wahtima. Tasuja, kes seda tähele pani, pööras kõhku pead ja hakkas oma meestele käsustid andma.

„Kui ma kindlasti ei teaks, et ta tulde jäi, ma wannuaksin, et see tema on,“ pomises Dodo.

„Noh?“ küsis Emilia wärisedes.

„Ma ei tunne teda . . . koer, nii kui teised,“ urises Dodo.

All hakkasid ümberpiirajad kühama. Nad ronisid hobuste seljast ja lagunesid punde all laiali.

Dodo oleks heameelega kohe täku selga hüpanud ja kõigi meestega talupoegade kallale kukkunud, keda ta palja piitsaga arwas palku ajada wõiwat. Aga riüütel Ruuno, kes juba enne mässu algamist wõõrile oli tulnud ja kar-detawa aja pärast sõpru maha jätta ei julenud, seisis kõigest jõust selle wastu. Dodo andis wiimaks järele ja läks, weel kord wihaselt rusikat talupoegade poole raputades, losfi fisse. Müüri peal jäi lugu waitsemaks, ainult sõjamehed käisid edasi tagasi ja pildusid pillkamisi ning sõimusõnu alla, mispeale talupojad wastust wõlgu ei jätanud. Kolmel päewal kostis raiumine metsast. Ümberpiirajad tegid tormiredelid ja müürimurdjaid, ihusid sõjariistu ja laulsid sõjaulust, mis weel esiwanematelt suust suhu päritud. Üksikud salgad luusisid ümber losfi ja walwasid, et keegi fisse ega wälja ei pääseks.

Kolmas õhtu tuli. Wali tuul kihutas pilweid kiirelt üle taewawõlwi. Pimedus jõudis kõhku kätte. Lossis wõeti tuled üles. Magada ei julenud sel ööl keegi. Rohked wahid walwasid müüril.

Ra Tasuja seadis wahid lossi ümber. Teised heitsid puhkama. Tasujal ei olnud uinumise himu. Ta istus kännu otša, toetas lõua kae peale ja jäi mõttes lossi poole wahtima. Tuul mühises ja wingus puudes. See kõlas täna nii kaeblikult, nii kohutawalt. See oli, kui tõstatfid ööwaimud häält ja kuulutafid kuuljale õnnetust... Tasuja filmad otsifid üht akent lossis, mille wõreruutude tagant walge eesriide läbi öölambi kuma paistis. Ta ei suutnud filmi sest tuntud paigast ära pöörata. Tegid wahel tulkwawad hõbused ta selja taga müdinat, wõi lendas üffit öölind kahinal läbi okste, siis waatas ta ettewaatlisult ümber; aga ikka effis ta pill pikkamisi wana koha peale tagasi. Wahel liikus tume wari kumawa afna taga, jäi ta korraks kauemini seisatama, ja siis läffid wahtiija filmad suuremaks, igatsewamaks, kui ootaks ta, et wari kehaks muutub ja kuma seest kui walge wiirastus öö pimedusse astub. Siis pigistas ta filmad kinni ja huultel wärises üks nimi.

Segane pommin Tasuja selja taga pani teda jälle ümber waatama. Karu Andres rääkis unes:

„Mmm! Omm! . . . jah, hulu niitud! . . . Pea maha, nagu kapsas . . . kaaps. . .“

Kui Tasuja jälle afna poole waatas, kohtus ta äfisti ja jäi siis põnewil, hinge kinni pidades, wahtima.

Eesriide oli kõrwale liukatud, mustjas kuju seisis afna wõrede taga.

Oleks öö walgem olnud, siis oleks wahtiija all näinud, kuida see kuju oma kahwatanud palet wastu külma klaasi jurus, Sumal teab, mil põhjusel sügawasti õhkas ja filmadega talupoegade laagri pimedat kohta otsides, midagi iseenele ette sofstistas.

Ruju kadus warsti jälle akna tagant ja endine igaw kuma paistis läbi walge eesriide. Wiimaks kustus ka kuma ja akna koht oli seinaga ühesugune pime. Wahtija aga istus weel kaua uneta oma kännu otsas ja kurtwad mõttep waewasid teda. Kesköö oli ammu möödas. Hobuse sammude müdin äratas Tasujat mõttest. Ta jäi kuulatama. Sammude müdin wakis, kuuldus inimeste hääle tõmin. Paar minutit hiljemalt ragisefid raod ligemale tulewate inimeste jalge all.

„Kes seal on?“ küsis Tasuja pooliku häälega.

Lähemal filmapilgul seisid kaks meest tema ees; üks neist oli wahi peal olnud.

„Oled sina ise, Tasuja?“ fofistas wiimane. „Ma toon Tallinna poolt käskjala halbade sõnumitega.“

„Mis on sündinud?“ küsis Tasuja illes tõustes.

„Otsi õnnetust küll weel mitte,“ ütles käskjalg, „aga kes teab, kas seegi ennaft kaua oodata laheb.“

„Käagi, wend!“

„Eila õhtul hilja jõudis landmeister suure wäega Tallinna alla.“

„Ometi!“

„Meie saadikud ei tulnud tagasi — öeldakse, need olla jalgupidi uiles poobud. Meie saatkime uued saadikud landmeistritele allaandmist pakkuma. Aga ka daanlased ja mõisnikud, kes tema juures on, katsuwad teda igapidi oma poole tõmmata. Ordurüütlid on nende nõus. Praegu on meister weel kahewahel, võib olla, ehk kaalub õnn meie poole, võib aga ka olla, et homme juba wiimne mõitlus käes on.“

See sõnum pani Tasuja mehise fiidame wärisema.

„Siis pole enam aega wiita,“ ütles ta kiiresti.

„Enne hommikut veel peab loss meie käes olema; kui mitte, siis tuleme ja aitame teid võita või surra.“

Selle otsusega ratsutas käskjalg minema. Tasuja äratas mehed üles ja andis neile teada, mis sünninud.

„Meie peame kõhe tormi jooksmas,“ kõneles ta edasi, ja meeste pimedas kiirgavad silmad tunnistasid, et nad sellega nõus olid. „Sina, Karu Andres, võta kaks-kümmend meest, roni üle aiapiiduri aeda, kaks või kolm peitku end lossipiiduri ääres põõsastesse, teised jäägu lusthoonesse seisma. Kui meie eestpoolt tormama hakkame ja wahid müüri peal teile selja pööravad, siis katsuge nad kuulmataalt maha pista. Ronige mööda kõrget kaste üles, mille otsad üle müüri ulatavad, ja hüpake müüri peale. Lähed see teil korda, siis saadan sinna rohkem mehi. Seni jookseme eestpoolt tormi ja katsume wärawat lõhkuda.“

Kuulmataalt, kui kehata waimud, hakkasid mehed liikuma. Tormiredelid aeti püüsti, kaks-kümmend meest wõtsid pika, raske palgi põikpuudega olade peale. Lossi hallid müürid lumasid pimeduses, wärawakohd mustas. Sinna poole juhtisid mehed palgi otša. Müüri najale pandud tormiredelitel ronisid mustad kujud kassiosawusega üles. Esimene lõhkuw tõuge raskatas wastu wärawat.

Uga lossi kaitsjad ei maganud. Nagu äritatud erilaste pesas tõusis ülewal kihin ja kahin, tõrwalonid walgustasid pimedust ja heitsid wärisewat luma ülesronijate nägude peale. Sõjamehed tõttasid müüri peale ja kui esimese ülesronija pea müüri äärele tõusis, läikisid talle sõjariistad wastu. Ta püüdis neid wehkides eemale tõrjuda ja müüri peale karata, aga üks lõi ta mööga puruks, teine lõhus tal kõrre hoobiga pea. Surmuseha libises teiste kaela, tuge-

wad käd haarasid rebeli otjast finni ja lütkasid selle ühes mitme mehega, kes ta peal olid, kolinal ümber. Nii sündis igalpool, kus talupojad tormata katsusid. Üks murdis kaela, teine luud ja liikmed; kes terwels jäid, ajasid rebeli uuesti püsti ja tormasid edasi. Wõitluse ägedus pani meeste were keema, kartus kadus, oma elu unustades püüdis igaüks teise elu kallale. Ueg ajalt mürisefid palgi tõusfed wärawa pihta wõitluse käreft üle. Kuid sellega ei saadud palju teha, sest ülewalt sadas wiiskodasid, nooli ja kiwa palgitandjate kaela, mehed langesid kui kärbsed, palk tuktus, aga teised käd tõstsid ta ikka jälle üles.

Enam kui pool tundi juba wälitas asjata tormamine, koit punetas taewa äärel, tõrwalonidid wijsati ülewalt tormajatele wastu filmi ja wõideldi poolwalguses.

Tasuja, kes kõige selle aja juhatades omade kestel seis, sai aru, et sedawiisi asi edeneda ei wõinud ja hüüdis mehed tagasi. Tormajad taganesid müüridelt, tormiredelid ja müürimurdjat kaasa wõttes. Ülewalt tõusis rõõmukisa. Pikkamised sadasid alla.

„Meie peame kaitsekatuse tegema ja selle warjul katsuma wärawat lõhkuda,“ ütles Tasuja. „Karu Andresele wiige käske, et ta ennakst ikka peidul hoiaks.“

Mehed läksid kaugemale metsa sisse, et lossist ei märgataks, mis nad teha tahtsid. Metsast tõstsid ainult sagedad kirmehoobid. Lossi kaitsjad jäid põnewil ootama, ei julenud aga weel wälja tungida.

Päite oli ammu tõusnud, kui mehed müürimurdjaga uuesti, seekord lossikaitsjate surmariistade eest warjatult, wärawa poole liikusid. Teised olid hobuste selga hüpanud ja ootasid, et kohe sisse tormata, niipea kui wäraw langeb.

Wäraw kõikus kängesti esimese tugewa põraka mõjul. Weel paar niisugust mütsu ja ta pidi langema. Ülewalt

wisati küll raskeid kiwa ja tuld kaitsetatuse peale, aga see oli tugewatest okstest tehtud ja mulla ning mätastega kaetud, nii et ta kahju ei kartnud.

„Meie peame wälja tungima,“ kirjistas Dodo, kes müüri peal seisis rüütel Raintaliga. Wiimane nõutas tummalt pead. Dodo käs kis sulaseid ja wõõraid sadulasse istuda. Üks osa jooksis tallidesse. Aga juba langes wäraw koleda mürinaga maha ja Tasuja kannul tungisid talupojad kisaga jisse. Wall jäi tiuhjaks, kõik tõttasid alla, sisetungijatele wastu. Äge wõitlus algas. Esimeste hulgas wõitlesid Dodo ja rüütel Ruuno. Tasuja nägi esimest ja kippus wiibimata tema kallale. Dodo waatas korra otse wastase põlawate silmade sisse, hirmus mälestus sähwis kui pikne tema peaajust läbi — ja äkilise ehmatusega pööris noor rüütel ümber, põgenes omade wahelt läbi, lositrepist üles. Saalis langes ta kahwatult kui furnu maha. Emiilia kumardas tema üle ja kuulis, kuida ta wärisewate huultega sosistas: „Ma olen waimu näinud.“

Hoowis wõitlesid lossi mehed meeleäratamisega ja oleksid karwa pealt sisetungijaid, kes kitsast wärawast, furnute üle komistades, ainult wähehaawal sisse pääsid, jälle wälja rõhunud. Aga juba oli Karu Andres oma meestega mahajäetud müüri kaudu lossihoowi jõudnud ja langes nüüd walju kisaga kõrvalt sakslaste kaela, kes pillamisi lossi sisse taganesid ja uksi eneste taga kõikisugu kraamiga kinnitasid. Talupojad hakkasid uksi lõhkuma.

Kui Tasuja nägi, et Dodo tema käest oli pääsenud, tuli ta hobuse seljast maha ja läks mõne mehega lossi lõunapoolsesse otja, kus madal rauduks alla lossifeldritesse wiis. Üks murti kangidega lahti ja Tasuja astus mees- tega kiwitrepist alla. Sumbunud õhk ja lämbutaw hais woolasid neile wastu. Kaasawõetud tõrwalonit pisteti põ-

lema ja see walgustas kitsast wõlwaluust, kus kaks meest waewalt kõrwuti wõisid käia. Wõlwaluse tagumist poolt kattis hall pimedus. Mõlemal küljel wiisid madalad ja kitsad rauduksed tillukestesse korgidesse. Mõned ukse, mis lukus olid, lõhuti sisse. Korgid olid tühjad. Wõlwaluse wiimse otsas oli weel üks waewalt nähtaw uksese, enam auk kui uks. Tasuja ise lõi selle kangiga sisse. Kui ta sisse astus, pidi ta sügawasti kumardama — korg oli waewalt neli jalga kõrge. Seinad olid niisked ja kumased rohekalt tule paistel. Põrandaks oli hajew pori. Walgus ei pääsenud kusagilt sisse — siin wältas igawene pimedus.

Tagumise seina najal kukitas ükssit inimesekuju, kael seina külge finnitatud raudwõru sees. Tema riided rippusid kalgudes paiguti paljastatud liikmete küljes. Pea oli tal sügawasle rinnale wajunud, mõlema käega oli ta framplikult oma aluse porisse kinni hakanud.

Tasuja langes selle kuju ette põlwili ja tõstis ta pea õrnalt üles. Peast rippusid hallid juuksed libedates kalkudes üle filmade. Kui Tasuja juuksed kõrwale pühkis ja tulepaiste otsekohe wangi näo peale langes, pörkas tulenäitaja, endine lossi talupoeg, kõhkunult tagasi ja karjatas: „Metša Lambet!“

Lambeti nägu ei olnud enam elusa inimese nägu, see oli furnu pealuu, tõmmu, rohkele nahaga kaetud. Ruskunud filmad olid laiali lahti ja wahtisid tangelt, kolevalt, liikumatalt sügawatest haukudest välja. . .

Kui Tasuja natukesel aega seda nägu oli uurinud, wajutas ta tema filmad õrnalt kinni ja lastis furnu pea jälle tasakessti rinna peale langeda.

„Tõpp!“ fofistas ta kuulmatalt.

Kui ta jälle püsti tõusis, oli ta nägu furnu karwa, aga rahuline ja jääkül. Seltsimehed kõhkusid teda nähes.

See ei olnud inimese nägu. Nii suguste filmadega wõiwad mõrtsukaid unenäos nende ohwite waimud hirmutada. Waikselt astusid mehed wõlwi alt wälja päewawalgele.

Seni olid teised lossi peanõu maha lõhkunud ja tungisid kotta. Wõideldes ja iga sammuga maad werega müües taganesid kahanenud kaitsjad kojast saali, mis juba naissi ja lapsi poolt täis oli.

Tasuja tahtis parajasti jalga lossitrepile tõsta, kui ükssil ratsamees tuhatnelja lossiwärwast sisse kihutas.

„Tasuja, Tasuja!“ hüüdis ta juba eemalt.

Tasuja pööras filmad ilma nähtawa ärewuseteta sinna poole ja küsis: „Mis sõnumid sa tood?“

„Mina tulen otsekõhe Tallinna poolt,“ pajatas ratsanik lõõtsutades, „landmeister on kõige wäega äkki meie kallale tulnud ... ja meie mehed on hädas ...“

„Kas peawad veel vastu?“

„Jah, aga paluwad sind appi, lahing on kibe.“

„Ma tulen,“ wastas Tasuja rahuga, „aga enne pean siin asja lõpetama.“

Ta tormas trepist üles — saali.

Siin panid sakslased, wärisewate naiste ja laste ette müüri luues, wiimse jõuga vastu. Nüütel Ruuno wõitles kui lõwi, ka Dodo oli oma uimastusest toibunud ja raius kui meeletu enese ümber. Wõitlejad komistasid iga filmapiil surnukehade üle, woolaw weri leotas põranda libedaks. Sõjariistade kõlin, surmawate hoopide tumedad mütsud, sajatamine, hoigamine, naiste ja laste palwed ja hale wingumine läbisegi sünnitasid kolebat kohinat, seda tormikohinat, mille mõllule kõige sügawam waitus — surmawaikus järgneb.

Tasuja tungis oma meeste wahelt läbi, kes tema tulekut hõisates teretasid. Ka Dodo nägi teda tohe.

„Siia, werine wari!“ karjus ta Tasujale wastu.
„Näita, kas sa suremata oled!“

„Sa ise tahad?“ kostis Tasuja ja ta tardunud nägu ilmutas jälle ärkawat elu. „Olgu siis surm minu käe läbi sulle kergeks nuhtluseks minu isa tapmise eest!“

Nende mõõgad kõlisesid kofku.

„Saanus!“ kiljatas Emiilia.

Alga juba wälkus Tasuja mõõk lennuil ja wajus siis otse wastase südamesse. Dodo langes hingetult rüütel Ruuno jalge ette maha, kes talle asjata appi tõttas.

„Üks ohwer on langenud — nüüd langegu teine!“ üimises Tasuja ja kippus Ruuno kallale. Seal kustus Emiilia põlwili.

„Saanus, halasta, halasta!“ kiljatas ta, Tasuja põlwele ümbert kinni hakates.

See ootamata juhtumine pani filmapilguks kõik käre waikima. Surmawad käed puhkasid, kõik filmad wahtisid Tasuja poole, kes liikumataalt seisma oli jäänud.

„Halasta?“ kordas ta karedalt. „Kes halastas minu waele isa peale, kui ta haisewas teldris elusalt mädanes?“

„Sa oled ohwri saanud,“ wastas neiu paludes, „ainja süüdlase oled sa praegu surmanud. Heida armu ilma süütu peale!“

„Kas see on süüta, kes minu wendade werd walab?“

„Siis tõuka oma mõõk minu rinda, halastamata mõrtsukas!“ kisendas Emiilia meelt ära heites. „Ma ka hetken meie noorepõlwe sõprust — esimest korda. See on minu peigmees . . . Ma armastan teda, nagu ma sind põlgan ja wihtan.“

Tume korin tuli Tasuja huultelt, mööb kullus ta kaeft kõlisedes maha. Sel filmapilgul oli ta nägu nii-
sugune kui see, millega ta isa furnuteha juures seltsimehi
oli kohutanud. Ta seisis tüki aega külmalt ja kangelst, kui
kiwist kuu; käewarred rippusid tal lödvalt allapoole,
wärin raputas ta kangelst keha, külm higi kattis ta otsa-
esist Saalis wältas hana waitus.

Wiimaks tungis wärisew kihin Tasuja rinnust. Ta
pigistas mõlemad käed wastu filmi, lastis nad pikkamisi
üle näo allapoole libiseda, kumardas, tõstis mõõga üles,
pöördus oma meeste poole ja ütles, ilma kellegi otja waa-
tamata, sügawa häälega:

„Meie wennad Tallinna all on hädas — lähme
neile appi.“

Ilma pead pööramata sammus ta omade keskest
läbi ja uksest wälja, teised waitse wõõrastusega ta kannul.
Sakslased wahtisid kui kiwits kangenult neile järele, kuni
wiimne uksest wäljas oli.

„Mis see tähendab?“ küsis rüütel Ruuno imestades,
kui kõik teised waitisid. „Misugune imelik mees!“

„Misugune imelik mees!“ kordas Emilia, ilka weel
põlwilli maas. „Rüüd lähed ta surma, ma nägin seda
tema näost,“ lühas ta tasakesti juure ja peitis näo kätte
wahele.

Rats suurt, palawat pisarat, haleduse, wõib olla
armastuse pisarat sirisid pikkamisi Emilia peente, wal-
gete sõrmede wahelt läbi.

16.

Tasuja oma salgaga, kellest suur jagu langenud
oli, istus sadulasse ja kihutas tuhatnelja Tallinna poole.

Kui ta umbes tunni aja pärast sinna jõudis, oli võitlus juba lõppemas. Rüütlite raudriiete ja sõjakunsti vastu ei ulatanud talupoegade hulk, ei wahmus, kuna walmistus ja juhatuse puudusid. Rüütlid mürdsid weriseid sihte nende ribadesse ja raiusid üksikud salgad wiimseni maha. Aga need salgad langevad selsamal paigal, kus nad seisid, ilma sammu taganemata, ja kes wähe suutis, see kiskus ühe wastase surmas laaja.

Raugelt suurem jagu eestlastest, nende hulgas pea-aegu kõik wanemad, katsid werist, truuduseta, fiiski armastatud isamaa pinda oma kehadega. Tasuja — nüüd mitte enam kardetaw mäsutõstja ning rahwa wabastaja, waid õnnetu, surma otsija talupoeg Jaanus — nägi kohe, et siin enam mingit wõidulootust üle ei jäänud. Ka tema südames olid kõik lootused kustunud, kõik tühi, külm ja kole.

„Wennad!“ hüüdis ta, ja tema mehine hääl kõlas wiimast korda oma täie jõuga, tema silmad särasid üleloomulisel läikel, „wennad! Siin ilmas pole meil enam midagi otsimist. Seal kutsub surm . . . näete, kui lahkesti, kui magusasti ta kutsub! Tule, surm, ja päästa omad lapsed!“

„Sureme surmates!“ mürises salga wastus.

Ja hirmus, kui wihane sõjajumal, kihutas Tasuja otsekohe rüütlite tihedamasse salka, seltsimehed tema kannul. Hirmjasti möllas ta tugew käewars waenlaste keskel, armuta saatis ta ühe ohwri teise järele enese eel surma, sai weel lord weriseks tasujaks. Tema seltsimehed langevad üks teise järele ja waenlaste hulk mattis nende kehade alla, aga Tasuja kange mõõk wälkus weel kawa, iga walguga surmates, ja suled ta kübara peal lehwisid kaugele waenlaste tihedama salga südames. Ja wiimast

wälkus ta tema mõõk wiimast korda ja süled lehwisid wiimast korda kõrgele . . . Siis kadus ta, ja waenlaste hulgad kohendasid end langenud kangelase surnukeha üle.

Nii särab Eesti rannal loojaminew päike weel korra pilweriingaste wahelt ja paneb laenete wahutawad pead punetama. Siis wajub ta merde, ja tuul waikib, ja mäsawad laened kohenewad pikkamisi . . .

Pärast õnnetut lahingut Tallinna all kadus mäsawate eestlaste õnn täiesti. Randmeister kihutas neid igal pool kui metselajaid taga, raste, werine nuhtlus langes õnnetu rahwa kaela, kes julenud oli kadunud priiust oma jõuga tagasi püüda. Ühe aasta pärast walitses jälle rahu laastatud maal.

Paar aastat hiljemalt — 1347 — müüs Daani kuningas Gestimaa, mida ordumeister juba enne pandiks oli wõtnud, 19,000 marga hõbeda eest Saksia ordule.

Eestlaste priiusewaim oli wiimast korda lühitseks ajaks lõkendanud. Pärast seda ei julenud nad enam wastu hakata, ehk küll raudne orjaste neid raskemalt rõhus, kui enne suurt mäsju. Eestlane unustas oma rahwuse, unustas esiwanemad ja nende wabaduse, ja pikk, raste uni algas.

